

Lærebog

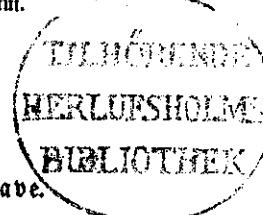
Middelalderens Historie

ved

H. G. Sohr,

Beskyrer af det v. Wissenschafts Institut.

Anden omarbeidede Udgave.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Universitetsboghandler C. A. Reitzel.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker B. F. Søn.

1851.

OVERFORT TIL
ODENSE UNIVERSITETSBIBLIOTEK
1968

Fortale.

Nærværende Udgave af „Middelalderens Historie“ er til-
dels omarbeidet og det paa en Maade, der vil gjøre det
vanfæltigt og tidsprægtige at bruge begge Udgaver tilsam-
men i een Klasse, en Ulempe, som jeg helst vilde have
undgaaet, hvis jeg ikke havde anseet netop en saadan
Omarbejdelse for nødvendig. Jeg skylder mine Medlærere,
der med saa megen Velvillie have modtaget mine Arbejder,
en nærmere Begrundelse af denne Nødvendighed.

Det har været min Hensigt i mine historiske Lære-
bøger gennem Stoffet selv at fremstille den Tanke, der be-
herskede Stoffet. Paa den ene Side har jeg faaledes stræbt
at udelukke en Detail, der ikke henhørte som organisk Be-
standdel til den Udvikling, jeg vilde forfølge; paa den
anden Side har jeg medtaget saa mange Enkelheder, at
det historiske Resultat ikke fremstillede sig som et Produkt

af Billaaalighrd , men som den nødvendige Konseqvents af Begivenhederne Gang.

Efter denne Regel har jeg i mine Lærebøger stræbt at beherske og begrænse det overleverede Stof. Men ved flereaartig Brug af denne Dogs første Udgave, ved hyppige Forhandlinger med mine pædagogiske Venner (blandt hvilke jeg fortinsvis nævner Hr. L. Berg med tafnemlig Paaskjennelse af hans velvillige og hndige Understøttelse) er det blevet mig klart, at min Lærebog i Middelalderens Historie, saaledes som den først fremtraadte, ikke paa alle Steber har givet den hndige Lærer et tilstrækkeligt Hjælpsmittel. I Middelalderen, hvor de sociale Forhold dannede sig, udvilles et kraftigt, omendskjent ingenlunde blot individuelt, Liv i mangfoldige Kredse, som Undervisningen nærmere maa berøre, inden man kan snfe det følles Centrum bestemt, hvorefter de streebe. For nærmere at antyde Forskjellen mellem den første Udgave og nærværende Omstændelidelse: det var ikke nok at fremstille Lehnsforsatningen i Almindelighed med sørerent Henblik paa Tydflands Historie; for at fuldstændiggjøre det almindelige Billede maatte ogsaa mange andre Forhold medtages; den tidslige Modsatning mellem Befolkningen i Tydfland og Frankrig, den nationale Kirkes Betydning, Merovingernes, Karolingernes, Kapetingernes forskellige Stilling til Lehnsadeln og Befolkningen, Englands Overgang fra Allodial-

forsatning til et strængt Lehnsmonarchi, Alt dette maaatte medtages, og, forsaaevist Planen tillod det, Sammenhængen i det Enkelte paavises, dersom ikke Bisledet af Middelalderens Udvikling skulde savne Klarhed, og dersom ikke Lærebogen skulde gjøre større Fordringer til Læreren, end hans Tid tillod ham at opfylde. Til at fremstille den katolske Kirkes Stræben efter at bemægtige sig alle de Forhold, hvori det menneskelige Liv rører sig, var det ikke nok gjen nem en Betragtning af Pavedommets Væsen, af Kirkens Fordærvelse og Gregor den 7des Reform at komme til det kirkelige Livs Resultat og til Tidens store Bevægelser; ogsaa Kætterterne, ogsaa de enkelte Kirkers nationale Eindommelighed maatte have deres Ret forat anfæliggjøre den Maade, paa hvilken den katolske Kirke bemægtigede sig Verden. Jeg har fremdeles beholdt og udvidet den udførligere Skildring af de enkelte Personligheder og Besgivenheder, hvori Tidens Tanke ligesom mere umiddelbart afspejler sig; Statens og Kirkens Kamp i Slutningen af det 12te og Begyndelsen af det 13de Aarhundrede slutter sig saaledes i nærværende Bearbejdelse med større Bestemt hed om Innocentius den 3des og Frederik den 2dens Personligheder.

Saaledes haaber jeg forelsbigit at have retfærdiggjort den Udvikelse af Stoffet, Lærebogen har modtaget. Maafkee har jeg medtaget nogle flere Navne, nogle flere Aarstal, end

absolut nødvendigt var; men efter min Erfaring støtter en saadan Huldstændighed snarere Disciplens Hukommelse; hvis Læseren ikke finder sig tilfreds med Stoffet i den Udstrekning, Lærebogen tilbyder det, troer jeg, at man med større Lethed vil kunne bortfjøre det Overflødige end tilfætte det Manglende. Lærebogen vil, haaber jeg, ogsaa i sit nærværende Omfang, efter den oprindelige Plan kunne fuldendes i eet År med to ugentlige Undervisningstimer.

Indhold.

Første Periode 476—1100.

Den vestlige Verden.

	Pág.
Indledning. Alodial- og Lehnsvæsenet	1.
Middelalverens Stater grundes. Lehnsvælden og Kronen. Kirken og Staten.	
Det østgotiske Rige	3.
Det longobardiske Rige	4.
Det frankiske Rige. Chlodwig	5.
Merovingernes Forfalb. Franke under Majorat	7.
Karl den Store	9.
Det karolingiske Riges Oplossning	14.
Frankrig fra 888—1108	16.
Det tyske Rige fra 887—1056	19.
Christendommen udbredes i Norden	24.
Norden samler sig i Stater. Christendommen grundfæstes	25.
Normannerne og de normanniske Stater	29.
Oluf Trygvesen, Konge i Norge	31.
England fra 449—1014	38.
Knud den Store, Konge i Danmark, England og Norge	40.
England fra 1035—1100	45.
Danmark fra 1042—1134	48.
Den romersk-katholske Kirke.	
1. Dens Udbredning	49.
2. Dens Udstrekning	51.
3. Den katholske Kirkemagt	52.
4. Munkevæsen	53.
5. Kirkens Verdsstiggjørelse	54.
6. Kirkens Reform fraoven. Gregor den 7de	55.
Den østlige Verden.	
Det østromeriske Rige	59.
Muhamed og Khalifatet	60.
Christne Riger paa den pyrenæiske Halvs	67.

Aanden Periode 1100—1517.

Kirkens Overmagt over Folkene og Staterne. Kirkens Magt synker. Ræktere. De frie Stæder. Verdenshandelen. Kronens Overmagt over Lehnene.	Pag.
Korstogene	69.
Kongeriget Jerusalem. Korstogenes Slutning	80.
Niddervæsen	82.
De frie Stæder	84.
Det lombardiske Forbund	85.
Benedig	86.
Genua	88.
Pisa	89.
Hansstædernes Forbund	90.
Det tydste Rige fra 1125—1215	91.
Frankrig fra 1108—1270	96.
England fra 1100—1272	101.
Innocentius den 3die	105.
Fredrik den 2de idøst Konge og romersk Keiser	109.
Hohenstaufernes Undergang	114.
Rusland. Polen. Ungarn. (Indledning)	115.
Mongolerne	116.
Frankrig fra 1270—1328	118.
England fra 1272—1327	122.
England og Frankrigs Kamp om Overherredommet	123.
England fra 1327—1485. Den hvide og røde Rose	131.
Tydsland fra 1279—1495. Den katolske Kirke. Dens Forfang paa en Reform igennem Kirlesamlinger	133.
Frankrig fra 1453—1498	142.
Den pyrenæiske Halvs til 1495	147.
Opgørelser i Verdenshavene af Portugiser og Spanier	150.
Italiens Stater. Ujevngtsystemet. Frankmændenes, Venetianernes, Thibfærnes, Spaniernes Kamp om Italien	159.
 De østeuropæiske Riger. (Indledning).	
1. Det østromerske Keiserdomme	164.
2. Polen	164.
3. Ungarn	165.
Osmaner. Konstantinopels Erobring	167.
 Norden fra 1134—1523.	
1. Norge	171.
2. Sverrig	173.
3. Danmark	174.
Krigsvæsen. Bådenstaber	198.

Første Periode. 476—1100.

Den vestlige Verden.

Indledning. Alodial- og Lehnsvæsenet.

De germano-gothiske Nationer, der havde bosat sig i det gamle romerske Rige, betragtede naturligvis de erobrede Lande som deres Ejendom, hvori enhver fri Mand havde Andel; thi Kongerne varé kun Ansvarere i Krigen, og deres Magt ophørte for en stor Del med den. Jord ejendommene blevé saaledes oprindelig uddelede ved Lodlastning mellem de frie Mænd, og enhver af disse betragtede sig som en lige saa uafhængig Besidder af sin Grundejendom, som Kongen af sin. Saadanne frie Besiddelser kaldes Alodialbesiddelser. Men mellem de frie Mænd var der igjen en fornemmere Klasse, de Mænd nemlig, der havde det største Hærfølge i Krigen, og disse erholdt ved Siden af Kongerne de største Alodialbesiddelser. Da nu Dyrkningen og den hele Bestyrelse af slige Grundejendomme ikke kunde besørget af Besidderen selv eller hans Livagne, uddelede de mægtige Jordegodsbesiddere igjen enkelte Stykker af deres Land til andre frie Mænd, imod at disse overtogte visse Forpligtelser mod den oprindelige Besidder, hvortil fornemmelig hørte at fylle et best Antal Bevæbnede til hans Hjælp i Krigen, hvortimod

igjen Eiendomsbesidderen tilskrede dem sin Bisland mod An-dres Forurettelser. Saadanne underordnede Besiddelser kaldes Lehn, Overbesidderen Lehnsherre, den underordnede Besidder Vasal. Efterhaanden gik i de fleste Lande Allodialbesiddererne over til Lehn, dels fordi de Svagere trængte til de Mægtigeres Beskyttelse, dels fordi Ere og Fordel var forbundet med at slutte sig til en mægtigere Lehnsherre, fornemmelig til Kongen. Naar Kongen vilde opbyde Folket til Krig, lod han da ikke mere, saaledes som i den ældre Tid, Bud udgaae til enhver fri Mand om at slutte sig til Hæren, men han opbød sine Vasaller, disse igjen deres Vasaller, og saaledes blev Hæren sammensat. Men da Vasallerne altid søgte at faae deres Nettigheder ligeoversor Kronen udvidede, benyttede de sig ofte af deres Lehnsherrers vanskelige Stilling og vægredede sig enten ved at giøre den forlangte Krigstjeneste eller sluttede sig endog til Rigets Fjender for at astvinge deres Lehnsherre Bevillingen af deres Fordringer. Allerede tidligt blev da Lehnene, der fra Begyndelsen af havde været personlige, arvelige i Mandslinien; en Lehnshadel uddannede sig og blev til en for Kronen farlig Magt, og det var fornemmelig disse Vasallers Billie, der indskænkede Kongerne; de tidlige Nationalforsamlinger, hvor enhver fri Mand kunde giøre sin Stemme gjeldende, tabte deres Betydning, og Folket blev repræsenteret af den mægtigste Del af Adelen, der var i Besiddelse af Kronens Lehn. Selv Kongevalget beroede for en stor Del paa dem; thi vel uddannede sig efterhaanden en vis Arvelov, der berettigede den afsvæde Konges Brodre eller Sonner til Tronsfolgen, men det beroede dog paa Vasallerne, hvem af dem disse vilde vælge eller understøtte i de hyppige Stridigheder, som Rigets Deling mellem forskellige Arvinger fremkaldte. Kongernes Magt beroede da fornemmelig paa, hvorvidt de ved List eller Magt vare i stand til at brie Vasallerne efter deres Billie. Ogsaa Vasallerne fik

sin Betydning, forsaavidt de med Magt kunde giøre deres Nettigheder gjeldende mod Lehnsherrerne, men de mindre Fordelbesiddere saavel som Agerbrugerne selv kom i et trykende Afhængighedsforhold af den mægtigere Adel.

Middelalderens Stater grundes. Lehnshadel og Kronen. Kirken og Staten.

Det østgothiske Rige.

Theodorik den Store, der ved Indtagelsen af Ravenna i Året 493 grundede det østgothiske Rige, bemægtigede sig efterhaanden hele Italien og Sicilien og udstralte endog sit Herredomme hinsides Rhone ned til Pyreneerne. Han bestyrede dette sit store Rige med Kraft og Indsigt, ophjälpe den forfaldne Agerdyrkning, understøtte Kunster og Videnskaber, viste, skjont selv Arianer, Fordragslighed mod Katholicherne og sørgede for ved Love at mildne Trykket af den Forstjel, der fandt Sted mellem de gothiske Crobrere og de oprindelige Beboere af Italien. Saaledes var ved hans Død 526 hans Rige i en blomstrende Forstning, men han efterlod sig ingen mandlig Arving, og de påfølgende Thronstridigheder gav den østromerske Keiser Justinius den 1ste (527—565) en forønsket Lejlighed til atter at inddrage Italien under det gamle Keiserrige. Den østromerske Felttherre Belisarius erobrede Sicilien, det sydlige Italien og Dalmatien. Men da denne udmarkede Felttherre blev bortkaldt fra Italien, tilbageerobrede Gotherne under deres tapre Konge Totila det Lande. Belisarius, der efter vendte tilbage til Italien, kunde Intet udrette, da han ikke blev tilstrækligt understøttet af Keiseren, og blev afført af den snedige Marses; Totila faldt i et Slag ved Apenninerne i Etrurien og blev efterfulgt af Teias. Levningerne af den østgothiske Magt bleve omstider drevne til

Seksten i Campanien. Men da Teias blev forladt af den forrederste Ansører for Hlaaden og saaledes affaaren fra Tilsførel, foretrak han Døben i Slaget for Hungersdøden. Østgothernes sidste Kamp forefaldt ved Vesuvius 553. Slaget varede i tre Dage; allerede den første Dag faldt Teias, men Fortvivelsen gav endnu det døende Folk Kræfter, og Teias's Hoved, der som en Fane blev baret foran Hæren, opflammmede den til Raseri. Paa den tredie Dag indrommede Narsses Levningerne af Hæren et frit Tilbagetog fra Italien. Saaledes blev den østromerske Keiser otter for en Tid Italiens Herre og lod denne sin Provinds bestyre af Statsholdere (Exarcher), der boede i Østgothernes forrige Hovedstad Ravenna.

Det longobardiske Rige.

Longobarderne, der i det 2de Jahrhundre efter Christus boede mellem Elben og Weser, droge i Folkevandringens Tid længere Syd paa og sogte omstider i det 8te Jahrhundre et sjællandsk Hjem i Italien, med hvilket Land de allerede tidligere varne blevne belyndte, da de i østromerske Sjæl gjorde Krigstjeneste mod Østgotherne. De trængte ind i Italien Aar 568 under Anførel af Alboin og fandt kun en svag Modstand af Narsses, der paa denne Tid var i Missforstaelse med sit Hof. Esterhaanden erobrede de den største Del af Italien, hvor det stærkt befæstede Pavia blev deres Hovedstad. Dog adled endnu en Tid en Del af Exarchatet langs det adriatiske Hav med Hovedstaden Ravenna den østromerske Keiser. Men da den longobardiske Konge Aistulph havde erobret Ravenna og truede Rom, ansaae Pavien eller den øverste christelige Bisshop i Rom det for nogen at stille sig under de krigsrude Frankers Beskyttelse end at vende tilbage under Afhængighed af den østromerske Keiser. Frankernes Konge Pipin den Lille, der var Pavien Tak-

nemmelighed skyldig, fordi han ved sit geistlige Udsagn havde bekræftet hans omviste Næt til Frankernesrone, førte en Hær til Italien og tvang Desiderius til en Fred og til at overlade Pavien Levningerne af det forrige Exarchat (756). Longobardernes næste Konge Desiderius arvede sin Førmands Fordringer paa Exarchatet og hans Had mod Frankernes voxende Magt. Karl den Store, Frankernes daværende Konge, havde forslukt sin Hustru, en Datter af Desiderius, og fordrevet sin Broder Karolmans Enke og Barn, der tog deres tilflugt til Longobarderne. Medens Karl var beskæftiget med en Krig med Sachserne, angreb Desiderius Rom. Men Karl den Store drog hurtigt med en Hær til Italien, indtog Pavia, satte den longobardiske Konge i et Kloster og bemægtigede sig hans Rige (774).

Det frankiske Rige. Chlodwig.

Allerede tidligt havde de frankiske Stamme delt sig i to mægtige forbund: de ripuariske Franker, hvis Hovedstad var Köln, og de saliske Franker. Dette sidste forbund trængte i det 5te Jahrhundre ind i Gallien under Chlodio (437) og gjorde Cambrai til deres Hovedstad. Deres ældste Kongestamme kaldtes Merovinger efter hans Efterfølger Merwig (Merovæus). Chilperich erobrede Gallien indtil Guden Loire; hans Son Chlodwig var den egentlige Stifter af Frankernes Rige i Gallien.

Hans første Foretagende var at betvinge Levningerne af det romerske Rige i Gallien, hvor efter det vestlige Riges Undergang Romerne havde vedligeholdt deres Herredomme over Soissons og den nærmeste Omegn, bestandigt truede af de omboende Franker, Westgother og Burgunder. Chlodwig forbandt sig med Kongen over de ripuariske Franker og beseirede Romerne Beherber Spagrinus ved Soissons 486. Spagrinus blev udleveret fra Flugten og henrettet. For at

styrke sin Magt og stælle sig Indsydelse i Burgundien forstjed Chlodwig sin første Kone, der var af lav Herkomst, og giftede sig med den burgundiske Prindsesse Chlotilde. Chlotilde befjendte sig til den katholiske Tro, men ogsaa efter sit Giftermaal vedblev Chlodwig at være Hedning; vel tillod han sin førstesøde Sens Daab, men da denne døde strax efter, gav Faderen med raa Overtro den hellige Handling Skylt for sin huelige Ulykke. Men da han etter i Forbund med de ripuariske Franker ved Zülpich i det Jülichiske 496 havde beseiret Allemanerne (et germanistisk Folk, der boede ved Rhinen mellem Neckar og Lahn), troede han at have vundet det næsten allerede tabte Slag ved Hjælp af de Christnes Gud, og antog ifølge et Vøste, han under Slaget havde aflagt, den katholiske Tro. Han blev med flere tusinde Franker dobt i Rheims, og Sagnet beretter, at en Due fra Himmelnen til Brug ved den religiøse Handling bragte den hellige Olie, der siden bestandig fornyet brugtes til at salve hans Efterfølgere paa Frankrigsrone. Dog var det langt fra, at Christendommen rensede hans snedige, ørgjerrige og grusomme Gemyt; snarere tjente den ham som et Middel til endmøre at udvide sin Magt; thi ved denne Troesforandrings streden han sig den katholiske Christeligheds Visstand i de Lande, han underlagde sin Magt, og han maatte blot paa Grund af sin Religionsbefjendelse blive den katholiske Befolkning i disse Lande en hjørere Hærster end hvilkenom helst af de arianistiske Burgunder eller Westgother.

Strax efter sin Troesforandrings vidste Chlodwig at stælle sig Herredommets over Øststæderne i det nordvestlige Gallien (Armorika); ved at blande sig i burgundiske Trostridigheder afgang han dette Land Vøste om Tribut (506) og vendte sig derpaa mod Westgotherne, den øueste Nation, der endnu funde gjøre Frankerne Herredommets i Gallien friidigt. Westgotherne blev slagne ved Poitiers 507

og maatte opgive de fleste af deres Besiddelser i Gallien. Dog maatte Chlodwig dele Magten i det sydlige Gallien med sin berømte Samtidige, Ostgothernes Konge Theodorik.

Nu stod kun eet Skridt tilbage paa Chlodwigs blodige Bei til Herredommets, Undertvingelsen af de frankiske Stammer, der endnu ikke adløde hans Scepter. En Son af Hærstren over de ripuariske Franker myrdede paa Chlodwigs hemmelige Opsordring sin Fader. Chlodwig optraadte som Hærner, lod Fadermorderen dræbe og blev valgt til Hærster i hans Sted. Sædiggere, da han havde ladet andre uafhængige Stammers Beherskere, deres Brødre og Sønner, sine egne Slægtinge den ene efter den anden paa en trolos Maade myrde, lod han sig kalde Konge over alle Franker og hele Gallien; hans blodbesudlede Hoved havde Eneret til at bære det lange Haar, Udmærkelsesstegnet for de frankiske Konger, han havde stiftet Riget Frankrig og var den katholiske Kirkes vigtigste Støtte mod det mægtige arianistiske Kætteri: i det Unde som i det Gode et Aspræg af sin Tid og sin Nation († 511).

Merovingernes Forfald. Frankerne under Majorat.

Chlodwig efterlod ved sin Død Riget til sine fire Sønner: den ældste af Brødrerne Theodorik d. 1ste fil den østlige Del, Austrasien, der med sin rigeste Befolkning af frankisk-germaniske Stammer blev betragtet som Hovedriget; og fra sin Hovedstad Méz udvidede Theodorik sin Magt over de germaniske Folkestag ved Erobringen af Thüringen (530). De tre andre Brødre delte den vestlige Del af Riget, Neustrien, hvor Levningerne af den gallisk-romerske Befolkning endnu vedligeholdt sit vedvarende Had mod de erobrende Franker og mod Austrasien. Kongerne i Neustrien fornyede de ældre Stridigheder med Burgundien; den burgundiske Kongessægt blev udryd-

det, og det skjonne Land mellem Alperne og Cevennerne, Forbindelsesledet med Italien, blev underlagt Frankernes Rige (534). Chlotar den 1ste, der overlevede sine Brodre, samlede igjen Frankernes Stamme under sit Herredomme, men da han døde (561), medførte Rigets Forhold og de frankiske Sædvaner etter en Deling mellem hans fire Sønner. Af disse Brodre var Kongen i Austrasien gift med Brunhilde, Kongen i Neustrien med Fredegunde, to Fruestammer, hvis Hærstsyge og Blodtorst hylde Kongefamilien med Forbrydelser. Chlotar den 2den, en Søn af Kongen i Neustrien og Fredegunde, fangede Brunhilde og lod hende dræbe paa en skællegig Maade; han samlede efter Frankernes Rige; hans Herredomme gav for en kort Tid Riget Neustrien Overvægt over Austrasien, men var det sidste Bidnesbyrd om den blodige Kraft, der havde været en Arv i Merovingernes Kongeslægt. Hans Død (628) afsplittede efter Riget; Hærstsyge, Grusomhed og Bellyst betegnede Regenternes Historie med en Række Forbrydelser.

Under de fortsatte Borgerkrige og den lovløse Tilstand, som de forte med sig, forsøgedes den frankiske Adels Magt lige overfor de svage og uenige Regenter i det afsplittede Rige. I Spidsen for Adelen stod en Hushovmester (major domus), der, efterhaanden næsten uafhængig af Kronen, varetog Adelens Rettigheder. Allerede Chlotar den 2den († 628) maatte lade Rigets førststille Dele, Austrasien, Neustrien og Burgundien bestyre af førststille Hushovmestre, og disse høie Embedsmænd, hvis Valg var saa godt som uafhængigt af Kronen, indtog efterhaanden Kongernes Plads. Pipin af Heristall, Hushovmester i Austrasien seirede over Kongen af Neustrien ved Tassy*) (687), og blev fra den Tid eneste Hushovmester over alle

*) Mellem St. Quentin og Veronne.

Fraker, selv om der valgtes forskellige Konger i de forskellige Dele af Riget. Hans Søn Karl Martel (714—741) arvede Faderens kongelige Stilling. Han slog Neustriene, kæmpede heldigt mod de germaniske Folkeslag, strebte at udbrede den christelige Lære mellem disse barbariske Stamme, og gjorde sit Navn udsøbstigt i Slaget ved Poitiers (732), hvor han slog Araberne, der fra Spanien havde udsendt deres vantro Skarer over Frankrig. Karls Søn Pipin den Lille, Arvingen til Faderens Magt, troede det omsider paa Tiden at forene det kongelige Navn med Udsævelsen af den kongelige Magt. I henved et hundrede År havde de merovingiske Skyggefonger levet indesluttede i deres Slot eller i et Kloster, og viste sig for Folket kun een Gang aarlig efter gammel Sit i en af Ører trukken Bogn, naar Frankernes store Folkeforsamling om Foraaret skulle aabnes. I god Forstaelse med Paven i Rom, der i Frankerkongen saa den eneste Beskytter mod Longobarder og Græker, lod Pipin forspørge hos Paven, om Kongenavnet ikke tilkom den, der havde den kongelige Magt ihørende. Et bekræftende Svar fulgte, den hellige Bonifacius, den romerske Christendoms ivrige Udbreder og Forsvarer, vandt Geistligheden for Pipins og Pavens Sag, og en Forsamling i Soissons (752) afsatte den sidste merovingiske Konge Childerich den 3die og valgte Pipin til Frankernes Konge. Pipin gjengjeldte siden Pavens Føielighed ved at lægge det Longobarderne fratagne Exarchat under den romerske Stols Herredomme (p. 5.)

Karl den Store.

(768—814.)

Pipin den Lille havde ved sin Død 768 delt sit Rige mellem sine to Sønner Karl og Karloman, men den sidste døde tidligt, og Karl tog ikke i Betenkning at bemægtige sig hans Andel af Riget. Karlomans Enke med sine Børn

og saa Venner søgte Beskyttelse hos Longobardernes Konge Desiderius, og Kampen mellem ham og Karl endte sig med det longobardiske Riges Undergang 774 (p. 5).

Saaledes stod Karl i Spidsen for Frankernes fremadstræbende Nation, som han i sin lange Regjerings tid styrede med Kraft og Indsigts og gav udvores og indvores Sikkerhed. Paa Grænsen af Frankernes Lande i det nordlige Tyskland indtil Eideren boede Sachsernes tre frigerste Stammer. Deres Religion var hedensk, forbundet med grusomme Øfringer af deres Fanger; med nedarvet Mod og Haardnakkenhed hang de ved deres gamle Gudsdyrkelse og foragtede den nye Christendom, som frankiske Missionærer vilde bibringe dem. De vedligeholdt en bestandig Roverkrig paa Grænserne, og saaledes var det baade et fromt og et politisk Foretagende af Karl at henvende hele sit Riges Kraft paa deres Undertrykelse. Allerede 772 begyndte Krigen imod dem. Karl erobrede en af deres Festninger og omstyrte deres hellige Irmensøle. Men saa ofte andre Foretagender falde den frankiske Hær bort fra Sachsernes Land, begyndte det vilde Folk paany den ødeleggende og grusomme Krig. I mere end 30 Aar forte Karl Krig med dem, behandlede de Overvundne undertiden med Eftergivenhed, mest med Strenghed, men aldrig opgav han sit Viemed, Sachsernes Undertvingelse og Daab. Da han omsider efter at have seiret ved Detmold og Hase (783) havde ladt henved 5000 Fanger dræbe — en blodig Gjengeldelse af Sachsernes Grusomhed og Troldshed — begvemmede den tapre Hertug Wittekind sig til Daaben; nedsig og under bestandigt fornrydede Fejder fulgte Sachsernes Folk hans Exempel, indtil omsider Aar 803 Sachsernes Stammer funde ansees som Undersaatter af det frankiske Rige. Saaledes begyndte Christendom og Kultur tilsigemed det frankiske Overherredomme misommeligt at bane sig sin Vej til Eideren. Men

de Danse havde af og til understøttet Sachserne; den jydske Konge Godofred tenkte nu paa at befrige Karl og sætte Christendommen Grænsen, men Doden forekomm ham, og hans Efterfølger Heming sluttede Fred 810. I Folkevandrings tid havde slaviske Folk mellem de øvrige vandrende Stammer vist sig i Europa; de havde senere udbredt sig over en stor Del af Tyskland mellem Elben og Donau og langs med Østersøens Kyst; ogsaa mod dem forte Karl sine seirige Vaaben, fordi de havde understøttet Sachserne, og de slaviske Stammer, der boede Grænserne nærmest, blevet twungne til Rosighed.

Under den sachiske Krig havde en arabisk Statholder i Spanien sendt Gesandter til Karl i Paderborn for at udbede sig den hersnende Frankenborges Hjælp mod en arabisk Hær. Gesandternes fremmede Dragt og udenlandske Bøsen valte Opmærksomhed, og Karl, der dengang var i sin bedste Alder, kunde ikke modståe Lysten til paa engang at sikre sit Riges Grænsen ved Pyrenæerne og forøge sin Hæder ved at kæmpe mod fjerne og vantrø Folkeslag. Han drog med en Hær til Spanien og underlaaede sig en Del af Landet indtil Ebro, men blev paa Tilbagevejen oversalde i Pyrenæenes Passer og mistede der, blandt mange andre Capre, sin Søsteren Roland, den i Romancerne saa ofte besungne Kriger (778).

Endnu en farlig Fiende truede det frankiske Rige i Østen, Avarerne, et osiatisk Folk, der i det 8te Aarhundrede havde taget Boliger i Ungarn. Disse krigerske Stammer var falde til Hjælp mod Franken af Hertug Thassilo i Baiern, der, opmunret af sin stolte Hustru, en longobardisk Prinsesse, vilde afsætte Karls Overherredomme. Thassilo blev overvunden og maatte som Munk i et Kloster fortryde sine ørgerrigre Planer; Avarerne blevet bekæmpede baade fra den

italienske og bayerske Grænse, og det frankiske Rige udvides indtil Floden Raab. 796.

Saaledes havde Karl den Store samlet under sit Scepter den største Del af de Lande, der fordum adledt de vestromerske Keisere. Og da Pave Leo den 3de havde taget sin Tilflugt til ham for at sege Beskyttelse mod den overmodige romerske Adel, forte han Christenhedens første Bisshop tilbage til hans Hovedstad. Medens han her Juledag knælede for Alteret i Roms Hovedkirke, paasatte Paven ham Kronen som romersk Keiser i Haafsyn af det romerske Folk, der høit tiljublede ham sit Bisald (800).

Atter syntes saaledes det vestlige romerske Rige oprettet, men det var fremmede, vilde og trigerste Stammer, der havde bemægtiget sig Romernes Arv, og nye Love, nye Indretninger, en hel ny Stat maatte bygges for at begrunde Retssikkerheden og forene disse forskellige Folk til Lydighed mod den fælles Regent.

Det var ikke blot af Fromhed men ogsaa af Klogstab, at Karl med Alvor stræbte at udbrede og befeste Christendommen mellem sine Underhafter; thi Christendommen mildner Sæderne og baner Veien for Kulturen i det Hele, den bringer Folkene til at have Afsky for Mord, for Rov og Grusomhed i Krigen og lører den Enkeltes Willie at høste sig for et fornuftigt og hærligt Hensyn til det almindelige Vel. Derfor blev Christendommen udbredt og Bispedommer anlagte i de undervungne Lande; øste forenedes ogsaa Skoler dermed for at indvirke paa Ungdommens Dannede: Keiseren besøgte dem mangengang personligt og opmuntrede ved Ros eller Dadel.

Skjnt Karl tilhørte en Tid, da Videnskabelighed og Dannelse knap kendtes af Maaen, da den raa Krigslyst ansaaes som Mandens eneste og tilstrækkelige Oyd, folte han sig ogsaa af egen Tilbvielighed hendrugen til Videnskaber og Kun-

ster: lærde Mænd, som Alkuin og Egihard, der har strevet hans Levnet, hædrede han ved sit Hof; selv forstod han Latin og Græs, men hans krigsvante Haand lærte først sent og misommeligt at skrive. Han sørgede fremdeles for Uddannelsen af det tydste Sprog ved en Samling af gamle tydste Sange og stræbte at bringe Harmoni i Kirkesangen ved at hente Sangere fra Italien. Til Agerdyrkningens og Handelens Fremme traf han passende Foranstaltninger; han opmuntrede Haandværkerne og forbredede Landbrugen og Husholdningen paa sine Godser til et Monstret for det øvrige Land.

I usie Forbindelse med disse Bestræbelser for Kulturens Fremme staar hans Omsorg for Sikkerheden paa Rigets Grænser og for en ordnet Retspleie. Han oprettede Markgravestab til Beskyttelse mod de urolige Grænsebeboere. Den høieste Magt i hver enkelt Provinds var ihønde paa Greverne, der besorgede Rettergangen og reiste Hæren; men disse mægtige Lehnsmænds Myndighed kontrolleredes af Kongelige geistlige og verdslige Sædebane, der bereiste Præstindeerne og aflagde deres Indberetning til Keiseren. Geistligedens Magt, der var en nyttig Modvægt mod de mægtige Vasallers Raahed og Viskaarlighed, fremmedes ved Oprættelsen af Bispedøder; Bispernes Myndighed var Grevernes sideordnet, og de Geistlige haandhævede selv Retten i geistlige Sager paa deres Godser og vare altsaa i de fleste Henseender unddragne Grevernes Myndighed. I Nationens almindelige Anliggender, som Stattebevilling, Lovgivning, Tronfølge, hørtes endnu den fra ældre Tider bestaaende almindelige Nationalforsamling, der afholdtes engang årligt ved Føraarstider, men de mægtige Vasaller vandt her efterhaanden den afgjørende Stemme.

Saaledes funde Karl den Store fort før sin Død 814 med Bevidsheden om et virksomt og kraftigt Liv overlade sit Rige til sin Søn Ludvig den Fromme, som han

ved en omhyggelig og videnstabelig Opdragelse havde stæbt at danne til at fuldende det begyndte Værk. Men Ludvig var af en svag Charakter; Tilbrielighed til videnstabelige Sysler og selfstabeligt Bellevnet bortdrog ham fra Regeringsforretningerne, der snart savnede hans store Haders kraftige Haand. Allerede medens han levede, ubrod Kronstridigheder mellem hans Sonner, og kort efter Faderens Død fulde Vaabenmagt afgjøre, hvem af hans esterladte Sonner der skulle herske over Frankernes Rige. Den ældste Son Lothar vilde tilegne sig Enherredemmet, men hans Brodre Ludvig og Karl slog ham 841 ved Fontenai i Champagne og nødte ham til Førliget i Verdun 843, hvor det frankiske Rige blev delt: Lothar fik som Keiser Italien og Landene mellem Rhinen, Schelde, Maas, Saone og Rhone, Ludvig den Tydske det frankiske Riges Besiddelser Øst for Rhinen og desuden Speier, Worms og Maynz, Rhinssvinens hjem; Karl den Skaldede Landene Vest for Rhone, Saone, Maas og Schelde.

Det Karolingiske Riges Oplossning.

Lothar, der med Keisertitlen skulle have Førrangten for sine Brodre, nedlagde Regeringen 855, og hans Rige blev delt mellem hans Sonner. Men disse døde barnløse kort efter hverandre, og deres Farbrødre delte deres Lande mellem sig. Karl den Skalde, en svag Regent under Bisshopernes Formynderstab, overlod Keisertitlen uden paa nogen Maade at kunne gjøre sin Indflydelse gældende. Normanerne, disse frygtelige Vikinger fra de nordlige Haver, løb med deres Slike op ad Floderne, plyndrede Byer, Kirker og Kloster og mishandledte Indbyggerne, uden at nogen kraftig Modstand blev ordnet. Under disse Forhold tiltvang Greverne, der hidindtil kun havde været kongelige Lehnsmænd paa Livstid, sig Arveligheden af deres Grevstaber, og Karl

den Skaldede måtte undertegne en Forskring i denne Henseende det samme År, som han døde (877). Det franske Rige blev delt mellem hans Sonner.

Aaret iforveien var hans Broder Ludvig den Tydske død (876). Af hans Sonner, der delte det tydste Rige imellem sig, overlevede Karl den Tykke sine Brodre og overtog Regeringen i deres Vonde. Han var allerede tidligere valgt til Keiser, og da Frankrigs Trone i Aaret 884 var ledig, blev han ogsaa valgt til Konge i dette Rige og forenede saaledes under sit Herredomme hele Karl den Stores Arv. Men Riget var i indre Adsplittelse og allevegne fra truet eller angrebet af ydre Fiender; den svage og dorfte Keiser havde ingen Magt. Hans feige Opsørel ved Normannernes Angreb paa Paris (885), der heldigt forsvaredes af Grev Odo, Hertug af Isle de France, foranledigede hans Usetselske baade i Tydskland (887) og i Frankrig (888). De franske Basaller valgte Grev Odo til Konge, de tydse Arnulf af Kärnthen, en Broderson af den affattte Keiser (887).

Det karolingiske Rige, der var i indre Adsplittelse og Oplosning, var i en endnu højere Grad truet af udvortes Farer. I Syden blev Frankrig angrebet af de mohammedanske Araber, der havde grundlagt mægtige Riger paa den pyrenæiske Halvø; Kysterne bleve omsværmede af de frygtelige Normanner; Norden for Tydskland boede de endnu halvt hedenste Danske og Friser, en Stræk for de nordlige Grænselande; fra Elben, nordlig og østlig over Tydskland udbredte sig under forskellige Navne de slaviske Folk, der i Slutningen af den store Folkevandring (Ste og Ste Aarhundrede) havde væltet deres talløse Masser frem fra Østen og i Mähren oprettet et mægtigt Rige.

Uaget Frankrig og Tydskland, hvor for sig eksjendte en Konges Overherredomme, var dog Magten i de enkelte Landsdele ihænde paa Hertugerne, Bisshopperne, Greverne og de

svriga mægtige Lehnsmænd, der havde benyttet de urolige Tider til at faststille deres Magt ligeoverfor Kronen. Thi under de store Farer, der allevegnefra truede Riget, vare de mægtige Lehnsmænd paa Grænderne Landets naturlige Forsvarere; de byggede, uagtet Kongernes Forbud, befæstede Borge, der paa den ene Side tjente dem og deres Underfaarter til Beskyttelse imod fjendtlige Indsald, paa den anden Side til Sikkerhed mod Kronens Indgreb i deres Magt. Paa denne Maade blev de enkelte Landsdele saagd opt fra usædvanlig af Kronen.

Frankrig fra 888—1108.

Blodt Riget Frankrigs mægtige Lehnsmænd lod Grev Bozo af Provence sig udvælge til Konge af det „cisjuranske Burgund,” der indbefattede Provence, Dauphiné, Lyonnais og Savoien (879). Omment paa samme Tid bemægtigede Hertug Rudolf Welf sig med Kongenavnet det transjuranske Burgund (888). Disse Riger, der (930) forenedes af Rudolfs Son, Rudolf den Æde, til Kongeriget Arles (benyntet efter Staden Arles), dannede en Mellemstat mellem Frankrig og Lydfland, en Formur for Frankrig mod Arabernes Angreb fra Syden. Ved Foden af Pyrenæerne dannede sig Hertugdommet Gasconie, i Aquitanien det mægtige Grevstabet Toulouse. I Østen var Hertugdommet Lothringen et Twistens Øble mellem Frankrig og Lydfland. I Nord blev Frankrig beskyttet mod Lydfland af Grevstabet Flandern. Paa den vilde bakkede Halvs mod Nordvest dannede sig næsten usædvanligt Grevstabet Bretagne, der forsvarede sin Usædvanlighed og Sikkerhed med samme Kraft mod Normannerne og mod Karl den Skalbedes Angreb. Men Normannerne selv begyndte at længes efter Land, at frise sig efter Christendom og Kultur, som de med saa vildt et Mod havde bekæmpet. Normanneren Rolf

Ganger nedsatte sig i det nordlige Frankrig ved Seinen og tog (911) sit Land Normandiet med Hovedstaden Rouen til Leh af Karl den Enfoldige (893—923), Sonnen af Karl den Skalbede.

Frankrigs Enhed som Riget blev tilbels opretholdt ved de udvortes Angreb, der for en Del samlede Kræsterne mod Normanner og Lydfler; den udtalte sig gennem det følgende frankiske Sprog, der begyndte at udvile sig ligeoverfor det latinske Kirkes- og Metssprog, rigtignok med stærk Forskjellighed mellem det sydlige og nordlige Frankrig. Sammenholdet mellem de enkelte Landsdele blev endvidere fremstillet af den katholske Kirke; thi de mægtige Erkebisper, forenede under den geistlige Myndighed deres store Stifter. Tours dannede saaledes et Midtpunkt ved Loiren, Rheims i det nordøstlige Frankrig. Erkebispen af Rheims blev tidlig anset som Hovedet for den gallikanske Kirke og viste paa Karl den Skalbedes Tid endog Paven i Rom tilrette, da han vilde blande sig i Rigets Anliggender.

Men det frankiske Riges Enhed kunde først ret begynde at udvile sig, naar en af de mægtige Lehnsmænd i det Indre af Riget kunde anerkendes som Konge og med stærk Haand samle Rigets Kræster; thi Karl den Stores svage Efterkommere, der med Forkjærlighed søgte hjælp i Lydfland for at styrke deres synkende Magt, bebagede hverken de frankiske Lehnsmænd eller det frankiske Folk; deres Herredomme understøttedes kun af den mægtige Erkebiskop af Rheims, der gennem denne Kongeslægt stræbte at opretholde Rigets Enhed. Kong Odo (888—898), Normannernes tapre Bekæmper, Hertug af Isle de France, havde en afgjort Overvægt over sin Medregent Karl den Enfoldige (893—923), Karl den Skalbedes Sonnen. Efter Odos Død blev Karl den Enfoldige overvunden i et Slag ved Soissons af Odos Broder Ros-

bert (923) og holdt fangen til sin Død (924) af en af sine Vasaller. Imidlertid gik Lothringen tabt for Frankrig.

Karl den Engholiges Son Ludvig d'outremer (fra hinsides Havet 936—954) blev vel erkendt som Konge, men saae sig snart betrængt af sine Vasaller, blandt hvilke den mægtigste var Roberts Son Hugo, der af sine udstrakte Besiddelser blev kaldet den Store; thi med Isle de France forenede han senere Titlen af Hertug af Burgundien og Aquitanien. Ludvig d'outremer søgte hjælp hos den tydste Konge Otto den 1ste, men Hugo forenede sig med Hertugen af Normandiet og andre Lehnsmænd, der vare forbitrede over det tydste Forbund. Kongen tabte et Slag, blev fangen og kun befriet ved Tydskernes Indsald i Frankrig. Under hans Son Lothar (954—986) vedblev den tydste Indblanding i Frankrigs Utliggender, og ved denne Tid traadte Lothringen i nærmere Forbindelse med det tydste Rige. Dette bidrog end mere til at vende de franse Vasallers Sind fra den farolingiske Slægt. Magten gik efterhaanden over til Hugo den Stores Son Hugo Capet, og da den sidste Farolinger paa Frankrigs Trone, Ludvig sainéant (986—987) døde, blev Hugo Capet udvalgt til Konge af Frankrig imod at befæste de geistlige og verdslige Lehnsmænds Rettigheder.

Kongen af Frankrig Hugo Capet (987—997) Stamsfaderen til alle de Konger, der efter ham i mere end 800 Aar herstede i Frankrig, funde med Hensyn til sine Besiddelser Udstrækning maale sig med de fleste Lehnsmænd i Frankrig; hans Familie havde udmærket sig som det franse Folks Forskempere mod Tydskerne, og saaledes havde Kongedommen ved hans Tronbestigelse oindet en Indflydelse; som han forsøgede ved at begunstige den mægtige Geistlighed og ved at udvide Kirkers og Klosters Ejendomme. Han besempede heidigt Karl af Lothringen, Ludvig d'outremers Son, der søgte at gjøre sine Fordringer gældende paa Frankrigs Trone; men

Kongedommets Magt over de sydfranske Lehnsmænd forblev ubetydelig.

Hans Son Robert (997—1031) var en uselvstændig Regent, hengiven til fromme Øvelser, en Ven af Geistligheden. Han adlod Paven, der paa Grund af et for nært Slægtstab paalagde ham at skille sig fra sin Kone Bertha af Blois. Kongen ægtede senere Constance af Huset Anjou, der ved denne Tid grundede sin store Magt i det vestlige Frankrig. Kongen arvede Hertugdommet Burgund, men dette mægtige Lehn blev efter hans Død overgivet til den yngre Son Robert, der blev Stamfader for den ældre Linie af de burgundiske Hertuger (1032—1361).

Roberts Son Henrik den 1ste (1031—1060) og hans Son Philip den 1ste (1060—1108) regjerede uden Kraft: den franse Kongemagt vedblev endnu at være svag ligeoverfor de mægtige Lehnsmænd.

Det tydste Rige fra 887—1056.

Arnulf af Kärnthen, en Sonneson af Ludvig den Tydste, blev ved Karl den Tykkes Udsættelse af sit Parti valgt til tydste Konge (887—899); han var en tapper Krieger og seirede over de frygtelige Normanner ved Løven (891). Men for at overvælde det slaviske Rige i Mähren maatte han benytte sig af Magyarernes Hjælp, et tschudist Folkeslag, der netop ved denne Tid var trængt over Karpatherne og havde bemægtiget sig Ungarns Sletteland. Magyarerne blev fra denne Tid Tydskernes farligste Nabør mod Øst, og disse driftige Nyterres ødeleggende Streifstog hjemsgægte næsten hvert Aar Tydssland og strakte sig endog til Frankrig og Italien. Arnulf foretog flere Tog til Italien, hvor han haabede at gjøre den farolingiske Mandeslinies Rettigheder gældende mod Karl den Stores Efterkommere paa Øvindessiden, der efter Karl den Tykkes Død (888) kämpede om Overherredommets

i det sondersplittede Land. Han blev vel udvalgt til Konge (996), men funde ikke vinde Herredømmet i Italien.

Ogsaa i Tyskland havde Kongemagten kun Betrydning ved den Indflydelse, Kongens egne Besiddelser kunde give ham. Thi ogsaa her stræbte de geistlige og verdslige Lehnsmænd efter den størt mulige Uafhængighed af Kronen. Omment samtidig med Arnulfs Tronbestigelse strakte Hertugen af Sachsen sin Magt over den største Del af det nordlige Tyskland og dannede en Formur mod de Danskes og Slavernes Angreb. I Syd hævede sig paa samme Tid Hertugdommet Baiern nærmest som Forsvar mod Magyarerne. Erkebiskoppen af Mainz havde af de geistlige Herrer den største Indflydelse; Erkebiskoppen af Bremen strakte sin geistlige Myndighed fra det nordlige Tyskland udover de skandinaviske Rige.

Under den sidste Konge i Tyskland af den karolingiske Slægt, Ludvig Barn († 911), saavel som under hans Efterfølger, den frankiske Hertug Konrad den 1ste (911—918) vedblev Ungarnes Plyndringer og de indvortes Fejder imellem Rigets geistlige og verdslige Herrer.

Efter Konrads Død blev den sachsiske Hertug Henrik den 1ste, Fuglesanger, valgt til Konge (919—936). Stamfaderen for det sachsiske Kongehus, der regerede Tyskland til Aar 1024. Hans store Besiddelser, hans Kraft og Driftighed satte ham island til at haandhæve sin Bærdighed. Han erhvervede det tydste Rige Lothringen under Karl den Enfoldiges Gangenstab (924), anvendte en niaarig Baabenstilstand med Magyarerne til kraftige Krigsforbedelser og bibragte efter Baabenstilstandens Udløb Magyarerne et stort Nederlag ved Mersenburg (934).

Otto den 1ste den Store (936—973) udvidede end mere den kongelige Magt i Tyskland paa den af Fadiren lagte Grundvold. For at binde Lehnene til Kronen bortgav

han efterhaanden de vigtigste Lehn til Medlemmer af den kongelige Familie uden dog dermed at kunne forebygge de indvortes Kriege, der nu tildels blev Familiefælder, i hvilke dog den kraftige og virksomme Konge beholdt Overhaand over sine Modstandere. Hertugdommet Baiern gav Kongen til sin urolige Broder Henrik; Hertugen af Lothringen var hans Svigersøn; Ottos Søn Ludolph blev Hertug af Schwaben, og Kongen tvang Hertugen af Bohmen til at afslægge Vasaleden og love Hærstøtte. Han kæmpede heldigt mod Benderne og stræbte at sikre de Tydsses Herredømme indtil Oberen ved at anlægge Bispedømmer paa Grænsen af Hedningernes Lande.

Om Kongeriget Italien kæmpede endnu bestandigt Karl den Stores Efterkommere paa Øvindesiden. Da den sidste af dem, Lothar, var død (950) vilde Modkongen Beringar af Ivrea twinge hans Enke Adelheid til Wegtestab med sin Son. Indkaldt af Adelheid og det misfornøjede geistlige Parti benyttede Kong Otto Keisrigs magt til at faststille det tydste Kongeriges Magt i det sjonne Italien. Han indtog Norditalien, øgede Adelheid og lod sig efter langvarige Kampe og et fornyet Tog til Italien udøgne til Konge af Italien og romersk Keiser (962). Saaledes var Grundvolden lagt til det tydsk-romerske Keiserrige; naar den tydste Konge for Eftertiden var valgt af Rigets geistlige og verdslige Herrer, ansaae han sig ved selve Valget forpligtet til at befæste Rigets Magt i Italien og til at erhverve sig den romerske Keiserkrone. Og snart gjaldt denne Bærdighed i Folkenes Mine ikke som en menneskelig men som en guddommelig Indretning: ligesom al aandelig Magt fremstilles i Kirken og Paven, saaledes troede man al verdslig Magt af Gud lagt under Keiserdømmet og under Keiseren. Keiser Otto hersede mægtigt i Italien og lod end-

ogsaa Paven affætte, da denne havde forenet sig med Berins-
gar imod ham.

Medens Kong Otto var bestjærtiget med sit første ita-
lieniske Tog, gjorde hans Son Ludolf i Forbindelse med Herz-
tugen af Lothringen Opstand mod sin Fader, misfornuet over
hans Egteskab med Adelheid. Men Otto tvang sine Lehnsmænd
til Underkastelse og besevred dem deres Hertugdommer;
for at svække det øste urolige Lothringen delte han det i
Øvre- og Nedre-Lothringen. Da Magyarerne havde
benyttet Urolighederne i Riget til et fornyet Indsald, vendte
Keiseren sine Vaaben imod dem og gjorde ved Seieren ved
Augsburg (955) for bestandigt Ende paa deres ødelæg-
gende Tog.

Sønnen Otto den Æde (973—983) haandthævede sin
Magt i Tydssland, trængte paa et Tog for at Christne Dan-
mark ind i den danske Halvs til Limfjorden, men blev i Ita-
lien slagen ved Vasantello (982) af Græterne og Araberne,
der kæmpede om Overherredommets i Syditalien. Sønnen
Otto den Ædie (983—1002) bestjærtigede sig mest med Ita-
liens Anliggender, vandt som sin Fader og Bedstefader den
romerske Keiserkrone, foregede Kirkestatens Besiddelser af per-
sonlig Hengivenhed for Pave Sylvester den Æde, den i
Araberernes Skoler oplærte fundstabsrigre Mathematiker og Me-
chaniker, Otto den Ædies og den franske Konge Robert
den Ædes Eærer. Han gjorde Vaastand paa Lehnshøiheden
over det slaviske Hertugdomme eller Kongerige Polen, og i
Ungarn, hvor tydss Kultur og Christendom efterhaanden fandt
Bei, lod Kong Stephan den 1ste (1000) sig tilkende Kon-
gerærdigheden af den romerske Keiser. Henrik den Æde,
den Hessige, en Sønneson af Otto den Stores Broder,
den bairiske Hertug Henrik, blev valgt til tydss Konge efter
Ottos Død (1002—1024). Indvortes Uroligheder i det
tydss Rige, Ansal af Slaver og af normanniske Sorøvere

plagede hans svage Regering; den italieniske Krone og Keiserkro-
nen erholdt han vel, men uden at kunne give sin Myndighed
Betydning uagtet gjentagne Tog til Italien. Men en i det
Mindste tilsyneladende Udvidelse blev tilskret det tydss Rige.
Den arelatiske Konge Rudolf den Ædie, der var beslægtet med det sachsiske Hus, og som trængte til tydss Under-
støttelse mod sine mægtige geistlige og verdslige Vasaller, ind-
gik en Overenskomst med Henrik den Æde, ifølge hvilken
Kongeriget Arelat efter hans Død skulle tilfalde Tydssland.

Da det sachsiske Hus var uddød, samlede sig til
Kongevalget Rigets mægtigste geistlige og verdslige Lehnsmænd, nemlig Erkebispperne af Mainz, Trier og Köln med flere geistlige Herrer; fremdeles Hertugerne af Franken, Schwaben, Baiern, Sachsen, Overlothringen, Nedrelothringen, Kärnthen og Bohmen, alle disse med
deres krigerske Folge af den underordnede Adel. Man valgte
Grev Konrad af Franken (1024—1039), Stamfaderen
for den saliske eller frankiske Kongeslægt fra 1024—1125).

Konrad den Æde tvang den arelatiske Konge Rudolf
den Ædie til at overføre Tronfolgen i Arelat til det frankiske
Hus; ifølge denne Bestemmelse blev Kongeriget Arelat 1032
forenet med Tydssland; dog forbles Tydsslands Indflydelse
over de burgundiske Riger kun svag ligeover for saa mange
mægtige Prälateter og Herrer. Han indstrænkte Hertugernes
Magt i Tydssland dels ved at forlene sine nærmeste Slægt-
ninge med Hertugdommerne, dels ved at lade Lehnene ubes-
satte, dels ved at begünstige Bisoppernes Magt og gjøre deres
Stilling saa meget som muligt afhængig af Kronen. Hans
Son Henrik den Ædie (1039—1056) fulgte den samme Bei;
han besættede Kronens Magt i Tydssland ved Alogslab og
ved Vaaben, gjorde et sejrigt Tog til Italien, affatte paa
Synoden i Sutri (1046) tre Paver, der frede om den høieste
geistlige Verdiighed og indsatte en tydss Bisop til Pave, af

hvem han modtog Keiserkronen. Han efterlod ved sin Død Keiserdommet i den høieste Anseelse til sin femaarige Søn Henrik den 4de (1056—1106).

Christendommen udbredes i Norden.

Norden var beboet af en Gren af den gothiske Stamme, i Oprindelisse, Religion og Forsamling lignende de germaniske Gothen; Religionsdyrkelsen var dersor omtrent den samme. Odin var den øverste Gud, Guders og Menneskers Fader; Krigsguden var Thor, der laa i en evig Kamp med Yetterne. Freia var den blide Gudinde for Kjærlighed, Frigga Odins Hustru. Al Nordboens Dyd var forenet i den mandige Tapperhed; den, som falbt i Kampen, blev optagen i Valhalla, Gubernes Bolig, der straaledes af herlige Vaaben. Her fortsatte de Tapre deres jordiske Liv, drog ud hver Morgen til Kamp, stred og nedlagde hverandre for ved Aftentid at vende tilbage til Vorjen og ved et festligt Maaltid, ved Flest og Misid, at slutte den glade Dag. De Feige derimod fulde nedstodes til Helheim og der angestelige og sorgmodige beherskes af den hæslige Hela. En saadan Tro besjælede den stærke Nordbo til at sætte al sin Heder i modigt at færdes i Kampen. Men ved Siden af dette vilde Liv gik en Underlighed og Trostab i Forholdet mellem Mand og Dvinde, som er sjeldent hos hedenste Nationer. Da Troen paa Guderne i Tidens Løb begyndte at valle, blev Nordboen endnu opretholdt ved sin mandige Tillid til sin egen Kraft og Styrke, en Tro, der hos mange Heile traadte istedetfor al anden Religion. Den nordiske Tro indeholdt selv en Ahnelse om sin Undergang, om en Tid, da det Gode fulde agtes fremfor det Stærke. Valhalla gudernes, Kampens og Seirens Guders, Herredomme fulde ikke være evigt, men fulde gjennem en almindelig Odelæggelse (Ragnarok) vige Pladsen for en ny og højere Orden, hvor den øverste Gud

vilde domme Menneskene efter deres fødelige Værld. Og denne Del af den nordiske Tro dannede ligesom en Overgang til Christendommen, da den banede sig sin Vej fra Syden. En fordreven jydske Underkonge, Harald Klaf, tog sin Tilflugt til Keiser Ludvig den Fromme og lod sig døbe for, at vinde Keiserens Gunst. Da han reiste tilbage, blev han paa Keiserens Anmodning ledtaget af Ansgarius (827), en Geistlig fra et Kloster i Westphalen. Denne modige Mand tog først sit Ophold i den danske By Hedeby (Slesvig), prædikede Christendommen for Hedningerne, døbte de Troende i Slien og oprettede en Skole for at opclare de Indsøgte til christne Lærere, der kunde fortælle hans Værk. Senere erholdt han Tilladelse til at opføre en Kirke i Slesvig, den første christne Kirke i Danmark, der fra den Tid ansæs for i geistlig Henseende at høre under Erkebispedømmet Bremen. Ogsaa til Sverrig udvivede Ansgarius sin Virksomhed og fremmede ved to farlige Reiser heldigt Christendommens Sag. I Aaret 865 døde denne fromme, kraftige og kjærlige Nordens Apostel i sit Erkebispedømme Bremen; han havde øste under Taarer belaget, at Gud ikke havde anset ham værdig til at øfre sit Liv for Troens Sag.

Norden samler sig i Stater. Christendommen grundfæstes.

Det nuværende Danmark, Norge og Sverrig var, da Christendommen begyndte at trænge frem, delt i mangfoldige Småstater. Konge var hver fri Mand, der havde Midler til at ruste sig et Skib til Bitingetog for at udøve sit Herredømme paa Havet eller var blevet valgt af de frie Bonder i en eller anden Del af Landet til Høvding paa Grund af sin Rigdom og Gavmildhed, sin Tapperhed og Bevæmmelse. Men enhver Mand eiede forresten sin Jord fri;

Kongens Myndighed endogsaa i hans egne private Anliggender var indskrænket ved de frie Mænds Stemme paa Thinge og var enten større eller mindre, efter som Hovdingens egne personlige Egenskaber vare. Alle saadanne Smaastater vare indbyrdes uafhængige, men Muligheden til en nærmere Forening var given ved den fælles Herkomst, det fælles Sprog og de fælles Befæstigelser.

I Danmark blev denne Forening, dels ved Magt dels ved Giftermål, iværksat af Gorm den Gamle (840—935). Danmark indbefatte vedgang Skaane, Halland, Blekingen, Sjælland, Lolland, Falster, Fyen, Jylland indtil Dannevirke, den mellem Slien og Trenesfoden af Gorms Dronning Thyra befæstede Grensevold.

Gorm den Gamle (840—935) var ingenlunde Christendommen gunstig, men blev af den tydste Keiser Henrik Huglefænger tvungen til at taale den. Paa samme strenge Maade blev Christendommen prædiket af den tydste Keiser Otto den anden imod Gorms Son Harald Blaastrand, Konge i Danmark fra 935—985. Da Dannevirke var stukken i Brand af Keiseren, som derpaa trængte frem til Limfjorden, maatte Harald lade sig dobe og fremmede siden den Tid Christendommen. Han stiftede Bispestæder i Odense og Roskilde; i den sidste Stad begyndte han at bygge den hellige Trefoldigheds Kirke, og hans Levninger blev gjemte i Kirkens Viller. Ogsaa indførte Danne begyndte nu at prædike Christendommen. Men i Spidsen for det hedenste Parti stod den mægtige syenske Jarl Palnatole, hvis Indflydelse var saameget større, fordi han havde opdraget Kongens Son Svend, der med ungdommelig Iver og Hæftighed tog sin Fosterfaders Parti imod de Christne og sin egen Fader. En indvortes Krig opkom, i hvilken Kong Harald blev snigmyrdet ved et Buessud af Palnatole 985. Svend med Tilsnavnet Tveksæg blev ved sin Fo-

sterfader Palnatoles Indflydelse valgt til Konge 985. Men deres Enighed ophørte, da det blev bekendt, at Palnatole var Harald Blaastrands Morder; thi efter den nordiske Slik var det Niddingsværk ikke at hevne sin Slægting eller i det Mindste tage Veder for hans Drab. Da skal Palnatole være gaaet i Landflygtighed fra Danmark og have begivet sig til Hæftningen Jomsborg ved Øderens Münding, hvor han vilde gjøre sit til, at Hedenskabets og Nordens gamle Kraft skulle holde sig usækket midt under den almindelige Bledagtighed, der indførg sig med den kristelige Lære fra Syden. Han stiftede der et Samfund af nordiske Wiflinger. Ingen maatte optages deri før det 18de eller efter det 50de Aar; heller Ingen, der flygtede for sin Eigemand i Baaben. Ingen maatte udspredre Nygter i Borgen; Hæddingen alene skulle tage Beslutningen og bestemme dens Udførelse. Uvinder taaltes ikke indenfor Borgens Mure, og ingen "Jomsviking" maatte opholde sig udenfor den mere end tre Dage. Ingen maatte tilegne sig nogen særligt Del af det i Krigen gjorte Bytte; men det skulle udstiftes i Fællesslab. Alle Jomsvinger var hoffbødre og skulle hevne hverandres Drab. Palnatole døde snart efter Stiftelsen af dette Samfund, men under Beskyttelse af hans Lov vedligeholdt sig indtil henimod Midten af det 11te Aarhundrede Levningen af Hedenskabets Kraft og Raahed indenfor Jomsborgs Mure.

Sværrig var beboet af to beslagtede Folkestammer, Svear og Gother, og ligesom det øvrige Norden delt imellem Smaakonger. Dog havde Svearnes Konge i Upsala den største Anseelse, der grundede sig paa hans Myndighed som Upperstepræst ved det berømte Tempel i Upsala. Paa samme Tid, som Gorm vandt Eneherredommets i Danmark og Norge, blev Erik Emundsen Enekonung over Svear og Gother.

Efter Ansgarius havde af og til christne lædere besøgt Sverrig, dels danske, udsendte af den bremiske Erkebisshop, dels englændere, drevne alene af deres christelige overbevisning. Oluf Skotkoning (omtrent 1000), var den første christne Konge i Sverrig og søgte at udbrede den nye Lære ved engelske Missionærer. Længst holdt Hedenslabet sig i det egentlige Sverrig (Svearise), dels paa Grund af deits affondrede Veligheden, dels fordi det gamle Offersted i Upsala vedblev at fåengste Hedningernes Tro. Først under Erik den 9de den Hellige († 1160) kan Christendommen og Kirkesfæstningen anses for grundfæstet i Sverrig, hvorfra den senere udbredte sig til Finland. Dog vedligeholdt sig endnu i lang Tid Modsatningen mellem Svear og Gother; begge Folk opstillede hver sin Konge, og Striden ujevnedes først, da Valdemar af Folkingernes mægtige Jarleslægt besteg Sverrigs Trone (1250).

Norge, der er delt i to Dele ved Dovres mægtige Bjergræs, og hvor de dybt indskærne Fjorde begünstige en Adfæstelse mellem de forskellige Landsdele, var i den ældste Tid delt mellem en Mængde Smaakonger, der vindskrænket hersede over deres frie Jordbund og over deres Husfolk. Harald Haarfager (863—934) samlede efterhaanden ved List og Baaben de forskellige Smaariger; Slaget i Hafursfjorden (873) gjorde ham om sider til Enekonige i Norges Rige. Mellem sine mange Sønner udvalgte han Erik, kaldet Blodøre, til sin Eftersøger (934—936), men han blev fordrevet af de Norske, og de mægtigste Jarler hjalp hans Broder Hakon Adelsten til Herredommet i Norge (936—950). Erik Blodøres Sønner flygtede til Danmark, og deres Færdinger paa Norge blevne understøttede af den danske Konge Harald Blaatand. Hakon Adelsten var opdragen i England og medbragte Christendommen herfra, men sjælt han isvigt var færdelæs yndet for sin Mildhed, Gavmildhed og

Tapperhed, maatte han afsætte fra sine Forsøg paa at overtale sine Landsmænd til at forlade Øffertjenesten og antage Christi Lære. Han blev endog saa selv tvungen til at deltage i et Offermaalid: han slog et Kors over Drilleshornet for at helbrede Hedningernes Miod, som man forlangte han skulle driske, men maatte lade det udlægge som Betegnelsen af Thors Hammer. Ved et Overfald af Erik Blodøres Sønner blev Hakon Adelsten dodeligt saaret, medens han seirrig forfulgte Hjenderne (950), men funde endnu før sin Død bestemme til sin Eftersøger Harald Graafeld, den ældste af Erik Blodøres Sønner (950—963). Harald Graafeld drobte den mægtige Sigurd Jarl paa Hlade for at befeste sin Magt, Sønnen Hakon Jarl flygtede til Danmark og søgte Hjælp hos Harald Blaatand. Ved sine listige Maad bevirkede han, at Harald Graafeld blev indhunden til Danmark af den danske Konge og forvæderist dræbt (963) i Vinifjorden. Med dansk Hjælp vandt derpaa Hakon Jarl (den Unde) den første Del af Norge. Hakon, en stor Afgudsbyrker, skal have øfret sin Søn til Guderne for at fåae Lykke i Kampen; han slog Jomsvikingerne, der angreb ham med en mægtig Flaade, i det berømte Slag i Hjørungevig (994), men valte Nordmændenes Had imod sig ved sin Billaarlighed, Bellyst og Grusomhed († 995).

Normannerne og de normanniske Stater.

Fra de ældste Tider havde Begjærlighed efter Eventyr og Lyst til Kamp og Bytte løbet Nordboerne ud paa Havet; efter Omstændighederne som fredelige men altid slagfærdige Handelsmænd eller som kamps- og byttelystne Robere færdedes de folte og frie Vilslinger paa Land og Sø. Da Rigernes Samling og den christelige Kulturs Udbredelse begyndte at lægge Baand paa den Enkeltes toilesløse Frihed, blev Havet et Hjem for mange Smaakonger med deres Sø-

ner og Folge og for mangen en fri Bonde, der var for stolt til at give sig i Overkongens Tjeneste; og der levede de som frie Mænd paa deres Skibe. Vidt og bredt strakte sig disse „Normanners“ Sstog, fra det nordlige Ishav til Afrikas Kyster; de gik ofte island, dræbte, brændte og plyndrede. Ved Rhinen og dens Bifloder, ved Rhones og Seinen lagdes blomstrende Steder øde, og dyrkede Egne forvandledes til Udsætner. Især vendte Ødelæggelsen sig mod de christelige Kirker og Kloster, mod Munke, Praester og Nonner, disse den fremmede Guds Tjenere. Frankernes Rige, der var sin Oplossning nær efter Karl den Stores Død, formaaede kun svagt at gjøre de vilde Eventyrere Modstand. Efterhaanden krævede Normannerne faste Boliger i de Lande, hvorhen deres Sstog hyppigst havde veupt sig, men da de havde faaet deres Villie i denne Henseende, blev de selv betryngne af den christelige Kultur, der havde hjemme i de Lande, hvor de nedsatte sig; de antoge Christendommen og sluttede sig i Sprog og Sæder til deres nye Hjemstavn. Saadanne normanniske Stater blev grundede i England, i Irland, i Rusland, hvor Normannerne kaldtes Vareger, i Normandiet (911), i Neapel (1027).

Ogsaa Bebyggelsen af Island hidsrer fra Normannerne Udvandringer. Denne Ø var fort for Harald Haarsfagers Tid blevet opdaget af de ssfarende Nordboer (868), men blev først bebygget, da Harald Haarfager fordrev Smakongerne og tilsgnede sig alt frit Jordegods i Norge. Ved den store Des fiskerige Floder og Fjorde bosatte de udvandrede Nordmænd sig (Vandnamsmæn 874—934), og levede af Fiskeri, Øvægavl og Sstog. De Indvandrede ordnede sig efterhaanden til en Stat med aristokratisk-republikansk Forfatning, hvor den lovgivende og dommende Magt udsædes af de mægtigste Bonde paa Thinge. Christendommen fandt i Begyndelsen stærk Modstand, men blev omsider ved

en Beslutning paa Althinget i Aaret 1000 antaget som Landsreligion.

Oluf Trygvesen, Konge i Norge 995—1009.

En norsk Underkonge Trygve var blevet dræbt i en af de mange Fejder, som Hærstsynen reiste mellem Harald Haarsfagers Sønner og Efterkommere. Hans Enke flygtebe og fødte paa Flugten en Søn, der blev kaldet Oluf. I de første Åar af sin Levetid fristede han mange Farer, blev endogsaa bortsolgt som Slave, men kom omsider i Behold til sine Slegtinge i Garderige (Rusland). Her kom han i stor Undest hos Kongen og Dronningen, og han blev oplært i alle de Legemsfærdigheder, hvorpaa de krigske Nordboer satte saa stor en Pris. Der var heller ingen Nordmand, der nogensinde heri har overgaet ham: han besteg med Lethed de steilste Bjerger, han var en dygtig Svømmer og Dykker, han bragte Sværdet lige godt med den venstre og højre Haand, kunde kaste med to Spyd paa engang; naar et Skib blev roet, kunde han gaae udenbords paa. Årerne og kunde lege med tre Sværd faaledes, at det ene bestandig var i Lusten og atter blev fanget ved Haandgrebet, naar det faldt ned igjen. Han var rask og mandig i Slaget, gavmild mod sine Venner, stæng og grusom mod sine Fjender. Efter først at have vist sin Dygtighed i at forsvarer Garderiges Grænser drog han udenlands for at erhverve sig Hæder og Bytte. Han krigede med Venderne paa Østerssens Kyst, var med den tydste Keiser Otto i en Krig mod Danmark, plyndrede i Northumberland, i Skotland, paa Man og Sydøerne og blev i England omvendt til Christendommen af en christelig Spaamand, der visste ham sin Troes Kraft ved at forudsige ham de nærmere Omstændigheder ved et Oversalg af Rosvere, som ogsaa virkelig indtraf. Ved sin Daab gjorde han det øfste aldrig mere at drage sit Sværd mod noget christent Folk.

Men eftersom hans Hæder og Lykke steg, vorede hans Hjemve efter Norge, til hvis Kongekrone han mente at have Net som en Esterkommer af Harald Haarfager, og hvor han haabede, at han let funde bevæge Folket til at tage Parti med sig, da man var i hoi Grad misfornuet med Hakon den Dødes grusomme og vilkaarlige Herredomme. Han landede uventet i Norge og lod først af Alt læse Messe for sig efter christelig Bis. Da der allerede havde reist sig et Oprør mod Hakon den Døde, blev Oluf modtagen med Glæde, Hakon flyggede og blev myrdet af sin Træl (995). Oluf Trygvesen blev derpaa som Harald Haarfagers Arving kaaret til Konge paa Thinge, først af Thronderne, siden af de øvrige Nordmænd. Strax derpaa bekjendtgjorde han paa Thinge, at det var hans Willie, at alle Nordmændene skulle antage Christendommen; dem, som rettede sig herefter, vilde han ansee som sine Venner, de Haardnakede og Egensindige vilde han paa alle Maader straffe. Da Christendommen allerede tidligere var besjendt i det sydlige Norge, sandt han her mindre Modstand, men haardere kæmpede man lengere nord paa for Øvreholdelsen af den gamle Tro. Da han opfordrede Thronderne til at antage Christendommen, svarede den fornemste Høvding: „Vi Vonder ville ikke, at Du overtræder vor Lov; det er derimod vor Willie, at Du ofrer, ligesom alle Konger her i Landet tilforn have gjort; det vil være raadeligt for Dig, at Du retter Dig efter vort Ønske!“ Herpaa gave de bevæbnede Vonder paa Thinge lydeligt deres Bisald tilljende. Kongen svarede: „Saa vil jeg da nu gaae ind i Offerhuset og see Eders Skifte ved Øfringerne.“ Dette behagede Vonderne meget, og Alle gik nu til Gudehuset, hvor de lagde deres Vaaben fra sig. Kongen havde en Stok i Haanden. I Midten af alle Afguderne sad Thor, hvis Dyrkelse paa det Sted var meget hellig, hans Billede var prægtigt smykket med Guld og Sølv. Kongen slog til Thor

med sin Stok, saa han faldt om og gif istykker; de af Kongens Mænd, som var komne ind med ham, fulgte hans Exempel og styrte de andre Afguder ned fra deres Sæder. Paa samme Tid anfaldt andre Kongens Mænd udenfor Templet den Høvding, der havde talst imod Oluf paa Thinget, og dræbte ham. Derpaa gif Kongen udenfor, paabød Stilhed og gientog for de forsamlede Throndere sin Opfordring til at antage Christendommen. Han endte sin Tale med de Ord: „Nu sætter jeg Eder to Vilkaar: antager enten strax paa Stedet den sande Tro eller i modsat Fald holder Slag med mig!“ Da Vonderne herte det, og da de manglede en Ansører, faldt de tilføie og lode sig dsbe. Saaledes banede efterhaanden, ikke uden Udsættelsen af store Grusomheder, Christendommen sig sin Bei i Norge; efter Hylkesagnene indfandt endogsaa Odin og Thor sig til forskellige Tider hos Oluf for at afvende ham fra hans gudelige Forsæt og tilføje ham Skade, men uden Mytte; de gamle Guder forsvandt eller trak sig tilbage til de utilgjængeligste Egne af Norge. Ogsaa til Island, der var bebygget og befolket af Nordmænd, strakte Oluf sin Virksomhed: Presten Thangbrand blev sendt derover, og denne veltalende og kæmpestærke Mand forsøgte efter sin Konges Maade den sande Tro baade med Haand og Mund. Endogsaa til Gronland, der ligeledes var opdaget af Nordmænd, begyndte Christendommen ved denne Tid at trænge frem. En stor Del af de med Oluf Trygvesens Vilkaarighed misfornuitede Nordmænd sandt Tilhold og Beskyttelse hos Oluf Skotkonnung, Konge i Sverrig. Oluf Trygvesen havde friet til hans Moder Sigrid Storraade, men paa en Sammenkomst, der var bleven foranstaltet for at aftale Vilkaarene for Gistermalet, havde den norske Konge forsgæves segt at overtale sin Brud til at antage Christendommen og havde derpaa afbrudt Forhandlingerne ved at slae hende i Ansigtet og kalde hende en „hedenst Cave.“

Sigrid Storraade var senere blevet gift med Svend Tveskjæg, Konge i Danmark fra 985—1014, og undlod ikke at opnå sin Mand til at henvne sig paa den norske Konge, hvortil han var saameget mere tilbuelig, som Oluf mod hans Billie havde ægtet hans Søster Thyra, der havde forladt sin første Mand, den vendiske Konge Boleslaus i Pommern, hvem Broderen havde paatvinget hende. Da Oluf Trygvesen i Naret 1000 med en betydelig Flade var seilet til Pommern for af Kong Boleslaus at fordré de Eindomme, der tilhørte Thyra, forekede Svend Tveskjæg og Oluf Skotkonnung sig med den mægtige Erik Jarl, Halon den Ondes Son, der vilde tage Blodhavn for sin Faders Drab. I den Hensigt at overfalde Oluf og stille ham ved Livet lagde den forenede danske, svenske og norske Flade sig i Baghold ved Svolder i Pommern for at vente paa den norske Konge. Da de sit Dje paa det prægtige Skib Ormen hin Lange, paa hvilket Oluf Trygvesen selv var ombord tilligemed mange andre norske Helte, blandt dem den berømte Bueskytte Einar Thambeskjæver, blev Alt gjort klart til Slag. Heller ikke den norske Konge vugrede sig for at kæmpe, skønt han vel havde funnet være bekjendt at benytte sig af sit Skibs Hærlighed for at undslippe den store Overmagt, der var imod ham; mange af hans Folk raabede ham virkelig dertil, især da en stor Del af hans Flade allerede var seilet forbi uden at have mørtet Fienden. Men Kongen reiste sig og raaabte med hoi Rost: „Ned med Seilet! mit Liv maa staae i Guds Haand, men aldrig endnu har jeg flygtet for Svaerd og gør det heller ingenlunde.“ Der paa troede han sin grædende Hustru Thyra, der var ombord med ham paa Ormen, og lod hende bringe ned paa et sikkert Sted i Skibet. Nu begyndte da det berømte Slag ved Svolder. Den norske Konges Skibe varre hoiere end Fiendens, hvorfor Nordmændene med større Kraft kunde kaste

deres Spyd og lettere besætte de Jernhager, hvormed man stæbte at holde Skibene fast, indtil man havde ødelagt Mandsstabet ved Kamp fra Dæklet. Efter en haardnakket Kamp maatte den danske og svenske Flade trække sig tilbage. Men nu lagde Erik Jarl til med sine Nordmænd og ryddede efterhaanden Kong Olufs Skibe paa Ormen hin Lange næer. Men ogsaa dette Skib blev haardt belængt med Svaerd, Spyd og Pike fra alle de omliggende Skibe; mange af Kong Olufs Mænd sprang op paa Rielingen af Ormen for at kunne række de nedenfor liggende Skibe med Sværdene, og i deres Hidsighed gik de ubenbords, ligesom om de ikke hussede Undet, end at de kæmpede tillands, og sank tilbunds i deres tunge Rustning. Erik Jarl stod i Forrummet paa sit Skib indelukket i en Skjoldborg. Men Einar Thambeskjæver, den dygtige Bueskytte paa Ormen hin Lange, tog Sigte paa ham og afskudt en Pil, der flog tæt over Jarlens Hoved og borede sig ind i Noret saa dybt, at den gik lige ind til det Baand, som var vundet om Skafset. Jarlen slottede til Pilen og spurgte, om Nogen kunde sige ham, hvem det var, som føjde saa haardt; i det Samme udsendte Einar en anden Pil, der foer Jarlen mellem Armen og Siden og borede sig igennem Loften, saa Spidsen stod ud paa den anden Side. Da sagde Jarlen til en af sine Mænd: „Skyd mig den store Mand der med Buen!“ Einar lavede sig just til at udsende sin tredie Pil, da blev hans Bue træffen paa Midten af Erik Jarls Bueskytte, og Einars Bue bræst med stor Bragen. „Hvad var det, der bræst?“ spurgte Oluf. „Norge af Eders Haand, Konge!“ svarede Einar. Nei, saa stort var Braget dog ikke,“ sagde Kongen; „hi Gud raader for Riget og ikke din Bue. Tag nu min Bue og skyd med den!“ Einar tog Kongens Bue, men da han mærkede, at den lod sig bøje lige ud til Pilespidsen, quæd han: „for veg, for veg er den Bældiges Bue.“ Han kastede

den da tilbage til Kongen, tog sit Sværd og sit Skjold og fred med Mandighed.

I midlertid havde den hele Dåd Kong Oluf dels stadt med Bue dels kastet med Spyd, altid to ad Gangen. Han var let at kjende fremfor sine Følge, da han ragede høit frem over alle de Andre, havde forgylt Skjold og Hjelm og en høired Kappe udenom sin Rustning. Men da han nu stod og saae hen over Skibet, lagde han Mærke til, at hans Mænd svang Sværdene ideligt og huggede dygtigt til, men at det ikke rigtigt vilde bide. „Hør,” sagde Kongen, „J lægge nok Hingrene imellem, siden Eders Sværd ikke gjøre bedre Besked!“ „Nei saamænd gjør vi ikke,” sagde En, „men vores Sværd ere nu slove og staarede.“ Da gik Kongen ned i Rummet, lullede Høisædes Kisten op og fremtog mange og starpe Sværd, som han uddelte til sine Mænd; idet han stak sin Haand ned i Kisten, saae man, at Blodet løb ham ned under Armlænnene, men hvor han var saaret, fik aldrig Nogen at vide. Erik Jarl forsøgte nu at entre og steg selv semtende op paa Ormen, men maatte snart være glad ved, at han slap derfra igjen. Da de danske og svenske Skibe, saamange der endnu vare kampdygtige, havde forenet sig med Jarlens, kunde han bestandigt erstatte de Falbne ved udvalgte Danse og Svenske, medens Mandstabet paa Ormen efterhaanden astog. Om sider brugte Jarlen det Middel at lægge svære Bjæller fra sit Skib over paa Ormen, hvorpaa dette Skib kom til at hælle med sin Rand og saaledes var lettere at besætte. Da Jarlens Følge paa det heftigste trængte op paa Ormen, sagde en af Olufs Mænd ved Navn Thorstein Orefod: „Herre! maa Enhver nu gjøre hvad han kan?“ — „Hvorfors ikke det?“ sagde Kongen. Thorstein slog da med sin knyttede Mæve en af Jarlens Mænd, der vilde besætte Skibet, saa haardt paa Kinden, at Manden flii langt ud i Søen; Thorstein blev derpaa som rasende, greb Seil:

stangen og slog med den. Men den uskyrlige Bildstab og Galensstab, den saakalde „Versærtgang,“ der undertiden i vanskelige og farlige Dækblit oversvældt Nordboerne og forøgede deres Kræfter over det Almindelige, fandt iste Medhold i den christelige Betragtning, der ansaae denne unaturlige Tillstand som Raahed eller Djævelens Verk. Kong Oluf sagde til Thorstein: „tag Dine Baaben, Mand, og værg Dig med dem; thi Baaben ere til, for at man skal bruge dem i Kampen og ikke dræbe sine Modstandere med Hænderne alene eller med Træer.“ Thorstein tog da sit Sværd og brugte det. Efterhaanden faldt imidlertid de fleste af Kongens Mænd i den forreste Del af Skibet dels for deres Sværd, der havde besieget Ormen, dels for Kastebaaben fra de øvrige Skibe, der havde lagt sig rundt om det. Resten af Olufs Mænd sluttede sig om ham i den bageste Del af Skibet og satte sig der mandigt til Modværge, saalænge som de kunde. Da Modstand tilslidt var unødig mod den tilstrømmende Mængde, sprang Mange over bord for enten at reddé sig ved Svømming eller til sætte Livet frivilligt heller end give det Kienden ivold. Jarlens Folk laa paa Baade under Ormen og dræbte dem, der sprang i Søen. Einar Thambe-skjælver reddede sig ved Svømming for siden at blive en af de mægtigste og stridbareste Mænd i Norge. Endelig sprang ogsaa Kong Oluf over bord med Skjold og Rustning og dulkede under. Han blev aldrig seet mere. Men der var Mange, som ikke kunde troe, at den dygtigste Svømmer i Norge, der var svet i at krænge Brynen af sig under Vandet, skulle kunne synke tilbunds uden noget betydeligt Saar, og det Rygte bevarede sig dersor længe, at Kong Oluf var undkommet fra Slaget ved Svolær og fristede Eventyr i fierne Lande. Hans Hustru Thyra, der blev funden i Skibet, vilde ikke lade sig træffe, sjæmt den heimodige Erik Jarl forsøgte derpaa. Af Sorg over Tabet af en saadan Mand besuitede hun at frem-

flynde sin Død: hun spiste ikke Mere end et Uble hver Dag og døde paa den niende Dag langsomt af Hunger og Sorg.

Serherrerne ved Svolder delte Norge imellem sig, men de blev 1015 fordrevne af Oluf den Hellige, der som en Esterkommer af Harald Haarfager og ved sine personlige Egenskaber havde slæftet sig et stort Parti blandt Nordmændene. Under ham blev Christendommen med Strenghed grundfestet i Norge († 1030).

England fra 449—1014.

Angelsachsernes Tog til Britanien (449) endte sig med Undertvingelsen af hele det egentlige England. (582). Levningerne af Britterne flygtede dels til Armorica (Bretagne), i hvis vilde, bakkede Høiland de dannede en uafhængig Befolknings, dels til det bjerggrige Wales, hvor de endnu en lang Tid forsvarede deres Selvstændighed og deres egenne christne Kirke, der var grundlagt ved romerske Missionærer fra det 3de og 4de Aarhundrede. Christendommen udbredtes igjen af britiske Missionærer til Irland, navnlig af den hellige Patrik (fra 430): fra Irland blev igjen Christendommen bragt til Picterne i de støtse Høilande.

Angelsachersne oprettede efterhaanden syv, af hinanden indbyrdes uafhængige Riger i England, nemlig Kent, Sussex, Westsex, Essex, Northumberland, Ostangeln og Mercia. Mellem de forskellige Riger kæmpedes der om Overherredømmet med afverlende Ykke. Da Ethelbert, den mægtige Konge af Kent, giftede sig med en kristelig frankisk Hustrinde, benyttede Pave Gregor den Store († 604) Lejligheden til at forlynde den romerske Køre i England; et prægtigt Gesandtschab fra Rom overtalte Kong Ethelbert til at lade sig døbe. Augustinus, der stod i Spidsen for Gesandtschabet, blev den første Erkebiskop af

Canterbury (597). Fra Kent udbredtes efterhaanden Christendommen over de øvrige angelsachsiske Riger.

De angelsachsiske Riger blev forenede af Egbert Konge i Westsex (827), og fra den Tid blev Navnet England almindeligt for de samlede Riger. Men de danske Normanners gientagne Anfald og Plyndringer, der altid havde foruroliget de angelsachsiske Riger, til tog i det 9de Aarhundrede; under Egberts Son begyndte de allerede at overvinde i England; forgjæves stræbte Egberts Sønner ved Baaben og Penge at befrie sig fra deres plyndrende og ødelæggende Anfald. Alfred den Store (871—900), en af Egberts Sønner, blev endog en Tid fordrive fra sit Rige og måtte vandre om i Udsætner, indtil han havde samlet en Hær, hvormed han slog de Danske. Fra den Tid begyndte Normannerne i England, som deres Stalbrodre andensteds, at længes efter Land og faste Boliger: Northumberland blev deres Hovedsæde; de antog efterhaanden Christendommen, men vedligeholdt senere med det danske Sprog en saa godt som uafhængig Stilling ligeoverfor de øvrige angelsachsiske Riger. Alfred den Store stræbte at sikre Kyften mod gientagne Angreb fra Danmark ved Besættninger og ved at danne en slagfærdig Hær. Han forgede for Rigets indre Udvikling ved at ordne Statsforsættningen, ved at stifte Kirker, Kloster og Skoler, navnlig den senere saa berømte Skole i Oxford, han digtede Sange og oversatte latiniske Skrifter i det angelsachsiske Sprog.

Efter Alfred den Stores Død vedblev de Danskes Indfald, og Uenighed mellem Landets mægtige Herrer gjorde Modstanden krafteslos. Den danske Konge Svend Egestjæg (985—1014), der var Hedenstabels Sædvaner mere hengiven end Christendommen, herjede Landet ved gientagne Anfald; forgjæves sagde den engelske Konge Ethelred den 2de, den Raadvilde, (978—1018) at løskebe sig ved

større Pengesummer („Danegeld“); da fattede han om sider den Beslutning at gjøre en Ende paa de Kremmedes Overmagt ved et almindeligt Blodbad. De Danske i England blev myrbede (1002), men Svend Tveskjæg fortsatte sine Anfalder paa England med en Bedholshed, der var forsøget af Henvigerrighed; hans Fremgang var saa stor, at Ethelred om sider troede det nødvendigt at flygte til sin Svigerfader, Hertugen af Normandiet. Saaledes blev Svend Tveskjæg efter en haardnakket Kamp Herre af England († 1014).

**Knud den Store, Konge i Danmark, England og Norge.
1017—1035.**

Da den krigsrude Svend Tveskjæg var død, fattede de undertvungne Angelsachser i England nyt Mod og vægrede sig ved at erlende hans unge Son Knud for Konge: Ethelred vovede et Indsald i England, Knud følte sig ikke stærk nok til at modstaae ham og seilede med den danske Flaade tilbage til Danmark. Førend han forlod England, tog han Havn over de Gidser, som Angelsachersne havde overleveret de Danske som Pant paa deres Trostak. Knud lod Hænderne hugge af dem, deres Næser og Øren affjære, og i denne Udstand satte man dem i land, en Grusomhed, der blev henvet af Angelsachersne paa de i England bosatte Danske.

Da Knud kom til Danmark, hvor hans Broder Harald herskede siden Faderens Død, samlede han en stor Hær og Flaade; thi Knuds hele Tanke stod til at gjenvinde England. Efterat have faaet hjælp af Oluf Skotkonnung i Sverrig og Erik Jarl i Norge seiledede han Nar 1015 med en prægtig udrustet Flaade paa mere end 300 Skibe til Englands sydlige Kyster, som han snart trang til Understøtelse. Den raadvisde Ethelreds Son Edmund, af sin

Lapperhed kaldet „Jernside“, gjorde imidlertid en haardnakket Modstand fra de nordlige Provindser, og Krigen fortsattes med sædvanlig Grusomhed flere Aar,²⁹ men dog havde den danske Konge for det Mest Fordelen paa sin Side, og hertil bidrog tildels Forræderi af de angelsachsiske Store, fornemmelig af Eadrik Streon. I Aaret 1017 enedes om sider Kongerne ved et forlig paa en Ø i Severn om at dele Riget, men neppe en Maaned efter Fredsslutningen døde Edmund Jernside, rimeligvis forræderist myrdet af Eadrik Streon. Fra den Tid havde Knud Enemagten i England og blev endnu samme Nar kronet og salvet af Erkebisroppen af Canterbury.

Før at sitre sin Magt brugte den statskloge men sneidige og grusomme Knud de samme Midler, som han havde anvendt til Landets Krobring. De sidste Levninger af den angelsachsiske Kongestamme laudsorviste eller dræbte han, men øgede den kloge, Christendommen hengivne Enkedronning Emma, en Søster til den mægtige Hertug i Normandiet. Hendes Indflydelse viser sig ikke blot i Kongens fra nu af stærkere fremtrædende Indest for Christendommen men også i den upartiske Retfærdighed, hvormed han styrede England uden at gjøre nogen Forstrel paa Angelsachers og Danske. Han stadsfæstede de gamle angelsachsiske Love, holdt den mægtige og uralige Abel i Tomme, opbyggede Kirker over de angelsachsiske Helgeners Grave, reiste paany de af de Danske asbrændte Klostre, oprettede Skoler og viste i sin hele Færd en udvortes Fromhed, hvortil hans Gjerninger ikke altid svarede. Han delte England i fire Dele, af hvilke han forbeholdt sig selv den bedste, de tre andre uddelte han som Jarledommer under sin Overbestyrrelse til de mægtige Hovdinger, den danske Thorkild den Høie, Angelsachsen Eadrik Streon og Nordmannen Erik Jarl. Naar disse Lehnsmænd forekom ham for mægtige, undsættes han sig ikke ved at

grisbe den første Anledning til at rydde dem af Baien eller fordrive dem: saaledes blev Cadrik Streon i Kongens Mærværelse og paa hans Link hugget ned med en Stridsøxe af Erik Jarl, og Thorkild den Høie blev senere bersetet sit Jarledømme og forvist fra England. Knud styrkede sin Magt ved at oprette Thingmannalid, en staende Heer paa 3000 eller 6000 Mand; Herrens Hengivenhed vedligeholdt han ved Gavmildhed, medens han med stræng Mandstugt overholdt de Bestemmelser, der i Bitherlagsretten eller Kongens Gaardsret vare fastsatte fornemmelig til Forebyggelsen af Bold og Mandbrab; selv dræbte han engang i Brede en af sine Huskarle, men stevnede Husting, hvor Thingmannalid fulde domme i Sagen, nedsteg af sinrone og underkastede sig Loven. Dog blev for denne gang den i Bitherlagsretten fastsatte strængere Straf af de over Kongens Edelmodighed rørte Thingmænd forandret til en Mandebod. Efter en Reise til Rom 1027, som Kongen i et fromt Viemed med stor Pragt foretog sig, udtalte han sig i et Brev til Erkebisshoppen af Canterbury saaledes: "Har jeg af Ungdoms Hidsighed eller af Forommeligheds hvidindtil i nogen Del handlet mod det, som er lovligt, da agter jeg med Guds Hjælp at rette Alt saadant. Dersor besaler jeg alle mine Jarler og Forstandere i hele Riget, om de ville have min Raade og see paa deres egen Velserd, at de ikke gjøre Uret imod Nogen, han være fattig eller rig, men lade Alle og Enhver, Adelige og Uadelige, nyde Lovens Ret, og ikke i ringeste Maade vige fra denne, hverken for Kongegunst eller nogen nægtig Persons Anseelse eller for at samle Penge til mit Statkammer; thi jeg trænger ikke til at samle Rigdom ved ubbillige Paalæg." Ved saadanne Ord og Læster, ved den dybe Fred, der efter saa mange Aarhundreders blodige Feider og Røverier herskede i England under hans Regering,

bragte han Angelsachserne til at finde sig i den fremmede Krobrers Herredømme.

Knud den Store var ved sin Broder Haralds Død 1018 blevet Konge i Danmark. Uagtet han betragtede England som sit Hovedrige, en nødvendig Følge af dette Landes Overvægt i Kultur og Indtægtskilder over Danmark, og for det Meste opholdt sig i England, forsøgte han dog ingenlunde det Rige, hvorfra hans Magt stammede. Hans nemmeste Fortjeneste i denne Henseende var den fuldkomne Grundfæstelse af Christendommen i Danmark; engelske Geistlige og Biskopper blev kaldte til Danmark, der saaledes efterhaanden blev delagtig i Englands større Kultur; Ågerbrug, Kunster og Haandværker blev forbedrede, Søderne i det Hele mildere, saa at de Danske begyndte at finde Smag i fredeligere Bestjæstigelser end Vikingelivets urolige Farter. Den fredelige Handelsfart paa Østersøen blev sikret ved heldige Tog mod de ørverste Vender paa Østersøens sydlige Kyster.

Men ogsaa Norges Rige ønskede Knud den Mægtige at legge til sine øvrige Stater. Den norske tapre Prinds Oluf, siden kaldet den Hellige, havde fordrevet Erik Jarls Søn, der raabede for Norges Rige, medens Jarlen selv var paa Krigstog i England med Kong Knud (1015). Ved sin Klogslab og Beltalenhed vandt Oluf mange Tilhængere mellem Nordmændene og seirede omfoder i et stort Slag over den svenske Konges Lehnsmand, der styrede den Del af Norges Rige, som efter Slaget ved Svolder var tilfaldet den svenske Konge. Fra denne Tid til Oluf hele Landet i sin Magt og stregte ved voldsomme Midler at indføre Christendommen, der siden Oluf Trygvesens Død ikke havde haft synderlig Fremgang. Men da han brændte Bondernes Gaarde og inddrog deres Jordegods, blev Mange misfornsie med hans Vilkaarlighed og henvendte sig om

Hjælp til Kong Knud, der ogsaa forbrede Hylding og Skat af Oluf. Men denne forenede sig med den svenske Konge Anund, og medens Knud var fraværende paa sin Romerreise, anfaldt de forenede Konger Danmark. Den mægtige Ulf Jarl, der var gift med Kong Knuds Søster Estrid, formentte, at den truende Fare gjorde hurtige Raad nödvendige, og lod Knuds Son Hardeknud hylde til Konge i Jylland. Men uventet kom Kong Knud, der havde samlet en mægtig Flaade i England, tilbage til Danmark, tilgav sin Son hans overlede Stridt og paabød Ulf Jarl, forend der kunde være Tale om Tilgivelse for ham, at samle Skibe og Folk for at gjøre Fienden Modstand. Ved Helgeaa i Skaane kempede den norske og svenske Flaade imod den danske, og Kong Knud vilde have tabt Slaget, dersom ikke Ulf Jarls Tapperhed havde drevet Fienderne tilbage (1027). Efter dette Slag adfæstes den svenske og norske Flaade og Kong Oluf drog hjem. Det næste Aar fulgte Knud ham med en mægtig Flaade, der skal have bestaaet af over 1200 Skibe, og tilintetgjorde al Modstand. Det med Olufs Regering iforveien misfornavde Folk hyldede Knud, og Oluf maatte flygte til Rusland. Oluf kom vel tilbage, men i sin haardnakke Iver for Christendommen vilde han ingen Hedninger taale i sin Hær; de norske Bønder samlede sig imod ham i stort Antal, og han blev slagen og mistede Livet ved Stiklestad 1030 (p. 38). Kong Knud indsatte derpaa sin Son Svend til Underkonge i Norge. Men Nordmændene varre heller ikke tilfredse med Svend, der plægede dem ved haarde Love og usloge Foranstaltninger; Landet led af Hungersnod, som de nordiske Folk fra Oldtiden have paabyrdet Kongerne Skylden for; Rygget om beh slagne Kong Olufs Hellighed og de Mirakler, der skete ved hans Grav, udbredte sig sterkt blandt Almuen; en stor Del mægtige Mænd indkalde derfor fra Rusland Oluf den Helliges

Son Magnus, siden kaldet den Gode, der ogsaa i Aaret 1035 befrieade Norge fra det danske Herredomme.

Efter Slaget ved Helgeaa var Knud vendt tilbage til Sjælland, endnu bestandigt med Forbitrelse i Hjertet mod sin Svoger Ulf Jarl. I Roskilde modtog Jarlen ham med et prægtigt Gilde, men Kongen var ordknap og uvenlig. Et Spil Schak gjorde Kongen et Fejltræk og forlangte at trække tilbage, Jarlen nægtede det, blev hidsig, støtte Schaktablen overende og reiste sig for at gaae. "Flyer Du nu, Du rædde Ulf?" raabte Kongen. "Ikke kaldte Du mig ræd," svarede Jarlen, "da jeg itidé kom Dig tilhjælp ved Helgeaa, hvor de Svenske slog Dine Folk som Hundel!" Næste Morgen flygtede Ulf Jarl af Frygt for sin Svogers Brede ind i Tresoldigheds Kirken i Roskilde. Ligefuld tblev han for Alteret dræbt af Kongens Sendebud. Kirken blev forsønet ved en Gave af to Herreder til Roskilde Bispestol; ogsaa sin Søster gav Kongen Mandebud og havde saaledes efter den Lids Begreber sluttet den udvortes Fred med sin Samvittighed.

Da Kong Knud i Koraaret 1035 hørte, at Magnus, Kong Oluf den Helliges Son, var kommen til Norge for at gjenvinde sit Fædrenerige, forsøgedes en Sygdom, hvorfra han paa den Lid led. I Esteraaret 1035 døde han, endnu ikke 40 Aar gammel.

England fra 1035—1100.

Efter Knuds Død blev hans Son med Emma, Hardeknud, valgt til Konge i Danmark. En Krig mellem ham og den norske Konge Magnus den Gode bislagdes ved et af begge Hæres Hovedinger mæglet Forlig i Gøthaalven (1036) saaledes, at den længstlevende Konge skulle ørve den andens Rige. Men uagtet Emmas Bestræbelser valgte Englænderne Knuds Son af det tidligere Wgeslab Harald Haresod til Konge. Da Harald Haresod var

død (1039) efter en ubersommelig Regierung, forenede Hardeknud efter det danske og engelske Rige. Men ved Hardeknuds Død (1042) valgte Englaenderne Edvard Confessor (1042—1066) en yngre Søn af Ethelred den Raadvilse, Danmarks Rige tilfaldt, isølge forliget i Gøthaelven, Magnus den Gode (1042—1047).

Edvard Bekjenderen (1042—1066) var en uduelig Konge; opdraget i Normandiet hos sine Slegtinge, Farerne i Rouen, mishagede han sit Folk ved at begunstige Normannerne fremfor Angelsachserne og ved sine fransk-normanniske Sæder. Den mægtige Jarl Godwin stod i Spidsen for det angelsachsiske Parti og havde hele Magten i hænde under den svage Konges Regierung. Da Edvard Bekjenderen var død, blev Godwins Søn, den milde og folkeskære Harald, valgt til Konge af det angelsachsiske Parti; forgjæves sogte hans Broder Toste Hjælp hos den næste Konge Harald Haardraade for at tage Kongeriget fra sin Broder: Toste og Harald Haardraade faldt ved et Ansfald paa Northumberland i Slaget ved Standforbridge (1066). Men allerede sejlede den fransk-normanniske Flåde over Kanalen for at stride med Harald om Englands Kongerige; thi Vilhelm Bastard, Jarl i Rouen, paastod at have Ret til Englandsrone isølge et Testamente af sin Svoger Edvard Bekjenderen. Efter en haardnakket Modstand blev Eduard med sin angelsachsiske Hær slagen ved Hastings (1066), hvor Harald fandt en heltemodig Død, og al videre Modstand mod den normanniske Krobrer ophørte.

Vilhelm Krobreren (1066—1087) behandlede først de overvundne Sachser med nogen Mildhed; thi ved at berolige den angelsachsiske Befolkning i England haabede han at kunne herstille saa meget mere uindstrækket over Normandiet og sin normanniske Adel. Men efter en Opstand af Angelsachserne foer han frem med Strenghed, saaledes som han

vilde og grusomme Natur førte det med sig: han opmaalte hele England, inddelte det i 60,215 Dele, som han bortføjede som Lehn til sin normanniske Adel, og det saaledes, at han tog den umiddelbare Lehn sed ille blot af de fornemste Lehnsmænd, men ogsaa af de Basaller, der vare dem underordnede. Den angelsachsiske Adel beholdt kun ubetydelige Ejendomme i Afhængighed af den normanniske Krobrer og hans franskalende Adel, der bedekkede Landet med deres Borge. Store Landstreckninger blevne lagte øde for Jagtens Skyld; strænge Jagtlove sikrede Kongens og de normanniske Herrers Jagtret. Vilhelm paalagde store Skatter, af hvilke ogsaa Abelens maatte udrede sin Del som Krigsskyld; for disse Penge leiede han fremmede Tropper, en Garde saavel mod Angelsachserne som mod Normannerne.

Ogsaa over Kirken udstrakte den voldsomme og kraftige Krobrer sin Magt: han gav Erkebispedømmet i Canterbury til sin Maadgiver og Skriftestader, den lærd Lanfranc, der herskede med Myndighed over den engelske Kirke.

Saaledes var Kong Vilhelm den 1ste saa godt som uindstrækket Herre i England: hans Magt over Lehnsmændene, hans Indflydelse paa Kirken var langt større end den, Kongerne af Frankrig og Lydilland vare i Besiddelse af.

Paa et Krigstog, som Vilhelm foretog mod sin Lehnsherre, Kong Philip den 1ste af Frankrig, skyttede den kæmpemæssige Rytter med Hesten og døde af sit Falb (1087).

Han næstældste Son Vilhelm den 2den, den Rude, der af Faderen var bestemt til hans Eftersøger paa den engelskerone, blev kronet af Lanfranc; den ældste Son Robert fik til Erstatning Normandiet, som han dog snart pantsatte til sin Broder. Vilhelm den 2den var en raa og voldsom Tyran, der tilbragte sin Regierung (1087—1100) med Pengendpresninger og Grusomheder. Han blev dræbt ved et Baadeflud paa Jagten (1100).

Danmark fra 1042—1134.

Da Hardeknud var død, kom ifølge Forliget i Gøthaaben (1036) Danmarks Rige til den norske Konge Magnus den Gode (1042—1047). Han indsatte strax til Jarl i Danmark Svend Estridsen, en Son af Ulf Jarl og Knud den Stores Søster Estrid, imod den gamle Einar Thamhæfjelvers Raad, der mente, at Jarlen vilde voxre Kongen over Hovedet. Virkelig antog også Svend Kongenavn og kempede, omend sjælt uheldigt, vedholdende mod Magnus hans hele Regeringstid igjennem. Øsende bestemte Magnus Danmark til Svend i Overensstemmelse med Forliget i Gøthaaben.

Men Svend måtte fortsætte Kampen med Harald Haarderaade, Magnus den Godes Farbroder og Esterfolger i Norges Rige (1047—1066). Trods vedvarende Uheld i Kampen med sin snevide og stribbare Medbeiler satte dog den standhaftige, af Folket elskede Svend Estridsen sin Plan igjennem og fik Fred med Harald 1064, faa Aar førend Norges Konge fandt sin Død i Slaget ved Standsforbridge (1066).

Det danske Kirkevæsen fik sin fuldstændige Ordning under Svend, der oprettede mange Bispedommer, blandt andre det senere saa berømte Lund i Skåne, men han kunde ikke nære sin Hensigt at unddragte den danske Kirke fra den bremiske Erlebisops Overherredomme.

Af Svend Estridsens mange Sønner besteg de fem den danskerone efter ham, den ene efter den anden ved Folkets Valg, et stort Bevis paa den Kjærlighed, Svend Estridsen havde vundet. Mellem dem var Knud den Hellige (1080—1086), en tapper Kriger og kraftig Konge, der med Strenghed haandthævede Lovens Anseelse og med Magt gjorde Ende paa de Sørøverier, der endnu paa hans Tid fandt Sted i Østersøen, en Levning fra Oldtidens Bi-

ingeliv. Han begunstigede Geistligheden, tillod den at lade sig domme i alle Sager af dens egne Standsfæller og gav Bisperne Rang med Hertugerne af det kongelige Hus.

Knud tænkte paa at gjøre Danmarks gamle Færdinger paa England gjældende; han paabød Samlingen af en stor Flade for med sine Mænd at drage over til England og kæmpe med Vilhelm Krobreren om Knud den Stores Arv. Men da Krigsfolkene var samlede, og Kongen tövede forslange, adskilte Fladen sig for Kongens Ankomst. Da Kongen med Haardhed inddrev Straffebøerne for denne ulovlige Færd, reiste der sig et Oprør i Norrejylland; det udbrægte sig hurtigt, og Kongen blev med en Del af sine tro Mænd dræbt i St. Albani Kirke i Odense (1086.)

Hans Broder Erik Eiegod (1095—1103), en stribbar, kraftig og folkesær Konge, udvirkede hos Paven paa en Romerreise Tilladelse til Oprættelsen af et nordisk Erkebispestæde, hvorved den danske Kirke blev undtaget Overherredommet af den bremiske Erlebisps. Kong Erik Eiegod døde paa en Pilgrimsreise til Jerusalem, men under hans Esterfolger Niels (1104—1134), den sidste af Svend Estridsens Sønner, der herskede i Danmark, blev Erkebispedømmet i Lund oprettet (1104), hvorved den danske Kirke fik sin Enhed og Fuldendelse.

Den romersk-katholske Kirke.**I. Dens Udvikling.**

I den ældste christelige Kirke hævede sig efterhaanden Bisopperne til den høieste kirkelige Magt, der ansaaes dem overdraget ifølge guddommelig Indsættelse. Blandt dem hævede sig igjen Bisopperne i Hovedstæderne til den høieste Rang, dels ved Hovedstadens naturlige Indflydelse paa de omliggende Stifter, dels ved Sagnet om deres Kirkers Grundlæggelse ved Apostlene selv. Disse øverste

Biskopper (Metropoliter) sammenkalde og syrede i For- ening med Keiseren de Kirkeforsamlinger, der i den ældste Tid afgjorde de vigtigste Spørgsmål om Kirkebestyrelsen og Kirkelæren.

De fornemste Metropoliter var Bispperne i det romerske Riges 4 vigtigste Byer: Rom, Alexandria, Antiochia, Konstantinopel, og de tiltog sig snart med Navnet Erkebiskopper, Patriarcher, den afgjorte For- rang over de øvrige Metropoliter. Men den syriske og egyptiske Patriarchs Magt tabte sig ved de muhamedanske Arabers Erobringer; den græske Kirke affondrede sig tidligt fra den vesterlande ved afgivende Meninger om Kirkebestyrelsen og Troen, og saaledes fægt efterhaanden den romerske Bisshop til den største Anseelse i alle de vestlige Lande, den Bisshop, der havde sit Sæde i den gamle Verdens Hovedstad, hvis Kirke var grundlagt af den hellige Petrus, og som paastod at opbevare ren og usorfalsset Kir- kelæren fra Apostlene selv. Gregor den Store (590—604) en stærk Munk paa den romerske Bispestol, udvilledede den romerske Gudstjenestes Pragt, der med sin Sang, med sine Lys og sin Rosgelse, med sit højtidelige Messesoffer blev et Forbillede for den katholske Gudstjeneste i alle Lande; han berigede Kirkelæren med Læren om Brodets og Vinens Forvandling i Nadveren og om Skjærsilden, som en Provvelstilstand for de Døde.

Den romerske Bisshop eller, som han fortinsvis begyndte at kaldes, Pave (Fader) var endnu i Begyndelsen underlagt Exarchen i Ravenna (p. 4), men da Longobarderne bemægtigede sig Exarchatet og truede Rom, da Paven for- gæves bonafaldt om hjælp fra Konstantinopel, henvendte han sig i den hellige Petrus's Navn til den af ham salvede frankiske Konge, og Pipin (p. 5) overgav efter et seirrigt Krigstogt Paven Herredømmet over det fra Longobarderne

tagne Exarchat (756). Efter Longobardernes Betvingelse stadsfæstede Karl den Store sin Faders Gaver (800). Paven paasatte ham i Rom det vestlige romerske Kejserriges Krone (800), og fremtraadte saaledes ikke blot uafhængig af Keiseren, men ogsaa som den, der efter den jødiske Højerst-præstis Tempel kunde bortfænde Verdens Kroner.

II. Den Katholske Kirkes Udstrekning.

Den romerske Kirkes Lære om Troen og tidsels om Kir- kebestyrelsen bemægtigede sig efterhaanden alle de vestlige Landes Kirker. Den arianiske Lære, der i Begyndelsen var herlende blandt den største Del af Barbarerne i det romerske Rige, maatte vige for Katholicismen, der var et renere Udt- tryk af den kristelige Tro. Franker, Burgunder maatte boie deres Tro efter den katholske Chlodwigs og hans Sonners Willie (p. 6); Neccared, Westgothernes Konge i Spanien, gik med en stor Del af sine Undersætter over til den katholske Lære (586) og begunstigede den romerske Geist- lighed. Gregor den Store lod Christus og den romerske Myndighed prædike for Angelsakserne. Hans Gesandt Augustinus blev den første Erkebisshop af Canterbury (597), den romerske Kirkes Borg i England. Fra den angel- sachsiske Kirke blev i det 8de Aarh. den frie britiske og ir- ske Kirke vunden for Rom's Overherredømme (p. 38). Den angelsachsiske Munk Winfried (Bonifacius) forlyndte vidt og bredt mellem Tydskerne den kristelige Lære og Pavens Overherredømme; denne den romerske Christendoms stærke Apostel blev med Pavens Fuldmagt den første Erkebisshop i Maynz (745) og stiftede sine Anordninger ved at oprette Bispedømmer og Kloster. Ogsaa den frankiske Kirke stræbte han, sjænt med mindre Held, at ordne i Afhængighed af den romerske Stol. Bonifacius fandt Martyrdsden paa en Omvendelsesreise til de hedenste Friser (755). Jen,

ssjont ved Aftstanden formindstet, Afhængighed af den romerske Stol stod ogsaa den af den fromme Ansgarius stiftede nordiske Kirke (p. 25).

III. Den Katholiske Kirkemagt.

Kirkerne i de romersk-christelige Stater udgjorde med al deres nationale Forstjellighed et stort Samfund, den romersk-katholiske Kirke; dens Hoved var Paven i Rom. Ham adlod i en nedstigende Række Erkebisopperne, Bisopperne og de ringere Geistlige. Efter større eller mindre Modstand af de forstjellige Stater faststillesedes efterhaanden den Bedtigt, at de Geistlige i alle Sager alene kunde dommes af geistlige ikke af verdslige Domstole; denne Rettskød blev senere udvidet derhen, at de Geistlige optraadte som Dommere over de Verdslige i saadanne Sager, der nærmest angik en Krænkelse af den guddommelige Lov, som Egteslab i forbudne Sloegtslagsgrader, Mened, Aager.

Et af de virksomste Midler, som Kirken anvendte for at gjøre sin Myndighed gældende i Verden, var Ban eller Udelukkelse fra Samfund med de rettroende Christne og fra Brugen af Sakramenterne, en Kirkesstraf, der var helligt allerede ved den apostoliske Kirkes Exempel. Med Vannen blev ofte Interdikt forbundet, det er, Ophævelse af alle geistlige Forretninger og al offentlig Gudstjeneste i den Stad eller det Land, som beskyttede den Banlyste. Hvor Interdiktet kom til Anvendelse, blev Kirkerne lukkede, Christi og Helligernes Billeder tilhyllede, ingen Daabshandling blev foretagen, den hellige Nadvere blev ikke udelt, Egtesaberne ikke foretagne med den kirkelige Indvielse, intet Lig begravet i indviet Jord. I hin fromme omendssjont overtroisse Lid, da Kirkens Maademidler forekom Alle som den udelukkende Bei til Salighed, kunde et Land sjeldent høre Interdiktet i længere Lid, og selv kraftige Konger maatte som oftest føre sig

i den geistlige Overmagt. Dette var Magten til at binde, som Kirken tillegnede sig. Hermed forbandt den Magten til at løse, det er, til ved Aflad at estergive de Kirkesstraffe, som Synderne havde paadraget sig. Endog uregnet den verdslige Magt, hvorfra saavel Paven som Bisopper og Abbeder vare i Besiddelse, maatte Kirken med disse guddommelige Midler fremtræde som den øverste Magt paa Jorden.

IV. Munkesæsen.

En særeget Form for den christelige Fromhed var Munkesæsen. Allerede før Christendommen havde i Østerlandene og Egypten fromme Mænd trukket sig tilbage fra Verden for i Ørkenens Ensomhed at leve for Gud og deres Tanker. Dette fromme Sværmeri i Forbindelse med den Tro, at fra Legemets Besmittelse meddeltes Sjælen de onde Tanker, bragte Eneboeren til at spæge sit Legeme ved Faste og Mishandling. Christelige Eneboere eller Munkे trædte først sammen i Egypten og udbredte sig snart over det hele romerske Rige. Efterhaanden flyttede de sammen i seregne afsonderede Boliger, der kaldtes Klostre, under egne Forstandere, der kaldtes Abbeder, og tilbragte deres Lid med guddelige Betragtninger, med Beden, Syngen, med lærde Beskjæftigelser, med Havedyrkning og Haandarbeide. Benedikt fra Nursia, Stifter af et Kloster i Neapel, forsatte den første Munkeregel 529. De, der fulgte denne Regel, kaldtes Benediktinermunk. Ogsaa Fruentimmer aflagde lignende Lovter og forenede sig i Nonneklostre. De aflagde til Gud for tre Lovter: Coelibat eller ugift Stand, Fattigdom og ubetinget Kydighed mod deres Foresatte, og haabede saaledes ved at bekæmpe de stærkeste Drifster i det menneskelige Bryst at naae en højere Dyd, end det var forudt de øvrige Mennesker. Men uagtet denne Misfjendelse

af den menneskelige Natur og Bestemmelse dannede den christelige Oldtids Munke ved deres fromme Liv en stark Modsetning til Tidens Raahed, og de fremmede Haandværker, Bindstikselighed og Agerbrug i Klosteret og dets Omegn, hvor ofte blomstrende Stæder reiste sig.

V. Kirkens Verdsliggørelse.

Efterhaanden kom de høje Geistlige i de fleste Stater i Besiddelse af Rettigheder, som Kronens Behovsmænd, og dette bevirkede snart, at de optrædte som verdslige Deltagere i alle Rigets politiske Anliggender, ofte tilstedsatte Kirkens Interesser for Statens, og saaledes take en Del af deres geistlige Indflydelse og Betydning. De Geistlige, der ikke havde aflagt Munkeløsterne, kunde gifte sig og stode saaledes fare for at foretrække Familiinteresser for Kirkens Vel eller strække endog at overlevere Kirkens Embeder i Arv til deres Sønner. Da de Geistlige saaledes i deres Liv mere og mere nærmede sig til de Verdslige, var det saa langt fra, at de med den tilborlige Kraft kunde modsette sig den almindelige Raahed og Usædelighed, at de snarere paa en skamss Maade deltog deri.

Paa den anden Side betragtede Kongerne og de verdslige Herrer Bispedommerne som politisk vigtige Embeder, som de maatte stræbe at bringe i Hænderne paa Mænd, der var dem selv mest hengivne; altsaa tilstedsattes Kirkens Vel ved Valget. Endogsaa Pavevalget i Rom blev aabhängig dels af de stribende Adelspartier dels af den tydste Konges Indblanding. Da Kongerne og deres Høfolt betragtede de geistlige Embeder paa samme Maade som de verdslige, laa den yderligere Misbrug nær at følge og kjoбе de geistlige Embeder. De verdslige Herrer folgte Bispedommerne; Bisshopperne fogte Erstatning ved at sælge de lavere Kirkeembeder. Saaledes var ethvert geistligt Em-

bede tilfals. Denne Kirkesbrydelse betegnedes med Navnet „*Simonia*“ efter hin Simon, der vilde kjøbe de aandelige Maadegaver af Apostlene.

VI. Kirkens Reform fraaven. Gregor den 7de.

Da fattede Hildebrandt, Son af en Grovsmed, Munke i et Kloster i Frankrig, den senere Pave Gregor den 7de, den Beslutning at redde Kirken fra Fordervelse, at samle dens Kræfter og henstille den uafhængig ligeoverfor Statens Magt. Fra den Tid, da han indtraadte i Pavernes Raad (1048), begyndte en Række kraftige Handlinger, der forte Kirken til det forsynede Maal.

Den græske Kirke var allerede tidligt med Hensyn til Eresætninger og Kirkebestyrrelse traadt i en saadan Modsetning til den romerske Kirke, at en Forening syntes umulig. Da gjorde Leo den 9de for bestandig Abstilelse mellem begge Kirker ved at erklære den græske Kirke i Ban (1054). Begge Kirker, den romerske og den græske, vedbleve at gjøre Fordring paa Navnet „den katholiske Kirke“; men den romerske Kirke havde sat et offentligt Mærke paa sin Frihed til at raade over Vestlandenes Kirkeforfatning.

Kirkesforbedringen begyndte fra den pavelige Stol selv: Nikolaus den 2de erklærede 1059 Pavevalget for uafhængigt af verdslig Indflydelse ved at overdrage det til de romerske Kardinaler, Kirkens øverste Geistlige.

Da Hildebrandt selv, under Navnet Gregor den 7de, havde troet det klogt at besige Pavestolen (1073), udtalte han paa en Kirkeforsamling i Rom (1074) Loven om Coelis batet for de Geistlige: alle gifte Geistlige skalde sig fra deres Koner eller nedlægge deres Embeder; thi for Fremtiden skalde Munkenes Øste, at leve i ugift Stand, overtages af den hele Geistlighed, fordi den kun skalde tjene Gud

og den hellige christelige Kirke, ubekymret om verdslige Lyster og Fordele.

Gregor erklærede fremdeles paa en Kirleforsamling i Rom (1075) Van over Alle, der gjorde sig skyldige i "Sis moni": ingen Geistlig maatte modtage sit Embede af en Verdsligs Haand eller for verdslige Fordele; Belægningen med det hellige Embeds Kraabe (Pallium) og Meddeleslen af den bispeelige Ring og Stav (Invesituren) tilkom alene Kirken, fra hvem den hellige Aaland udgik.

Udsætelsen af disse Beslutninger modte betydelig Modstand baade hos den høje Geistlighed og hos de verdslige Herrer, der ansaae Pavens Fremgangsmaade for anmassende Vilkaarlighed mod den Enkeltes personlige Frihed og mod Staternes selvstændige Magt. Gregor optog standhaftig Striden med sine Modstandere; det lavere Folk blev ophidset mod de gisste Geistlige, og Coelibatsloven blev brevet igennem trods Præsternes Fortvivelse. Lovene mod Simon i bleve satte i Kraft mod den ene Fyrste efter anden; thi Paven benyttede sig af Vasallernes og Folkenes Missionssele med Kongernes Vilkaarlighed, for ved Hjælp af disse Midler at rygte deres Troner, dersom de ikke føjede sig efter Kirkens Forstrifter. I verdslig Henseende kunde han støtte sig til en ny og krigerst Magt, der havde reist sig i Syditalien; thi de franske Normanner havde fra Aar 1027 grundet et Rige i Neapel, der efterhaanden udvidede sit Herredomme over hele Syditalien og Sicilien; i Følelsen af gjenstig at have hinandens Hjælp nødig begyndte Paven Normannernes Erobringer, og den stridbare Hertug Robert Guiscard erklærede sig Aar 1059 for den romerske Kirkes Lehnsmand. Dagsaa i Norben erhvervede den romerske Kirke sig snart en mægtig Hjælp ved Hildebrandts føre Indflydelse hos den rige Markgrevinde Mathilde af Toscana, der endog indsatte den romerske Stol til Arving af sine Lande.

Henrik den 4de, Keiser af Tydskland (1056—1106), havde anholdt hos Paven om Skilsmisse fra sin Hustru, som han havde mishandlet og forhaonet ved sit anstendelige Levnet. Men en Kardinal bragte et afflaende Svar til Tydskland. Herved opmuntredes de med Keiserens Vilkaarlighed misfornsiede Sachser til at betragte Paven som den christelige Kiets Forvarer imod Tyranniet. Paven stevnede Keiseren til Rom forat staae til Ansvar. Paa dette farlige Punkt modtog Gregor den 7de Sagen, og da Keiseren ikke vilde finde sig i hans kirkelige Bestemmelser, men tvært imod erklærede denne Kirkens Tyran for assat, lyste Paven Van over ham; Tydsklands Rigsfyrster og Sachserne, der grebe denne Lejlighed til at gjenhæverve de tabte Friheder, erklærede, at Keiseren som banlyst ikke længere kunde føre Regjeringen; han skulle inden et Aar erhverve sig pavelig Lössning fra Bannet, ellers vilde man støde til et nyt Valg. Da saae den forhen saa overmodige Keiser sig tvungen til med et ringe Folge at reise over Alperne for af Paven at blive løst af Bannet. Han træf Gregor i Canossa, i Markgrevinde Mathildes Borg, men maatte i en Bodserdigs usle Klædning i tre Dage vente i Slotsgaarden, inden man tillistede ham Adgang, og da først blev den ydmyngete Keiser løst af Bannet imod det Lofte at føje sig i Kirkens Fordringer. Imidlertid herskede de største Uroligheder i Tydskland, Rigsfyrster og Bisshopper stred indbyrdes med hverandre, og en Modkeiser optraadte imod Henrik. Efterat Henrik havde overvundet og sejlet sin Modstander i et Slag, saae han sig i stand til at føre en Hær over Alperne for i Verdens Hovedstad selv at ydmynge den overmodige Pave. Rom blev indtaget, Paven indekslæede sig i Engelsborg, men undkom ved Robert Guiscards, sin normanniske Lehnsmands, Hjælp. Han døde i Salerno 1085 med de Ord: "Jeg har elset Retsærdighes

den og havet Uretfærdigheden; derfor doer jeg i Landflygtighed!“ Men det var langisra, at Pavens Død eller den verdslige Overmagt slæsede Keiseren Seiren; thi de efterfølgende Paver optog Gregors Plan. Nye Uroligheder twang Keiseren til at vende tilbage til Sydland, hvor endogaa hans egen Son gjorde Oprør imod ham, og han døde 1106 uden at have ordnet de forvirrede politiske og kirkelige Anliggender. Efter en Række af Kampe med Kirken kom områder et Forlig i stand i Worms 1122 mellem Paven og Keiser Henrik den 5te (1106—1125). „Biskopperne skalde vælges fri af de Geistlige, hvem Valget tilkom, Paven skalde have Eneret til Investituren (Bekræftelsen af de geistlige Valg), Keiseren derimod tildele Geistlige verdslige Lehn.

Lignende Bestemmelser angaaende Forholdet mellem Kirke og Stat blevе efterhaanden vedtagne ogsaa for de øvrige af de vigtigste Stater i Europa, og selv den engelske Konge Henrik den 1ste (1100—1135), Vilhelm Crobrerens Son, maatte efter en voldsom Kamp austræde Paven Investituren.

Saaledes havde Kirken naest sit Maal, at opstille sit Samfund uafhængigt og mægtigt ligeoverfor Staten. Denne geistlige Overmagt, hvor farlig den endog var for Statsmagtens Sikkerhed og Udvikling, var dog for Folkenes Liv i sin Tid nødvendig og berettiget. Kirkens Magt satte den i stand til med Kraft at kunne træde op imod den Raahed og Usædelighed, den Blodsudgydelse og Grumhed, der var almindelig paa en Tid, hvor Bidenslæbelighed og Kultur, ja selv den simpleste aandelige Dannelsel, næsten var indstrænet til Geistligheden alene; Paven kunde, naar Kirkens Bel bød det, optræde som de undertrykte Lehnsmænds Beskytter mod den overmodige Lehnsherre, som de frie Steders Forsvarer mod den raa Krigsmagt, der undertrykkede Handel, Bindslæbelighed og de fredelige Øyder, som den Lidendes Troster, som den forurettede Hustrues, det forældrelse Barns hellige

Beskytter; selv den Tilstand, at den simpleste Fødsel ikke udelukkede fra de høieste kirkelige Embeder, ikke engang fra Pavens tredobbelte Krone, maatte ligesom fremstille Menneskernes oprindelige Lighed paa en Tid, da en adelig Byrd i alle andre Henseender var den eneste Adgang til Magt og Anseelse.

Den østlige Verden.

Det østromerske Rige.

Det østromerske eller græske Rige havde overlevet Folkevandringens Storme, mest paa Grund af Konstantinopels stærke Bevæftning og de barbariske Stammers Ulyndighed i Beleiringskrigen. Men til det romerske Ravn knyttede sig ikke længer den stolte Bevidshed om Herredommets over Verden; Nationalfølelsen sygnede hen til en forsærlig Selvsøflesse og en taabelig Nedstuen paa Barbarernes Riger, der i ungdommelig Kraft og Raahed reiste sig rundt om den forældede Romerstat.

Med aldrig trættet Spidsindighed stræbte den græske Kirke, efterat have faststillet Læren om de tre Personer i Guddommen, at udgranske og nosigtigt bestemme Forholdet mellem de to Naturer i Christus, og i Kampen om de forskellige Meninger deltog det hele Rige, ligesom om det i religiøse Grublerier og Kampe segte Erstatning for den øvrige Tomhed i sin Historie. Saaledes uddannede sig den græske Kirke, vel endnu temmelig i Overensstemmelse med den romerske, men dog begyndte allerede tidligt en Modfætning at udvise sig, dels i Lærebestemmelserne dels i de kirkelige Forstrifter, og til tog endnu mere ved Skinsyge mellem Patriarchen i Konstantinopel og Paven i Rom. Patriarchen besparede (1054) Leo den 9des Vanlyrsning med at erkære den romerske Kirke uden for det katolske Samfund.

Fra Patriarchen i Konstantinopel bragtes den græst-katholske Christendom til Rusland, hvor en varegjist (norrmannisk) Stamme havde nedsat sig ved Dniper, og fra sin Hovedstad Kiew stod i fiendlig og fredelig Verorelse med Konstantinopel. Vlademir den Store, der gjennem Broderkrige havde vundet Enherredommets i Riget Kjew, (980—1015) antog med en stor Del af sine Undersætter den græst-katholske Religion (988).

Den østromerske Keiserstat behersedes fra 527—565 af Justinianus den 1ste, under hvem Belisarius og Narses udbredte den sydste Olands over de østromerske Baaben. Den kloge og tapre Belisarius erobrede Vandalerernes Rige i Afrika (534), den snedige egennættige Narses Østgothernes Rige i Italien 553 (p. 3).

De romerske Rechtsbestemmelser blevne samlede ved den lovlyndige Trebonianus i „corpus juris Justiniani“, men Keiseren formaaerde i al sin Herlighed kun svagt at føre Regeringens Tøller i Konstantinopel selv. Under Justinus den Andens Regering (565—574) blev Italien erobret af Longobarderne paa Ravenna med Erarchatet nær (p. 4.) Keiser Heraclius (610—641) kæmpede heldigt mod Perserne, som han viste tilbage hinsides Euphrat, men falst derpaa tilbage til Urvirkomhed som Regent, fordybede sig i sin Tids religiose Grublerier og sogte forsgæves at finde et Foreningsled mellem Christi guddommelige og menneskelige Natur. Da fremmede et hidtil i Verdenshistorien saa godt som ubekendt Folk, Araberne, frem fra deres Ørkener og vare nævned at fuldkaste det østromerske Rige.

Muhamed og Khalifatet.

Arabien affondres fra den øvrige Verden ved Ørkener eller Have. Landet selv frembyder en tør og øde Natur, det Indre en udstrakt Sandørken øste hjemsigts af den brændende

Vind Samum; lun hist og her er Vandet bestygget af adspredte Grupper af Palmetræer, gjennemstaaret af Bjergrækker, lun sparsomt vandet af ubetydelige Gjøder, som Negntiden fremkalder; det sydlige Kystland frembyder en rigere Vegetation: her ligger Mokka, som nu er omringet af dufrende Kaffestove. Nær det vestlige Kystland ligger Mecka, med det hellige efter Sagnet af Patriarchen Abraham byggede Hus Kaaba, fra Oldtiden af en Øsenstand for ærefrygtfuld Dyrkelse. Men allerede fra Phoenicernes Tider indtil denne Dag gik Handelsvejen til det rige Indien over dette Land; den noisomme Kamel har Karavanernes Vær gennem Arabiens Ørkener, og Handelen var det Forbindelsesled, der knyttede Arabien til den øvrige Verden. Denne Landets Beskaffenhed delte allerede fra Oldtiden Araberne i to Klasser: Ågerdyrkerne og Stadbeboerne have faste Boliger og leve af Jordbrug, Haandværker og Handel; Beduinerne, Ørtenens Sonner, føre et nomadisk Liv; den farvelige Kamel og herligtbyggede hurtige Hest tilfredsstiller deres simple Hornsdenheder eller bærer dem til Kampen; ueksymrede om den øvrige Verden, naar den ikke møder dem til Kamp eller gør Fordring paa deres simple Gjæsfrihed, følge de lun deres Scheik (Stammefyrste) og have al den Raahed og alle de Dyder, som et fligt Liv medfører: Hængjerrighed, Snedighed, Gjæsfrihed, Trofast og Tapperhed. Dog forbundt det fælles Sprog, beslagtet med det, som taltes af Phoenicerne og Jøderne, Arabernes forskjellige Stemmer, og saaledes blev en nærmere Forening til et fælles Nationalstyre med mulig. Arabernes Religion i den ældre Tid var dels den persiske dels den kristelige eller jødisk; Nomaderne dyrkede mest Østjernerne, der lyste for dem, naar de i Matten, rundt omgivne af Himlen og den alvorlige Ørken, drog deres stille Bet.

I et saadant Land og et saadant Folk fødtes i Slut-

ningen af det 6te Aarhundrede efter Christus Muhamed af Stammen Koreisch. Hans Fader Abdalla døde tidligt og efterlod hans Moder, der var af det jødisse Folk, fem Kamerler og een Slavinde. Fra Ungdommen af var Muhamed esterlænsk, sanddru, modtagelig for Vensteb; hans Øvre var smukt og anbefalende, Sproget strømmede veltalende fra hans Leber. I Handelsforretninger foretog han sig snart flere Reiser; i den rige Enke Kadischa's Ejendomme besøgte han Damaskus, en af Handelens Hovedstæder, der fremvæld den aandrige Hingång en rig Lejlighed til Jagttagelse af Menneskenes Meninger og Søder; han tjente Kadischa tro og behagede hende; hun cegtede ham, og hendes Rigdomme forsøgede hans Indflydelse. Han kjendte den jødisse og den christelige Religion, hans bevægelige Vand havde paa hans mange Vandringer lært og sammenlignet, da besluttede han sig til ogsaa at gjøre sine Landsmænd delagtige i den sande Gudsdyrkelse og at forene de adspredte Stammer under Troens Fane. Han troede sig kalbet af Gud til at aabenbare Sandheden, som Englen Gabriel selv om Natten meddelte den fromme men fløge og kraftige Sværmer. Hovedlærdommen i hans Religion var: „Der er kun een Gud og Muhammed er hans Prophet.“ Gud har i sin Almagt og Alvidenhed bestemt Alt forud med en evig og urokkelig Modvendighed. Der gives et Liv efter dette, hvor de Gode evig skalde fryde sig i Paradiset ynbige, flyggesulde Haver med de evig unge Houris, de Ondes Pinsel derimod aldrig opshøre. Paradiset tilfælder de Troende, der med from Hengivenhed overlade sig til Guds Billie, dem, der have udmærket sig ved gode Gjerninger, ved Almisse, Bon, ved Kamp for Troen og ved en regelmæssig Jagttagelse af Fæster og Menselser; thi af dem paabød han mange og daglige. Fremdeles skalde den Troende afholde sig fra Vin og Svinekjød. Flertoneri var tilladt. Hovedpunkterne af sin Lære aaben-

barede han først for Kadischa, for den unge Ali og den gamle far sin Retfærdighed berømte Abubekr, der alle med Begeistering erkendte ham som Prophet, og Ali cegtede hans Datter Fatime. Men de vanstre Medlemmer af Stammen Koreisch fulgte de Hellige, og Propheten selv måtte flygte fra Mecka til den Stad, der siden efter sit Navnet Medina al Nabi, Prophetens Stad (den 15de Juli 622). Denne Flugt (arabisk Hegira) var et mærkeligt Punkt i Muhameds Liv; thi fra nu af fremtraadte han aabenlyst og bestemt som Prophet; deraf regne Muhammedanerne deres Aar fra Hegira. Om Muhamed sluttede sig nu snart hans Tilhængere (Moslemin), og Troen (Islam) banebe sig sin Bei med Ordet og Sværdet. Hedningerne skulle ubryddes eller antage Islam og saaledes indlemmes i det herstende Folk, de Christne og Jøderne skulle have Tilladelse til at beholde deres Tro mod Erlæggelsen af en Afgift. Krigen begyndte med Plyndringen af en af Koreischiternes Karavanner, og fra nu af fulgte Træfning paa Træfning med de Vanstre; ofte vare disse tre Gange stærkere i Tal end deres Modstandere, men Alt måtte vige for de Troendes Begeistering, der med hvert Skridt paa deres krigerske Vane vandrede Paradiset nærmere, og som havde den fulde Fortrofning til Propheten, at det laa i Guds evige Maadslagning, at Islam skulle beherske Verden. Og i denne Tro sendte Propheten, efter at have twunget Koreischiterne til en Vaabenstillstand, Gesandter til Verdens største Hærske, til den persiske Konge og Keiser Heraclius i Konstantinopel, med Opfordringer til at antage Islam. Krigen blev fortsat i Arabien, Mecka indtaget, Kaaba renset for Billeder og var fra denne Tid af alle Muhammedaners hellige Stad. Muhamed oplevede at see sin Lære som den herstende i Arabien og beredte sig til at føre sine Vaaben ud over sit Fjeldlands Grænser, da døde han pludseligt i Aaret 632.

Men den Overbevisning var grundfæstet hos hans tilhængere, at Troens Træ, som Propheten havde plantet i Arabien, skulle udbrede sin Krone og styrge over Verden.

Efter Muhameds Død blev hans Svigersader Abubekr (632—634) anerkjendt som Chalif (Eftersølger) med forbigaelse af Prophetens Svigersøn Ali. Syrien blev angrebet og Damaskus erobret af de Troendes Fæltherre Kaled, „Guds Sværd“. Hans Eftersølger Oмар (634—644) var en Kriger og øgte Troende, der forsagtede al Dannelse, forsaaavidt den ikke indeholdtes i Prophetens Forkrifter. Persiens Erobring blev begyndt, og mod Vesten strømmede Moslemims krigerske Skarer ud over det østromeriske Rige, hvor Heraklius, fordybet i sine religiøse Grublerier, kun fællede dem en svag Modstand imøde. Erobringerne i Syrien fortsatte; dernæst blev Egypten erobret og Alexandria indtaget, der overgav sig til Chalifens tapre Fæltherre Amru fra Maaneder før Heraklius's Død (641). Oмар blev myrdet 644.

Chalifen Osmann (644—656) fuldendte Persiens Erobring; selv de spanske Ryster og Middelhavets Hær begyndte at hjemføges; thi mindre fiendtlig mod Kultur og Samqvem med andre Nationer end sin Førgænger, havde Osmann igjen tilladt den af Oмар forbudte Skibsfart. Allerede Abubekr havde begyndt at samle de Optegnelser, hvorved Muhameds Disciple havde bevaret hans hellige, af Gud aabenbarede Udsagn. Osmann affluttede og bekræftede denne Samling, „Koranen.“ Moslemims hellige Bog. Men ikke blot det gudommelige Ord, der var aabenbaret af Propheten, ogsaa den mundtlige Overlevering af hans egne Ord eller Handlinger (Sunna, Tradition) ansaae et stort Parti mellem de Troende for en hellig Regel. I Modsetning til Sunnitene forlaaste Schiterne (Alisterne) Traditionen. De anerkjende ikke de tre Chalifer, der

fulgte umiddelbart efter Muhamed, for Prophetens retmæssige Eftersølgere, men mene, at Ali ved dem uretfærdigt blev fortængt. Denne Spalte i den muhamedanske Verden vedvarer endnu; saaledes er hele den persiske Nation Schiter.

Efter Osmanns Mord (656) kom endelig Ali, Prophetens Svigersøn, til sin lange fornægtede Met. Men han blev dræbt 660, og hans Søn måtte overlade Chalifatet til Statholderen i Syrien, Moawiyah (660—680) af Huset Ommayah. Hovedstaden blev forlagt fra Mecka til Damaskus, et Tegn til, at Chalifatet ikke længere havde sit Midtpunkt i Arabiens hellige Jordbund. Men Erobringerne vedvarede, og Nordafrika blev betvunget ligetil Oceanet. Chalifen Al Walid (705—715) erobrede en stor Del af Indien. Statholderen i Afrika Musa benyttede sig af de indre Uroligheder i Westgoternes Rige i Spanien til at bemægtige sig dette skønne Land. Westgoternes sidste Konge Roderik havde paadraget sig sine mægtige Lehnsmænds og Geistliges Misforståelse. For at henvne sig indkaldte de Araberne. Den arabiske Fæltherre Tarik fægt iland ved Hoden af den Klippe, der nu bærer den engelske Fæstning, som er opkaldt efter ham (Gibraltar o: Gebel al Tarik, Tariks Klippe). Længselfuld saae han fra Sierra Nevada ud over den varme og ssonne Dal, der gjennemstrømmes af Floden Guadalquivir, bestygget af Myrter og duftende Mandeltræer. Roderik samlede de Christnes Hær til Modstand. Ved Xeres de la Frontera, den vinrige Stad i Andalusien, leveredes i Aaret 711 det blodige Slag, der efter tre Dages Kamp bragte Spanien under Arabernes Herredomme. Den kristne Hær blev tilintetgjort, Kong Roderik druknede paa Flugten i Guadalquivir, Arabernes Strom væltede sig ud over Spanien, gjennem Pyrenæernes Passer ind i Gallien, hvor Karl Martel (p. 9) i Slaget ved Poitiers (732)

satte Pyrenæerne som en Skillevæg mellem den muhammedanske og christelige Verden. Huset Ommyah blev i Aaret 750 styret af Abassiderne; dog reddede sig fra det almindelige Blodbad paa Huset Ommyah Ommyahden Abdorrahman, der blev modtaget af de spanske Araber og i Cordova oprettede et uafhængigt Chalifat.

Abassiden Al Mansur (754—775) lagde Grunden til Bagdad, den snart yppigt fremblomstrende Handelsstad ved Tigris, og forlagde Residenten derhen.

Abassiderne fremmede Videnskaber og Digteskunst og skernede sig saaledes fra den rene Muhammedanisme, der er ugunstig stemt mod denne Udvilning af Kulturen. Heri laa Spiren til Chalifatets Undergang, som var forberedt ved Sunniternes og Schiternes Uenighed og endnu mere fremmet ved politiske Fejl: allerede al Mansurs Sonneson, Harun al Raschid, Karl den Stores berømte Samtidige, delte Riget mellem sine Sønner, og fra den Eid begyndte Tronstridigheder at ryste Chalifatets Riget. Førgæves sagte Chaliferne i Midten af det 9de Aarhundrede at sikre sig ved Oprættelsen af en tatarisk eller tyrkisk Livvagt; den fremmede Livvagts Høvding, den saakaldte Emir al Områh, bemægtigede sig Chalifernes Herredomme i det prægtige Bagdad.

Allerede fra Midten af det 8de Aarhundrede havde Chalifatets Stater begyndt at op løse sig ved Stiftelsen af Riget Cordova i Spanien. Adsplittelsen blev fortsat i de følgende Aarhundreder. Fatimider (Efterkommerne af Ali og Fatime) stistede uafhængige Riger i Nordafrika, saaledes losrev Egypten sig 969. Det saakaldte ghāsneviske Rige dannede sig i Asien af indiske, persiske og tatariske Lande under den mægtige Kriger Mahmud († 1030). Et selskabulistisk Rige i Horsten blomstrede fra 1037—1092 under mægtige mahomedanske Hyrster.

Ommyahderne, der beherskede det arabiske Spanien

fra deres Hovedstad Cordova, vare Beskyttere af Kunst og Videnskab, og snart begyndte de spanske Araber at udvile den Smag for Philosophi, Digteskunst, Lægevidenskab, Mathematik, Bygningskunst, der gjorde dem til det christelige Europas Lærere i Kultur og Videnskabelighed. Men ved idelige Tronstridigheder og tilvels ulykkelige Kampe med de Christne soværtedes Ommyahders Rige, og ved den sidste Chalif Alfonso X. (1021) oplostes Riget sig i flere uafhængige Stater, af hvilke de betydeligste varer Kongerigerne Granada og Cordova.

Christne Riger paa den phrenæiske Halvs.

Levningerne af Westgotherne, forsaaadt de ikke forenede sig med eller underkastede sig det herstende Folk, havde søgt Tilflugt i de asturiske og pyrenæiske Bjerge, hvorfra de, omendskjort uden kraftigt Sammenhold, begyndte deres riddeligt romantiske Kamp med Araberne. Da Kong Sancho Major af Navarra i 1035 delte sine Besiddelser som Statsholderstaber mellem sine Sønner, tilfaldt Grevekabet Burgos Ferdinand den 1ste, som ved Gistermal erhvervede sig Grevekabet Leon, Grundlaget for Kongeriget Castilien. Ferdinand den 1ste erobrede en Del af det nuværende Portugal; Kampen mod Araberne blev glimrende fortsat af hans Søn Alfons den 6te og Helten Eib, den i Romancerne besungne Kriger. Ogsaa Toledo blev intaget af de Christne. Men Araberne indkaldte fra Afrika nye Sværme af deres Troestæller, Moraviderne, der i talsse Skarer landede i Spanien, og de christne Hyrster blevne slagne ved Zelaca i Egnen om Badajoz (1087). Men Moravidernes Magt forfaldt snart i Kampen med et andet afrikansk Troestamfund, Almohaderne, og de Christnes Fremgang vedblev.

Alfons den 6te overlod en Del af sine Erobringer paa den vestlige Side af Halvøen til sin Svigersøn Henrik

af den ældre kapetingiflburgundiske Linie. Han udvidede sine Besiddelser ved Erobringer fra Araberne og erklærede sig efter sin Svigersiders Død for uafhængig (1109). Hans Søn Alfons den 1ste fortsatte Faderens Erobringer, slog Araberne i det blodige Slag ved Ourique (1139), og antog derpaa Titel af Konge i Portugal, der blev benævnet efter havnen Oporto ved Duero. Den nye Konge fastsatte nærmere Bestemmelser angaaende sin Regering paa Rigsdagen i Lamego 1143.

En af Sancho Majors Sønner Ramiro sit af Faderen Kongeriget Aragonien (1035). Han blev dræbt i en Kamp med Araberne (1063). Hans anden Efterfølger, Alfons den 1ste (el batallador) udmarkede sig ved sine glimrende Kampe mod Araberne og erobrede Saragossa, Cataloniens Hovedstad. Han forlovede sin Broderdatter Petronella med den mægtige Grev Raimond af Barcellona, og ved dette Giftermål blev Aragonien forenet med Cataloniaen (1137).

Den ældste af Sancho Majors Sønner havde af Faderen modtaget Herredommets i Navarra (1035). Men dette Kongerige, der var afsilt ved Pyrenæernes Mellemvæg og truet paa den ene Side af Frankrig, paa den anden Side af Aragonien, nædede aldrig nogen kraftig og selvstændig Stilling.

Anden Periode. 1100—1517.

Kirkens Overmagt over Folkene og Staterne. Kirkens Magt synker. Kjættene. De frie Stæder. Verdenshandelen. Kronens Overmagt over Lehnene.

Korstogene.

Allerede i den ældste christelige Tid havde Kjærlighed til Christendommens Stifter valgt en hellig Hrefsygt for det Land, hvor han havde levet og lært, og hvor han døde til Mensesfælestrens Frelse, og derfor foretog de fromme Christne sig hyppige Piligrimsreiser for ved Bonner og Bodssvæsler at vinde Frelsen i det Land, hvor hvært År mindede dem om Christi og de hellige Apostlers Historie. Imod Slutningen af det 10de Aarhundrede tiltog disse fromme Keiser i en overordentlig Grad dels paa Grund af Kirkens tiltagende Anseelse, dels fordi man ved denne Tid med from Overtro ventede Verdens Undergang og Christi Igjenkomst for at grunde et nyt Rige paa Jordens. Hele Skarer af Piligrime droge til de italienske Stæder, hvorfra de leiede deres Doersart, eller ad den endnu farligere Vej gennem Ungarn og Konstantinopel, for i Jerusalem, den hellige Stad, at afbede deres Synder.

Det afmægtige Khalifat i Bagdad havde gansté op hört at have nogen Betydning. Døgsaa det græsste Rige i Konstantinopel, Levningerne af den ældgamle romerske Magt, havde saa godt som ingen Betydning i Palæasien; i det tiende Aarhundrede var af Fatimidernes Slægt grundet et alitist Rige i Afrika, hvorfra Fatimiderne efterhaanden udvidede deres

Magt over en stor Deel af Syrien. Mange af disse arabiske Hærførere, som saaledes varer Besiddere af det hellige Land, behandlede dog de christelige Piligrime taaleligt; man saaede deres hellige Steder og tillod dem mod en Avgift af en Guldmont at betræde Jerusalem. Men da de tyrkiske Seldschuker, en tatarisk Stamme, havde grundet deres mægtige muhamedanske Rige i Lilleasien og for en Tid vare komne i Besiddelse af Jerusalem, havde Pilgrimene utallige Trængsler at lide; og det blev snart et inderligt og almindeligt Ønske, at de vesterlandiske Christne maatte komme deres lidende Troesbrødre i Østen tilhjelp.

Bed denne Tid besøgte Ereboeren Peter af Amiens det hellige Land. Han var af en lille og uanselig Vært, af en mørk Ansigtssfarve, hans Klædning var ringe, hans Fodder ubedækkede. Han betalte sin Guldmont og saae den hellige Stad, han saae og hørte de Christnes Kideser, hvorledes ingen Kirke og intet helligt Kar blev staanet for Vanhelligelse, hvorledes de Geistlige og Bodstærdige blev slagne og stodte, ja den christelige Bisshop i Jerusalem blev greben i Haaret og Skægget og slæbt paa Jorden. Da begav han sig til Opstandelsens Kirke, fuld af Kummer og Kængsel efter at afhjælpe disse Ulykker. I en inderlig Bon blev han overvældet af Sovnen; da aabenbarede sig i Drømme Christus for ham og sagde: „Stat op Petrus og fuldsor, hvad der paaligger Dig! Jeg vil være med Dig; thi det er paatide, at Helligdommen bliver renset!“ Da stod Peter glad op, ankom lykkelig til Italien, drog til Rom og vandt med besegnret Velståenhed pave Urban den 2den for den lidende Christenheds Sag. Deraf ledede han over Alperne og prædikede med glødende Iver for Hjørster og Geistlige, Fornemme og Ringe. Saaledes var allerede Opsordringen udgaet, da Urban i Aaret 1095 samlede den store Kirkeforsamling i Clermont med den hovedhensigt at arbeide for det hellige

Lands Redning. Paa aaben Mark forsamlede sig den store Skare af Geistlige og Lægmænd, Fornemme og Ringe; thi ingen Bygning vilde have kunnet rumme dem. Da talede fra et ophojet Sted Urban, Christenhedens Overhoved, til den lyttende Forsamling; han talte om den christelige Lære, der skal hilægge enhver Strid imellem de Christne inddyrdes, fordi de ere Brodre af eet Huus, Born af een Fader, han talte om Palestinas og Jerusalems Vanhelligelse ved de Bantrøndes Bederstyggethed. „Jerusalem,“ sagde han, „Jesu Christi Hjem, vor Frelses Bugge, har ikke mere Del i Forloesningen. I Templet, hvorfra Christus utedrev de Handlende, forat det Hellige ikke skulde vanhelliges, i dette Tempel bliver nu Djævlens Lære offentlig prædiket. De Troende forfolges, Præsterne dræbes, Fomlsruerne mishandles. Vee os, om vi leve og ikke raade Bod paa denne Ulykelid det er bedre at dse end længer at taale vores Brodres Undergang. Enhver fornægte sig selv og tage Christi Kors paa sig, paa det at han kan vinde Christum! Ingen frygte for Fare; thi den, som strider for Herren, træder Ejendens Magt under Fodder! Ingen frygte Mangel og Nød; thi den, som vinder Herren er rig!“

Inden Pavnen havde endt sin Tale, raabte den hele Forsamling som med een Mund: „Gud vil det!“, og de fornemste tilstedeværende Lægmænd og Geistlige aflagde Lovstet i Pavens Hænder om Deltagelse i den hellige Krig og hestede et rødt Kors paa deres høire Skulder som Tegn paa den christelige Ydmighed og Kraft, der skulde lede det fælles Foretagende. Efter deres Tilbagelomst til Hjemmet prædikede Bisshoperne Korset, og en almindelig Bevægelse reiste sig over al Christenheden: ingen Alder, ingen Stand, intet Kjen vilde være udelukket fra den fromme Folkevandring. Og Mange, der ikke følte sig taldede af den rene Begeistring for Religionen, gif med af mere verdslige Grunde, for at befrie sig

fra et eller andet trykende Forhold i Hjemmet; thi Ingen havde Ret til at holde den, der havde taget Korset, tilbage fra hans hellige Werk; den fortrykte Bonde kunde forlade sin Herre, Skylbneren sin Kreditor; thi Kirkens Mellemkomst jævnede Alt; Eiden havde fundet en Virksomhed, der paa engang tilfredsstillede dens overtroiske Religiositet og dens Lust til Kamp og Eventyr. Storst Deltagelse fandt Korstogene i Frankrig, Italien og Sydland, mindre i Spanien, der havde de Vantro at bekæmpe i sit eget Skjold, allermindst i Morden, der laa fjernt fra Bevægelsernes Skueplads og tildels fandt tilstrækkelig Befestigelse i Kampen med de omboende Hedninger.

Den mere værdigste Mand blandt alle dem, der havde taget Korset, var Gotsfred af Bouillon. Fra Barndommen af havde han følt en inderlig Længsel efter det hellige Land; i sin tidligste Ungdom havde han tumlet sig i mangehaande Kampe, og i Keiser Henrik den Ades Ejeneste havde han været den første, der besteg Roms Mure, da Staden blev erobret fra Gregor den Syvende. I en Strid, som Gotsfred kort derpaa havde med en fornem Adelsmand, stemte Dommerne for Erekamp, da Trætten ikke paa anden Maade kunde komme til Afgjørelse; thi Tidsalderens fromme Overtro var af den Mening, at Gud umiddelbart vilde inddanne sig i Kampen til Fordel for den forurettede Part. I Begyndelsen af Erekampen sprang Gotsfreds Sværd istykker mod hans Fjendes Skjold; men uagter den tilstedeværende Keiser paa Grund af dette Uheld vilde have Kampen betragtet som endt, paastod dog Gotsfred i Tilsid til sin reisfærdige Sag at ville fuldende den, og traf derpaa med sit sonderbrudte Baaben sin Modstander saa voldsomt i Tindingen, at han som død blev baaren udenfor Stranderne. Denne sin store Bersommelse som Riddermand forsøgte han end mere ved Fromhed, Gavmildhed og ved Fejnhed i Sæder; hans

Skiftele var hoi, stærk og smidig, hans Haar blondt, hans Ansigt smukt.

Denne Mand, som havde den største Hærafdeling i sit Folge, kan betragtes som Korsfarernes Ansører, og til ham sluttede sig en Skare fornemme Krigsmænd, der hver for sig kunde fortjene at ansøre en Hær: Robert af Normandiet, en Son af Englands normanniske Erobrer, Hugo af Vermandois, Broder til Philip den 1te, Konge af Frankrig, Bohemund af Tarent, en Son af Robert Guiscard, den normanniske Hertug af Neapel (thi Faderen var allerede død), Gotsfreds Broder Balduin, og mange andre for Kampen og Troen begejstrede Mænd.

I Foraaret 1096 vrimlede Steder og Landsbyer af væbnede Piligrime, Markerne vare bedækkede med Telt, og overalt led Sange til Grelserens Pris; mangen en Familie havde bortsolgt al sin jordiske Ejendom og sluttede sig til Toget, Store og Små; en tohjulet, med Oxer forspændt Bogn bar Børnene, Levnetsmidlerne og de første Forsøndeheder. Ogsaa Drinder fulgte Toget bevæbnede og i Mandsdragt; uhydige om Veiens Længde eller Foretagendets Omfang spurgte Mange ved enhver Stad, som de saae paa Veien, „om ikke dette var Jerusalem.“

I sværmerisk Længsel drog en uordnet talrig Skare forud for det egentlige Krigstogt; den anførtes af Walter, som kaldtes Pengelsø; ogsaa Peter af Amiens drog med en lignende Skare den samme Bei for i Gjerningen at lede den Bevægelse, hans Ord havde fremkaldt; ilde medtagne af Bulgarerne paa Veien træf disse nødsvindende og sammensmelte Korsfarere Walters Skarer ved Konstantinopel, et Forbud for den østromerske Keiser Alexius om Folkevandringen fra Vesten. Alexius haabede i denne krigeriske Bevægelse at finde en afgjørende hjælp mod Geldschukernes Fremtræng i Asien og troede allerede at kunne gjenvinde det

romerske Riges gamle Grænder mod Østen; men snart saae han, at den Hare, der fra de toilesloze Piligrime truede hans Rige, vel kunde blive større end den, han sogte at undgaae, og senere havde Korsfarerne Mere at frygte af Grækernes Snedighed og Forræderi end af Seldschukernes Vaaben.

Endnu var han dog venligsindet mod de frigjorte Piligrime, der med soermerist Ubwielighed ønskede at sættes over til Asien uden at agte paa Keiserens Raad, at afsrente deres Brodre. Mangel paa Krigstugt og paa en duelig Anfører, Uenighed mellem de forskellige Folkeslag, hvorfra Hæren var sammensat, var Marsag til denne Slares Undergang; Peter af Auniens, som var mere skæret til at reise Bevægelsen end til at leve den, vendte tilbage til Konstantinopel; Walter og hans Hær blev nedslabt i Egnen ved Nicæa.

Gotfred af Bouillons Hærafdeling drog med Orden og Mandstugt igjennem Ungarn og naaede lykkeligt til Konstantinopel, hvor efterhaanden de fleste Fyrster samlede sig. Men Alexius vilde først forsøge for Grækernes Fordel og forlangte dersor, at Korsfarernes Hovedinger skulle aflagge ham Vasaleven for de Landstrækninger, de maatte erobre fra Tyrkerne. Dette Forlangende mødte mange Banseligheder, men blev omviser indremmet af de Fleste, omendskjent fun kaa tenkte paa at holde deres Lovste. Da omviser den hele Korshær var bleven sat over til Asien, talte den 600,000 Mand. En selschukist Stamme, der behersedes af Sultanen af Ieonium (Koniah), havde erobret næsten hele Villeasien fra Grækerne. Da der ikke kunde være Tale om nogen Underhandling med de Banstro for at erhverve en fri Gennemmarsch, begyndte Krigsforetagendet strax med Belæringen af Nicæa (Isni), der vel efter flere Maanders uhyre Anstrengelser og Kampe blev intaget, men kom i Grækernes Besiddelse, da Alexius ved førststille Underhandlinger havde suffet Korsfarerne og hemmægtiget sig Staden, der allerede var

bragt til det Yderste. Dette Bedrageri bragte Spændingen med Grækene til det Høieste, og Korsfarerne betragtede sig nu for største Delen løste fra enhver Forpligtelse mod Alexius, der paa sin Side Intet hellere ønskede, end at det hele Førtagende maatte mislykkes, dersom han selv ikke kunde drage nogen Fordel deraf.

Korshæren drog videre ad sin Vej mod den hellige Stad; for lettere at funne forsyne Hæren med Levnetsmidler delte man den i to Asdelinger, men denne Foranstaltning havde nu bragt Korsfarerne Undergang. Sultanen af Ieonium havde saldt alle sine Stamme- og Troessæller i Villeasien tilhjælp og angreb i Spidsen for en Hær af over 150,000 Ryttere Korshærens ene Asdeling ved Dorylæum. Allerede havde de Christne efter en heltemodig Modstand maattet føge Tilflugt bag deres Bognborg; nogle slukte sig frygtsomt i Korbuslene eller stristede i Forventningen af den nære Død deres Synder for Præsterne, da visse sig endnu i rette Tid Gotfred i Spidsen for den anden Hærafdeling og forandrede Slagets Lykke. Sultanen flygtede med et betydeligt Tab; den med Levnetsmidler, med prægtige Tæle og store Rigdomme forsynede Leir blev erobret; hele Hjorde af de aldrig før sete Kameler, Orkenens utrettelige Lastdyr, blev gjorte til Bytte.

Vel foruroligedes Korsfarerne ikke videre af Seldschukerne, men andre og haardere Besværligheder ventede dem paa Vejen gennem den phrygiske Orken. Levnetsmidler manglade, Sommerens Heve blev utaalelig, Lastdyrene styrtede, Mænd og Kvinder laaæ forsmægtende langs med den Vej, Hæren drog. Gotfred af Bouillon red ud for at jage; da hørte han et aengstligt Raab om Hjælp, og da han sporedes sin Hest efter Lyden, saae han en Pilgrim, der havde villet føge Brænde, angreben af en Bjørn. Dyret vendte sig nu mod sin nye Fjende, undgik det Hug, Gotfred forte

mod den med Sværdet, og rev Hesten til Jorden. Omend-stjort først saaret i Haledet paa sit eget Sværd, greb Kors-farereren Uhyret med den venstre Haand og træf det tungt med den bevebnede højre. Hertugen blev af sit tilslende Folge baaren afsmægtig bort, og hans Sygdom forsøgede den almindelige Mod. Men i denne Sorgens Tid var Korsfarernes Mod og Udholdenhed utrættelig; den urokkelige Tillid til en højere Styrelse af deres Foretagende lod dem i alle Besværigheder kun see Guds Midler til at styrke deres fromme Mod. Hæren kom lykkelig til frugtbare Egne. Men Gotfreds Broder Balduin, der paa Grund af sin Stolthed og sit Overmod valte almindelig Harme imod sig, stille sig fra Korshæren, blev af Indbyggerne i Edessa (Orfa) modtagen med Glæde som deres Befriar fra Selvskulernes Herredomme og grundede der et christeligt Kongerige, der stod i omrent 50 Aar.

Korshæren naaede Syrien, hvor den prægtige Stad Antiochia ved Floden Orontes, i en bjergig, frugtbar, af Vinbjerge og Haver omgivne Egn, fulde erobres trods Byens faste Mure og stærke Besættning. Men Pilgrimene havde kun ringe Færdighed i Beleiringskunsten, alle heltemodige Anstrengelser havde endnu i Beleiringens ottende Maaned ingen Fremgang, og Hungersnød hersede i den christne Leir. Endnu mere forsøgedes de Christnes vanskelige Stilling derved, at en uhyre Hær under Sultan Korboga af Mossul nærmede sig til Stadens Undsætning. Da bemærktigede Bohemund sig ved hemmelige Underhandlinger med Korrædere en af Stadens Porte; gjennem den frommeste de bevebnede Korsfarere ind, de Indbyggere, der ikke sit Lid til at redde sig til Borg'en, blev nedsablede. Byen var erobret, men Borg'en endnu vindtagelig, og fort derpaa viste sig i talløse Skarer Korbogas hevntorstende Hær for Staden og indesluttede den fra alle Kanter, medens den tiltagende Mangel paa Levnetsmidler

daglig svækrede den christne Hær. Da indfandt en Geistlig sig hos Hærens Ansærer og fortalte: at den hellige Andreas flere Gange havde vist sig for ham i Drømme og aabenbaret ham, at i Apostelen Petri Kirke laa begraven den Landse, hvormed Soldaterne havde saaret den korsfestede Christi Side; man grov længe forgjæves paa det begegne Sted, da styrste Presten sig i Gruben, anraabte Gud inderligt om Bisstand og fremdrog snart derefter den hellige Landse af Muldet. Reliqvien blev høitideligt forevist de forsamlede Korsfarere, og Fortrostning til den himmelske Bisstand forsøgede Alles Mod til Begeistring. Alle begavе slg til Kirkerne, skrifte deres Synder og usde Alterens Sakrament. Efter denne hellige Handling lyste en Biskop Belsignelse over de Tapre, Forbandelse over de Fejde; Hæren drog ud i Morgenstunden for at overfalde Korboga; de Geistlige istemmede den kristne Psalme: „Herre, Du reiser Dig, og Dine Fjender adspredes!“ Hæren svarede i Chor: „Gud vil det!“

Da Korboga saae Korsfarernes Skarer at udville sig af Staden, sagde han: „Lad dem kun komme ud Alle, for at ikke en Eneste kan undgaae vort Sværd!“ Da Hærene nærmede sig hinanden paa Pilestuds Afstand, styrte de forreste christne Afdelinger sig med Hæftighed i Slaget, og efter en haardnakket Modstand flygte Fjenden; forgjæves sogte han at samle sig paa Bjergene; Korsfarerne stormede frem opad Bjerget, ogsaa her blev Tyrkerne fastede, Korboga flygtede og standede ikke for hinsides Euphrat; han havde efterladt sin med. Levnetsmidler og Kostbarheder fylde Leir til et velkommen Bytte for Sejherrerne. Ogsaa Borg'en i Antiochia overgav sig, da Forsvarerne saae deres Troessælers Nederlag. Nu blev høitelige Processioner anstillede, Kirkerne rensete for Tyrkernes Vanhelligelse, nye Lysekroner, Kors, Messeschagler og hellige Billeder anstafsede, og med inderlig Fromhed tækede de blodige Krigere Gud, fordi han havde

tilstede dem at rense hans Helligdomme. Men Bohemund tilsgnede sig, til mange Fyrsters Missornielse, Herredommets i Staden og kaldte sig Fyrste af Antiochia.

Grobringen af Antiochia standede for en Eid Fores tagendets Hovedformaal; man hengav sig til Nydelsen af den forefundne Overslodighed, Uenighed opstod mellem Korsfarernes Fyrster, mange tenkte ikke mere paa at befrie Jerusalem og vilde heller efter Balduins og Bohemunds Exempel vinde sig selvstaendige Riger. Men da etter Mangel indtraadte, og Hungersnödens frygtelige Ledfager, Pesten, bortrev Korsfarerne i tusindvis, da trængte Gotfreds Førelslinger igjennem, og Hæren begyndte igjen efterhaanden at bryde op imod Jerusalem. Under mangehaande Kampe og Krængsler drog man frem igjennem Syrien; i Sommeren 1099 naaede man omsider til Emahus, hvor den opstandne Christus engang viste sig for Disciplene, og til Bethlehem. Normanneren Tancred, Bohemunds Broderson, var den første der naaede Staden, og under Ufrygningingen af Lovsange drog de christne Indvaanere deres Befriere imøde, sorte Tancred og hans Ledfagere til Marias Bolig og til Krybben, hvor det Barn forbudt laa, som havde forløst Verden; den næste Morgen saae Korsfarernes Hær fra Toppen af Bjer gne i det Fjerne Jerusalem: da saldt Alle paa Knæ, kyssede Jorden, isteunte Lovsange og græd af Glæde og Længsel.

Men Jerusalem, der for Dieblækket var i den ægyptiske Sultans Magt, havde en Besættning af omrent 40,000 Mand, Korsfarernes Hær var sammensmeltet til 20,000 Fods folk og 1500 Rytttere. Ifkeden mindre besluttede man at beleire Staden. Men den ujevne Jordbund, Mangelen paa Beleiringsmaskiner, der vanskelig lunde bygges i den trælse Egn, endelig Vandmangel og Hungersnød besværliggjorde Foretagendet i den Grad, at Mange, med den hellige Reises Maal for Øje, opgav deres Tillid og begav sig paa Tils-

bageveien til deres Hjemstavn. En Tilsforsel af Levnetsmidler, Haandværkere og Værktøi til Joppes Havn opreste dog snart Blodet, og man bestemte Dagen til det afgjørende Angreb. Stormen paa Staden blev den første Dag tilbage dreven med stort Tab paa begge Sider, ogsaa den anden Dag, da det modige Angreb blev fornæret, lykkes det de Beleirede at antænde Gotfreds Stormtaarn; strelset veg Besættningen tilbage; da viste der sig paa »Dilebjerget« en Ridder med et skinnende Sværd og vinkede mod Staden. Og Alle trængte igjen frem, selv Gyge og Dvinder greb til Vaaben for at deltage i den hellige Kamp. Det christne Skyts løslede som ved overnaturlig Kraft uhyre Stene over Muren, Iden i Beleiringstaarnet blev slukket; Murens Forsvarsværker fængede Ild, og en heftig Wind drev den med ødelæggende Magt ind imod Staden; da lod Pilgrimene en Vindebro falde ned fra Hertugens Taarn, og selv tredie besteg Gotfred Muren; en af Stadens Porte blev sprængt, og under Raabet: »Gud vil det!« stremmede de Christne ind i Gaderne. En gruelig Myrden begyndte, og snart besækkedes Gader, Huse og Templer af de Falernes Lig. Enhver havde faaet Luste om det Hus til Ejendom, som han først tog i Besiddelse; saaledes erobrede Tancred det til en Moske forvandlede Salomons Tempel med dets rige Skatte; fra Templet ledede Korsfarerne til den jødisse Synagoge, hvor den forsamlede jødiske Menighed blev indebrændt; Oldinge, Fruentimmer og Børn blev over den hele Stad dræbte eller med vild Grusomhed forhaanede og pine; af Stadens Indvaanere blev knap saa mange tillovers, som vare tilstrækkelige til at begrave de Falne. Da rensede Korsfarerne sig for Blodet, blottede deres Hoveder og Fodder og drog under Lovsange til den Kirke, der var opbygget over Grelserens Grav. Her blevde de modtagne af den forsamlede Geistlig hed og takkede med from Karelse Gud for Huldendelsen af

deres Gjerning; Pilgrimene græd af Glæde, lunde ikke se sig mæt paa de hellige Steder, vilde rare ved Alt, stristede deres Synder og lovede Bedring med høi Rosf i den fulde Fortrosning, at Himmerige ved Guds Naade var vundet. Ved enstemmigt Valg blev snart derpaa Gotsfred af Bouillon udvalgt til Konge af Jerusalem, men den fromme Kriger vilde ikke bære Kongenavn, hvor Frelseren havde haaret en Torneskrona; han overtog under Navn af den hellige Grans Forsvarets Styrelsen af det nye Rige.

Kongeriget Jerusalem. Korstogenes Slutning.

Kongeriget Jerusalems Stilling var fra Begyndelsen af truet ikke blot ved de Bantrøes Vaaben men ogsaa ved Strid mellem den geistlige og verdslige Magt og mellem Kronen og Kronens Vasaller; thi ogsaa her gjentog sig de samme Forhold, der foranledigede saa store Kampe i Europa. Gotsfreds Tapperhed haandhævede Rigets udvortes Roslighed, hans Unseelose bød til dels Partistridighederne at tie. Men han døde allerede 1100, og ingen af det jerusalemste Riges følgende Regenter besad hans Kraft. Endnu igjennem næsten to Aarhundreder vedblev dels enkelvis dels i større Hære de Christnes Tog til Understøttelse af Christi betrængte Sag. Det kristelige Kongerige Edessas Fald 1144 foranledigede det 2de Korstog (1147—1149), der med utrolig Iver blev prædiket af den hellige Bernhard af Clairvaux; Toget blev anført af Konrad den Tredie, den Hohenstauf, Keiser af Rydlænd (1137—1152), og Ludvig den Syvende, Konge af Frankrig (1137—1180), men man udrettede Intet. I Aaret 1187 maatte Jerusalem overgive sig til den egyptiske Sultan Saladdin, og et nyt Korstog blev foretaget af Europas mægtigste Hyrster (1189—1192); tilands drog Frederik den 1ste Barbarossa, den Hohenstauf, Keiser af Rydlænd (1152—1190), men den gamle og be-

romte Anfører druknede ved Badning i en spriss Fled (1190). Læsses understøttedes Tydsterses Tog af en fransk Flaade under Kong Philip den 2de (Augustus, 1180—1223) og en engelsk under den kæmpestærke voldsomme Kriger Richard 2. Lovesherte, Konge af England (1189—1199). Men Uenighed og Skinsyge mellem Kongerne bragte den ringe Hordel af Alkons (Ptolemais) Crobring. Philip vendte snart tilbage, skinsyg over den engelske Konges ridderlige Hæder; Richard erholdt med Ros en treaarig Stilstand af Saladdin. Han blev paa Tilbagereisen fra det hellige Land fangen af den østrigiske Hertug Leopold, som han paa Korstoget ved sit raa Overmod havde fornærmet; Leopold solgte Korstofarenen til den tydste Keiser Henrik den 6te, der omsider løslod ham mod en stor Pengesum, og efter lang Fraværelse vendte Richard tilbage til sit Kongerige (1194).

Den franske Konge Ludvig den 9de, den Hellige, (1226—1270) hvis fromme Begeistring blev vakt ved Esterretningen om Mongolernes Fremstridt og ødelæggende Plyndringer i det hellige Land, troede at kunne virke for de Christnes Sag i Palestina ved at erobre Egypten, sejede med en Flaade til dette Land (1248) og indtog Damiette; men den franske Hærs videre Fremstridt blev paa en frygtelig Maade standset af Sygdomme og Fiender: Kongen blev fangen med Levningerne af Hæren. Han erholdt kun sin Frihed mod Tilbagevivelsen af Damiette (1250). Han op holdt sig endnu flere Aar i Syrien, bestyrtigt med at befæste og sikre de christne Steder og vendte først tilbage til Frankrig (1254), da Rigets Tilstand nødvendigt krevede det. Af Beskyring over dette Togs uheldige Udfald og over de Christnes Stilling i det hellige Land, som Mamelukerne gennemplyndrede fra Egypten, foretog han i sin Alderdom et Tog til Tunis, men blev bortreven af Pesten under Belæringen af den fjeldlige Stad (1270).

Endelig den 9de var den sidste Konge, der med en Hær drog ud til det hellige Lands Erobring. Begeistringen for Korstogene havde udtømt sig i de 200 Aar, i hvilke Europa næsten uafbrudt havde sendt sin Befolning for at dse i Ørkenen eller under Saracenernes Sværd. Korsfarernes sidste Besiddelse i Palestina, Alkon, blev erobret af de Vantro 1291, og saaledes var al den udvortes Fordel af Europas mægtige Bevægelse forsvunden.

Men de hellige Korstog havde henvendt Menneskernes Sind til en Streben efter himmelske Goder, de havde fuldstændigt den geistlige Magts Anseelse over den verdslige, de havde begyndt at grundlægge Kronens Magt over Vasallerne ved saa mangfoldige Lehnsmænds Vorstjernelse og Død. Handelen var uvidet isærdeleshed for de italienske Stæders Bedkommende, der ved at befordre Korsfarernes Overfart og Undersøttelse vandt Rigdom og Indflydelse; fra Korstogenes Tid hævede sig Venetig, Genua og Pisa til mægtige Handelsstater, og de frie Stæder begyndte i det Hele at reise sig ligeoverfor Kronen og Lehnsmændene.

Riddersæsen.

Af Lehnsmændenes og Adelens Forpligtelse til Bæbning og Rosjeneste var tidlig en Ridderstand fremgaaet. Ridderens Øre bestod i et uplettet Navn, urokkeligt Mod, Veredvillighed til Kamp i Forsvar for den værgelose Ufrydighed, for Kirken, for Damerne. I Krigen udgjorde Ridderne Hærens Kjerner i deres hvore Bevæbning tilhest med Hjelm, Pantser, Skjold, Sværd og Vandse. Baabenhaandværsset var den eneste og ypperste Kunst, hvortil de fra Drengearene gjennem Savn og Ejendom forberedte sig, indtil de blevne befundne værdige til at modtage det hædrende Ridder slag; de øvede sig i Baaben, i ridderlig Holdning og Hæftighed ved Turneringernes øste blodige Kamplege, hvor den Ridder,

der i Paasyn af en glimrende Forsamling af Konger, Hyrster og Herrer bevisste sig som den dygtigste og kunstnerdigste Ridder, modtog Seirens Pris af den sjonneste Dames Hænder. Riddervæsenet stod i Forbindelse med Kirkens christelige Land ved den Forpligtelse at forsøre den Svage imod Raahed og Overmod, men Korstogenes Bevægelse bragte en noiere Forbindelse tilveie; thi under Korstogene opstod særlige geistlige Ridderordener, der forbundt Munkens Øster med Krigerens Virksomhed. De betydeligste af disse Ridderordener var Johanniternes, Tempelherernes (1118) og de tydske Ridderes eller Mariridernes (1190). Ridderne forpligte sig til Kydshed, Armod og Rydighed, og deduden til en beständig Kamp for Christendommen mod de Vantro. Ridderordenerne delte sig i kæmpende, prædikende og tjenende Brodre, de sidste igjen i Baabenbrodre, der deltog i Kampen, og i Haandværksbrodre. I Spidsen for Ordenen stod en Stormester, under ham igjen i en regelmæssig Trinsfolge de øvrige Forstandere. Riddervæsenet tilfredsstillede i en forunderlig Grad Tidens religiøse og krigeriske Trang, de geistlige Ridderes Antal vorede overordentligt, og de fremstillede i Begyndelsen en sjeldent Forening af christelig Hymghed, der villig taaler Opfrelser og Savn, og af begeistret Krigermod, der ikke viger tilbage for nogen Fare. Men den Magt og Rigdom, som Ridderordenerne efterhaanden vandt, indvirkede forcerligt paa deres Charakter: de tabte deres christelige Formaal affigte, og ubeskryrede om Verdelige og Grifflige, om Keiser og Pave, dannede de føregne og frystelige Korporationer, der ofte snæreste standfede end fremmede Korstogenes Formaal. Ved en saadan Streben valte isærdeleshed Tempelherrerne de verdslige og geistlige Regenters Modstand; da det hellige Land var tabt, da Korstogene ophørte, og saaledes Trangen til Ridderordenernes umiddelbare Hjælp ikke længer var til-

stede, betragtedes de som farlige Fjender af Kirkens og Staats No.

Da Polen foruroligedes ved overste Indfald af Preussens slaviske Beboere, fulgte de tydste Riddere den polske Hertug Konrad af Masoviens Indbyelse, at erobre og christne det hebenste Land. I en haardnakket Kamp (1230—1283) undervang Ridderne Landet, der fra nu af blev tilgjengeligt for christelige Stæder og christlig Kultur og blev behersket af Stormesteren fra Ordenens Hovedsæde i Marienburg.

Johanniterridderne vedbleve ogsaa efter det hellige Lands Tab at kæmpe for deres oprindelige Hovedformaal, den christne Troes Forsvar. Paa Rhodus og, efter denne Des Erobring af Tyrkerne (1522), paa Malta vare de Christenhedens Formur tilses mod Tyrkernes Anfal fra Asien og Afrika.

De frie Stæder.

Abelen og Geistligheden delte Herredømmet over Middelalderens christelige Verden; vel var det egentlige Glæsveri efterhaanden veget for Christendommens Magt, men Agerdyrkerne vare nedsjunkne i en trykende Afsængighed; for største Delen Livagne eller Stavnsbundne henslæbte de deres Tilværelse med anstrengende Arbeide, for at Frugten deraf funde tilslydje de herlende Stæder. Men derimod dannede de frie Stæder Overgangen til en Middelstand: thi efterhaanden, som Industri og Handel tiltog, foregedes Borgernes Belstand og med den tillige deres Uafhængighedsfølelse; de forenede sig snart i mægtige Forbindelser for at innde de geistlige og verdslige Herrers Overmod, naar disse vilde gjøre Indgreb i deres Nettigheder. De betydeligste Foreninger af Handelsstæder vare: det lombardiske Forbund og Hansestæders Forbund.

Det lombardiske Forbund.

Stæderne i det nordlige Italien havde tidligt udmaerket sig ved Industri og Handel. Ved Korstogene foregedes deres Virksomhed: dels besørgede de mod Detaling Korsfarernes Overfart, dels forstrakte de dem med Penge eller andre Fornodenheder, dels tilførte de det hellige Land Levnetsmidler og Krigsfornodenheder. De lombardiske Stæder fuldaedes, ved Siden af en udbredt Handel, efterhaanden alle Pengesforretninger over hele Europa; de forstrakte med rede Penge imod Sækerhed og store Rentier. Dette Erhverv blev ikke billigt af Kirken, der strængt ansaae enhver Udlaanen af Penge paa Rente for uchristelig; men dels trængte Kirken og navnlig Paven selv til Pengemændenes hjælp, og dels visste Christederne sig kun føjelige mod Kirkens Forstrifter i denne som i andre Henseender, naar deres Handelsinteresser tillod det; imod Bansættelser fra Paven retteude de hæft Altsærfkläringer i deres eget Navn og tillod sig paa mange Maader at fortrædige og mishandle Kirkens Uffendinger, at vlyndre dens Ejendom, ja endog undertiden ved verdslig Magt at standse de kirkelige Handlinger for saaledes at tringe de Geistlige til Eftergivenhed ved fuldkommen at opheve deres Indtegter. Men da de tydste Keisere begyndte med Magt at gjøre deres Fordringer gældende paa Overherredømmet i Italien, blev de fleste lombardiske Stæder welfist sindede, idet de mere frygtede for Keiserens end for Kirkens Indgreb i deres Nettigheder. Saaledes traadte 1167 det store lombardiske Forbund sammen mod Frederik Barbarossa. Dog vare Stæderne selv ingenlunde indbyrdes enige, og naar den enkelte Stad troede at vinde nogen Handelsfordel fremfor den anden, betenkede den sig ikke paa at forlade Forbundssets Sag. Stædersnes Forsatning var i Begyndelsen for det Meste aristokratisk, men af Haandværkersnes Raug fremgik paa mange Steder en demokratisk Bevægelse, der

dels bragte Magten over i Folsets Hænder, dels overgav den til Tyranner. De vigtigste Handelsstæder i det nordlige Italien var: Venetig, Genua og, udenfor det Lombardiske Forbund, Pisa.

Venedig. Da Barbererne i det 5te Aarhundrede efter Christus odelagde Norditalien, flygtede en stor Del af Indbyggerne, til dels fra det odelagte Aquileia, ud paa Smaastæerne ved Kysten af det adriatiske Hav, der ydede dem Sikkerhed mod Barbererne, som manglede Skibe. Verne var i Begyndelsen adskilt i flere Smaastater under Tribuner, men forenede sig Aar 697 under et republikansk Overhoved, der kaldtes Doge, og Forfatningen uddannede sig efterhaanden til et stængt Aristokrati, der blev fuldkommen affluttet i Aaret 1297 ved den Bestemmelse, at kun Arveadel gav Adgangsret til at blive Medlem af det herstende Senat, der valgte Dogen. Statens Hovedvirkomhed rettede sig fra Begyndelsen af mod Handelen, der efterhaanden strecte at bemægtige sig Udb- og Indførselen paa Middelhavets østlige Kystlande. Allerede var betydelige Besiddelser fornemmelig af det dalmatiske Kystland i Venetianernes Hænder, da det saakaldte fjerde Korstog bidrog til overordenligt at udvide Handelsstadens Magt og Virksomhed.

En Hær af Korsfarere, der paa Pave Innocentius den 3dies Dpmuntring havde samlet sig til det hellige Lands Besvifelse, underhandlede om Overfart og Understøttelse med Venetig, og Venetianerne gift med Glæde ind paa dette Forstlag under Betingelser, der lovede dem betydelige Handelsfordeler. Men da omtrent Halvdelen af Korshæren bestod af Venetianer, hændte det sig, at disse under deres Doge Dandolo erholdt den største Indflydelse paa Togets Retning og Virksomhed. Korshæren tvang først Triest til at opgive sine Sørsverier paa det adriatiske Hav, undtvang dernæst den oprørste Stad Zara i Dalmatien, modtog endeligt fra den

fordrevne Kejseren Alexius fra Konstantinopel imod store Lovster det Hverv at gjenindstætte ham paa det østromerske Rigesrone. Den fromme Betenkelsighed, at Hæren havde samlet sig for til Guds Ere at befrie det hellige Land fra de Vantroes Herredomme, blev osvist af Dandolo, der foreskillede Korsfarerne, dels at Konstantinopel var Nøglen til Jerusalem, dels at Erobringningen af det østromerske Riges Hovedstab, hvor Kejserteriet havde sit Sæde, vilde være en Udvidelse af den retrorente katolske Kirkes og af Pavens Magt og saaledes et Foretagende, der vel kunde anstaae en Kriger. Men stort Indtryk gjorde Haabet om de Rigdomme, Keiserstaden indeholdt. Hæren ansom for Konstantinopel og satte Alexius paa Tronen, men da denne ikke var i stand til at holde Korsfarerne sine Lovster, vendte Krigen sig mod ham selv, og Konstantinopel blev indtaget og plyndret i Aaret 1204. Erobrerne valgte en Fyrste af deres Midte, Baldwin af Flandern, til Kejser. Saaledes blev i Konstantinopel det saakalde latinske Kejserdomme oprettet; det indbefattede omtrent $\frac{1}{4}$ af Rigets Besiddelser, uden at deits Beskaen og den romerske Bisshop, det modtog, fikfede den latinske Kirke nogen Fordel; det religiøse Had mellem Græser og Latiner vedvarede, og 1261 blev Konstantinopel tilbageerobret af Græserne. Af alle Deltagerne i Erobringningen var Venetianerne de eneste, der havde nogen varig Fordel deraf; de bemægtigede sig isølge Overenskomst eller Kjeb mere end $\frac{1}{2}$ af Rigets Besiddelser og valgte deres Erobringer saaledes, at de overalt i dem fandt Sættepunkter for deres Handel, ikke noget sammenhængende Sydlige Land men Kystlandstaberne og Verne rundt om den græske Kyst fra det sorte Hav til Epirus, Kandia iberegnet. Fra den Tid tog deres Handel det mægtige Opsving, der senere gjorde Venetig til en af de betydeligste Stater i Europa. Venetianerne havde det sorte og asovske Hav fuldkommert i

deres Hænder og fluttede Handelstraktater, der aabnede dem de syriske og ægyptiske Havne; de beherstede saaledes de tre Endepunkter for de store Handelsveje, paa hvilke Varerne fortæss fra det indre Asien, Indien og Afrika*). Herfra hentede de Edelstene, Perler, Guld, Sølv, Bomuld, Silkevarer, Krydderier, fornemmelig Peber, men ogsaa Ranel, Krydernelliser og Muskatnødder, desuden Strudssædre, Eksenben, Dadler og Søller. Disse Varer ombyttede de mod Korn, Bygningsstommer, Jern, Uld, Peltvarer og Slaver, som de hentede fra Egnene ved det sorte Hav, mod Klæde, Læder, Guldsarbejder og Vaaben fra deres egne Fabrikker eller de italienske Stader. Mod Norden gik deres Handelsvei fra Lombardiet over Alperne til Donau og Oderen og ad denne Flod lige til Østersøen. Disse Handelsforhold forandrede eller indstrænkede sig af og til; saaledes at f. Ex. Genuas Handel paa det sorte Hav vandt Overhaand ved Konstantinopels Tilbageerobring i Aaret 1261, men dog gik Benedig saaledes ud af sine vedvarende Kampe med sin Medbeilerinde Genua og sine øvrige mangfoldige politiske Stridigheder, at Staten bevarede en betydelig Indflydelse indtil ind i det 16de Aars hundrede.

Genua. Ved Hoden af de stjernne Apenniner ligger det prægtige Genua ved en Bugt af Middelhavet, over hvis

* Fra Havnene i Korindien og Bagindien blevne Varerne indførte dels til Ormus og Balsora, dels til Aden; fra begge de første Ettert bragtes de opad Guphrat og Tigris til Bagdad. Desfra gik Karavanerne til Jorassou, fornemmelig til Antiochia og Laodicea. Fra Aden gik Karavanerne til Khus ved Nilen og desfra over Kairo til Alexandria. Den tredie Handelsvei gik opad Indus, desfra over Balkh til Samarkand; desfra til det kaspiske Hav, opad Wolga, nedad Don til det asovske og sorte Hav. Denne sidste Handelsvei stod over Armenien i Forbindelse med Handelsvejen mellem Bagdad og Laodicea.

vestlige Del Statens Beliggenhed synes at anvise den Handelsherredsmmet. Og efter dette Herredomme stræbte Genua tidligt; Handelstraktater aabnede Genueserne Havnene i det mauriske Valencia, i Marokko, paa Sicilien og i det sydlige Frankrig, og fra Korstogenes Tid deltog Genueserne i den syriske og ægyptiske Handel. Men idelige Stridigheder mellem den aristokratiske Adel og de demokratistiske Laug, mellem det kirkelige (welfiske) og det keiserlige (ghibellinske) Parti svakrede Staten, hvis demokratiske Forfatning ingenlunde udvirkede sig saa roligt og bestemt som Benedigs aristokratiske og dersor hindrede en kraftig og stadig Streben efter Herredommets i Middelhavet, saamget mere som Staten bestandigt laa i Kamp dels med Benedig dels med Pisa; Genua twang dog i Slutningen af det 13de Aarhundrede den sidste Stat til at afståae Korsika og en Del af Sardinien. Af Misundelse over Benedigs Magt paa det sorte Hav arbejdede Genueserne stadigt paa at styre det latinske Keiserdomme og gjenoprette det græske, og da Grækerne, til dels ved Genuas Hjælp, i A. 1261 gjencrobrede Konstantinopel, vandt Genuas Handel Herredommets over Benedigs i det sorte og asovske Hav. Smyrna, Pera, Konstantinopels vigtige Forstad, kom i deres Hænder, og Kaffa paa Krim blev Genuesernes Stapelplads for alle de Varer, der bragtes fra det indre Asien.

Pisa. Pisas Beliggenhed for Handelen var ikke saa gunstig som dens to Medbeilerinders; den laa ikke umiddelbart ved Havet, og Floden Arnos Seilbarhed var Forandring underkastet. Hertil kom, at i dens Nærhed Florents efterhaanden hævede sig og fik en vigtig Andel i Landhandelen og Pengesforetningerne. I Pisas republikanske Forfatning havde Aristokratiet Overmagten, men Staten svakledes af udvortes Kampe, og da den bestandigt var ghibellinsk findet, havde det keiserlige Parties Overmagt eller Usmagt en ofte afgjø-

rende Indflydelse paa Statens Kredit og Handelsforetagender, saameget mere som det welsk-sindede Florents steg i samme Forhold som Pisa sank i politisk Betydning. Saaledes var Pisas Handel vel i enkelte Perioder endnu større end Genues, men sank sammen med det keiserlige Parties Magt i Italien, og Staden kom i Begyndelsen af det 15de Aarh. i Afhængighed af Mailand. Det var ogsaa Korstogene, der bragte Pisas Handel i Oppling; den strakte sig til Afrika, Syrien, Grækenland, Spanien, Sicilien og det sydlige Frankrig, og Staden blev besøgt af saamange fremmede Kjøbmænd, at allerede i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede en kirkelig Skribent kalder Staden ugudelig paa Grund af Sammenstrømningen af tyrkiske, libyske, partiske, chaldeiske og andre hedenste Kjøbmænd.

Hanfestedernes Forbund.

Under de store Uroligheder, der fra Midten af det 13de Aarhundrede ødelagde Tykland, trædte Hamborg og Lybek (1241) sammen til et Forbund, der skulle beskytte de genseidige Handelsforetagender mod Røvere. Af denne ubetydelige Begyndelse udvilledede sig det mægtige Hanseforbund, der til sidst talte henved 80 Hanfestede som Medlemmer, hvis Flaader bedækkede Nordøen og det atlantiske Hav, som kuede Englands og Frankrigs Handel, som bemærktigede sig Enherredsmøtet over den østersøiske Handel og saaledes trædte i Modsetning til de nordiske Riger, fornemmelig til Danmark. Lybek var Forbundets Hovedstad. Dresundets vigtige Sildefangst, Østerssens Kornhandel, Handelen med Kommer, Hør, Hamp, Tjære, Rav, Peltsverk, fort ethvert Handelserhverv i Østerssens Omegn var saa aldeles i Hanfestedernes Hænder, at de ikke blot udelukkede fremmede Nationer derfra, men endogsaa Landenes egne Beboere. Hovedoplægstedet for deres østersøiske Handel var Visby paa Gulland. Gjennem dette

Mellempunkt gik Hanfestedernes Handel over Novgorod og Kjov til Asien, der modtog de nordiske Produkter mod Omstilling af østatiske Varer eller mod rebe Penge.

Det tydiske Rige fra 1125—1215.

Da det frankiske Keiserhus uddede med Henrik den 5te (1125), funde to mægtige Familier gjøre sig Haab om at komme i Betragtning ved Kongevalget. En Ridder Fredrik fra Borgen Hohenstaufen i Schwaben havde med Trostebog og Tapperhed understøttet Henrik den 4de i hans mange Kampe og Ulykker. Til Belønning havde Keiseren givet ham sin eneste Datter Agnes tilægte og Hertugdommet Schwaben til Medgift. Han eterlod sig to Sønner, Fredrik af Schwaben og Konrad, som af sin Onkel Keiser Henrik den 5te blev forlenet med Franken. Disse to Brodre udmerkede sig ved Tapperhed, Klugstab og Dygtighed. En af dem haabede at vinde den tydse Kongetrone.

Men mod den saa frødigt fremblomstrende hohenstaufiske Familie reiste sig Welfernes ældgamle Slægt til Kamp om Forrangen i Tykland. Af denne Slægt var Hertug Lothar, der foruden de brunsvigiske Lande og store Besiddelser ved Weser og i Westphalen ogsaa beherskede Sachsen, som Keiser Henrik den 4de havde belønnet ham med. Erkebisshop Adelbert af Mainz, Hohenstaufernes Hjelde, ledede ved List Kongevalget paa Lothar af Sachsen (1125—1137). Konrad af Franken, der blev valgt til Konge i Italien, underlaistede sig først efter flere Aars Forsb. Lothar forsøgede sin Magt i Tykland ved at gifte sin Datter med Hertug Henrik den Stolte af Baiern, hvem han, tillige forlenede med Sachsen, en Sammenhoben af Lehn, der færd mod det tydse Riges Sædvaner og gav Anledning til betenklig Frygt hos de tydse Kyrster. Kong Lothar foretog flere Tog til Italien, vandt vel Keisertronen,

men funde ikke udøve nogen Magt af Vetydenhed i Italien. Han døde paa Tilbagevejen mellem de tyrolske Bjerge paa Grænsen af de Lande han havde tæuft at forene under sit Herredomme.

Som Prætendent til den ledige Kongekrone optraadte etter Konrad af Franken, men ved Siden af ham Henrik den Stolte, Hertug af Baiern og Sachsen. Den Sidstes Besiddelser strakte sig fra Østersøen til det adriatiske Hav og langt ind i Italien; den stolte og overmodige Mand var forud overbevist om at skulle seire ved Valget.

Men mange Rigstænder vare ham imod netop paa Grund af hans Magt: de frygtede for, at hans store Besiddelser og Rigdomme skulle tilintetgøre Tysklands Frihed og forvandle de frie Lehnsmaend til Slaver. Konrad saae sig desfor istand til at foretæmme sin Modstander ved at forsamle en Del geistlige og verdslige Rigstænder, der valgte ham til tydste Konge, hvorpaa han af den pavelige Gesandt blev kronet i Aachen; thi Paven saae ikke gjerne den tydste Kongekrone paa et Hoved, der ogsaa herskede i Italien. Konrad den 3die paastod nu, at en Forening af saa store Lehn, som dem, Henrik den Stolte var i Besiddelse af, var farlig for det tydste Riges Frihed og Sikkerhed, erklaerede Hertugen i Rigets Alt og fradomte ham hans Besiddelser, som han overdrog til andre mægtige Lehnsmaend, som med den Hurighed, deres Fordel krævede, tog hans Lande i Besiddelse. Henrik den Stoltes Son, Henrik Lovre, beholdt vel Sachsen, men fra den Tid begyndte Striden mellem Ghibellinerne (Keiserens Tillyengere) og Welferne, hvis Feider i lang Tid ødelagde Tyskland og Italien. Efter sin Tilbagelomst fra det uheldige Korstog 1150 (p. 80) bevirkeade han ved sin kraftige Anbefaling Valget af sin Broderson Fredrik Barbarossa til tydste Konge.

Kort efter sin Tronbestigelse (1152) beleneede Fredrik den 1ste Henrik Lovre med Baiern forat forsone Wel-

fernes mægtige Parti, men stræbte at lægge en Modvægt mod Henrik Lovres Magt ved at hæve det tidligere med Baiern forbundne Østerrig til et selvstændigt Markgrevsstab med store Forrettigheder. Han havde hele sin Regjering sin stædige Opmærksomhed henvendt paa Italien, hvor de ved Handelen mægtige frihedsstende lombardiske Stæder med Mailand i Spidsen sluttede sig til det welske Parti, og Pave Alexander den 3die forbundt sig med de lombardiske Stæder imod ham af Frygt for Keiserens voksende Indsydelse i Italien. Det blev Mailand, de lombardiske Stæders Dronning, erobret og ødelagt, men Stæderne sluttede sig nærmere sammen 1167, Paven flyngede sin Bansfriaale imod Keiseren, Henrik Lovre, der i sit Overmod ansaae Dieblisset for gunstigt, stillede sig paa et nyt Tog til Italien fra Keiseren, skjont denne gav saa meget efter af sin Verdighed, at han i en halv Inclende Stilling mindede ham om sit Venstab og hans Forpligtelser. Keiseren blev slaget af Lombarderne ved Legnano (1176); men da han havde sluttet en Vaabenstilsstand med dem, ilede han tilbage til Tyskland, erklærede Henrik Lovre i Altén (1180) og uddelede hans Besiddelser til verdslige og geistlige Herrer. Efter en flereaarig Krig, hvori Keiseren selv kraftigt deltog, var Henrik Lovres Magt brudt; han blev tvungen til at forlade Riget, hans Besiddelser kom i Haenderne paa Andre. Da Pave Alexander den 3die var død, sluttede Keiseren 1183 i Konstanz en fordelagtig Fred med de lombardiske Stæder, der tilsvore ham Trostab. Saaledes funde han hvidelig holde Rigsdagen i Mainz 1184 med al den Pragt, der sommede sig for Christenhedens verdslige Overhoved. Gesandter ankom derhen fra de vigtigste Riger i Europa; Forsamlingen talte omtrent 40,000 Riddere og talløse Skarer af ringere Folk. Keiseren lod opføre et Lystslot paa en vidstrakt Slette ved den delige Rhinfod, og rindt om hævede

sig som ved Trysler i Slotte for Fyrsterne, brogetfarvede Tælte for de Røngere; Levnetsmidler og Vin blev paa Keiserens Anordning i stor Mængde tilført paa Rhinen; thi Keiseren bevarede gavmildt og overslejdigt den hele Høfsmil, mens Konger, Hertuger og Fyrster ydede ham selv Ejendom som Marsfalker og Mundstjænke. Damerne Skjønhed, Indvernes Pragt, Musik og Sang opsløvede den festlige Scene, der ligesom kunde hene til et Billede paa, at den keiserlige Magt stod over alt andet verdsligt Herredomme. Endnu en Udsigt til Høfsgelse af sin Magt erholdt Keiser Fredrik ved sin Son Henriks Giftermål med Konstantia, Arvingen til Neapel, en Udsigt, der ingenlunde var Paven behagelig; thi hidindtil havde denne haft sin troeste verdslige Understøttelse mod Keiserens Magt i Normannerne i Neapel.

Men da Esterretningen om Jerusalems Falh naaede til Europa, troede den store Keiser ikke at kunne foretage nogen hærligere Gjerning mod Slutningen af sin Levetid end at befrie den hellige Stad, og han opgav derfor sit muntre, ridderlige Liv for at underkaste sig Kampen og Savn til Troens Ere. Han omkom paa Toget 1190 uden at have seet Jerusalem (p. 81). Hans Son Henrik den Sjette var allerede i Faderens tidligere Aar valgt til tydsk Konge og fortsatte sin Faders Planer til at udvide den keiserlige Magt. Han stræbte at forsonе Welfernes Parti ved paa haarde Betingelser at gjengive Henrik Løve en Del af de brunsvigst-lueneburgske Lande. Efterat han med stor Grusomhed havde gjort sin Arveret gjældende paa Neapel og Sicilien, som han bemægtigede sig 1194, vendte han tilbage til Tydskland med Planer til en Forandring af Rigets Forfatning, som han troede at kunne sætte igennem ved sin Magt og sine Rigdomme. Han tilbød sig for bestandigt at forene Appulien og Sicilien med Riget og at erklære alle Lehn for

arvelige, dersom Fyrsterne vilde gjøre Keiserværdigheden arvelig i hans Familie. Men denne Plan strandede dels paa Fyrsternes Frihedsfølelse dels paa Keiserens pludselige Død paa Sicilien 1197.

Daende havde Konstantia overgivet sin lille Son Fredrik af Neapel til den mægtige Pave Innocentius den 3dies (1193—1216) Desygtsels, og med Glæde overtog Paven Kirkens Pligt, at beskytte de Faders og Moderlose, en Pligt, der i dette Tilfælde lovede ham saa stor verdslig Indflydelse og Magt. Allerede tidligere havde han forlenet Hohenstaufernes faderløse Arving med Kongeriget Sicilien; han haandhævede nu Formynderskabet med Kraft og stræbte at tue Rigets mægtige Herrer, at forsonе de stridende Welfer og Ghibelliner for i Kirkens Navn at herske over dem alle.

I Tydskland havde imidlertid Ghibellinerne valgt Philip af Schwaben til Konge, og da han ikke troede at kunne erhverve Kongekronen for sin umyndige Brodersøn, tog han den selv. Welferne derimod erklærede sig for Henrik Løves Son, Otto den 4de. De stridende Konger henvendte sig til Paven med Aanmodning om Afgjørelse. Innocentius kunde ikke ønske at see Neapels og Tydsklands Kroner forenede paa et Hoved: denne Magt vilde fra begge Sider true Kirken og dens Stater med Undergang. Han erklærede sig da til Gunst for Otto den 4de. Desvaglet var Philip af Schwaben nær ved Seirens, da han blev snigmyrdet af en fornermet Ven 1208. Saaledes var Otto den 4de Enkelte og tilkjøbte sig ved store Opførrelser Keiserkroningen af Paven. Men som Keiser, i Spidsen for den tydiske Stat, var han nødt til at gjøre sin Ed gjældende, iselge hvilken han skulde inddrage de Lehn, der vare Riget frakomne. Saaledes kom han i en voldsom Strid med Innocentius om Markgrevinde Mathildes Testament; thi Keiseren

og Riget benegtede hendes Ret til at raade over de tydste Lehn. Da troede Innocentius det nødvendigt at tage sin tilflugt til den unge Hohenstafer, der imidlertid under hans Omsorg var voxet op til en i alle Tidens Kunster og Videnskaber højligt opslært, rigt begavet Engling; han sendte Fredrik af Neapel med Kirkens Guld og Belsignelse over Alperne efter dog først at have taget den Ed af ham, at han som Keiser vilde overgive Neapel og Sicilien som et uafhængigt Rige til sin Søn. Bonstraalen blev fra Rom flynet mod Otto, og det var ligesom den tog al Lykke fra ham. Ghibellinerne i Tydssland reiste sig imod ham. Istedenfor at samle sine Kræfter mod sin unge og virksomme Modstander, ansaae Otto den 4de det for klogt at bekæmpe Philip den 2de August, Konge af Frankrig, der var en Fjende af hans Forbundsfælle Kong Johan uden Land af England, og som bekrigede hans Svigerfader Greven af Flandern. Men Otto den 4des Hær blev slagen i den riddelige Kamp ved Bouvines i Flandern (1214). Fredrik den 2de blev kronet til Tydsslands Konge i Aachen 1215; Otto den 4des Magt var brudt efter Slaget ved Bouvines. Han kunde med Mind holde sig i sine Arvelande; angstet af sine Fjender og af sin Samvittighed, der bebreidede ham hans Fejder med Kirken, gjorde han God paa sin Dødseng ved at lade sig pidske, modtog derpaa den sidste Salvesel og døde 1218 efterat have anerkendt Frederiks Balg for gyldigt.

Frankrig fra 1108—1270.

Ludvig den 6te den Ylde modtog Frankrigs Kongetrone (1108—1137) efter sin Fader Philip den 1ste under heldige Omstændigheder. Korstogene, hvortil Frankrig havde bidraget mere end noget andet Land i Europa, havde forsøgt Follets Frihedsfølelse; thi for første Gang havde

Bonden og Borgeren følt sig stillet lige med Adelen, da Kirkens Opraab med lige Ret blev fulgt af Alle; øste havde den simple Mand, der havde været Livegen i sin Hjemstavn, kæmpet uforstået ved Siden af den stolte Baron, havde bojet Vorst og Orkenens Ulykker ved hans Side og ved sin Død til Herrens Ere erhvervet sig Himmelens ved Siden af sin Lehnsjerre. Medens Borgernes og Haandværkers Selvsølelse steg, astog Adelens Magt. En stor Del af de fornemme Herrer vare faldne i de hellige Krigs; deres Gods var hjemfaldet til deres Kreditorer eller til Kirken.

Saledes begyndte Stæderne i det nordlige Frankrig at reise sig til Kronens Forsvar mod den mægtige Adel, for nemlig Stæderne i Isle de France, der forsvarede Kongens Besiddelser mod Normandiet og dets Hertug, den engelske Konge (Henrik den 1ste). I Følelsen af deres Vetydning frævede Stæderne (Communerne) visse Rettigheder, der maatte inddrømmes dem af Kronen som Løn for deres Ejester. Dette var Begyndelsen til Follets Frihed ligeoverfor Adel og Kongemagt.

At Frankmændene i det nordlige Frankrig allerede følte sig som et Folk, viste sig, da Keiser Henrik den 5te truede Frankrig med et Angreb for at undestøtte sin Søgerson den engelske Konge Henrik den 1ste: Stæderne og Lehnsmændene viste en saadan Enstemmighed i deres Forberedelser til Forsvar, at Keiseren opgav sit vaatenste Indfald i Frankrig. Saledes voxede Kongedømmet i Vetydning; Normandiet vedblev at være et Lehn af den franske Krone. Ludvig den 6te blev paa mange Maader understøttet af den kluge Abbed Suger, der ogsaa viste stor Dygtighed i Bestyrrelsen af de kongelige Domænier, der paa den Lid udgjorde saa godt som Kongens eneste Indtægtskilde. Abbed Sugers kluge Forvaltning vedblev under Ludvig den 7de (1137—1149). Det Korstog (1147—1149), hvori Kongen

deltog, var uheldigt, og ved sin Tilbagetkomst lod han sig stille ved sin Kone, Eleonore af Poitou, paa Grund af hennes anstodelige Opsørelse. Hun gistede sig senere med den engelske Konge Henrik den 2den, hvem hun bragte sine store Besiddelser til Medgift.

Philip den 2den (Augustus) (1180—1223) forlod Richard Lovehjerte i det hellige Land (p. 81) efterat have aflagt Ed paa ille at forurolige hans Lande i hans Hraværelse. Men da han var kommen tilbage til Frankrig, angreb han trods de engelske Besiddelser. Efter Richards Tilbagetkomst laa Philip i bestandig Feide med ham, men høfde først Frugten af sine Besidbelser efter hans Død (1199). Richard Lovehjertes Broder, Johan uden Land, Richards Efterfolger paa Englands Trone, havde ryddet sin Broderson Arthur, Arvingen til Bretagne, afveien for selv at kunne bemægtige sig Regjeringen. Den franske Konge indstevnede ham som sin Vasal for de franske Domstole, og da Johan, hvem man endogsaa negtede sikkert Reide, vøgredede sig for at mude, benyttede den franske Konge sig af den Ulfredshed. Johans vilkaarlige Regjering havde valt i England, erkærede, at han havde forbrudt sine Lehn til den franske Krone, og inddrog Normandiet, Maine, Touraine, Anjou og Poitou, hvorved den franske Krone erholdt en afgjort Overvægt over Vasallerne. Efterat have slaact Kongen af Englands forbundsælle Otto den 4de ved Bouvines (1214 p. 96) nærede Philip endogsaa det Haab at vinde Englands Trone for sin Son Ludvig. Denne blev sendt over til England, men maatte efter Johan uden Lands Død (1216) med usorrettet Sag vende tilbage til Frankrig.

Kong Philip den 2den, der var Kirkens Andling og Forkæmperen i dens Stridigheder, maatte dog selv høje sig for dens Herremagt. Han havde uden Grund forstådt sin

Kone Ingeborg, den danske Konge Knud den Gtes Søster. Riget blev belagt med Interdit, og skont Kongen havde Medhold hos det nordlige Frankrigs Bisætterer, maatte han dog tage sin forurettede Hustru tilbage.

I midlertid havde en stærk Bevægelse mod den katholske Kirke reist sig i Sydfrankrig. Allerede tidligere havde fra Lombardiet og Alpernes Dale Katharer (de Rene, Kjættere) udbrejt den Menning, at Kirken, dens Præstler og Maademisler var ligegyldige, at enhver troende Menighed umiddelbart blev regiseret af den Helligaand, hvis Gaver ikke udgik fra Kirken. I Theologien opstillede disse kjætterske Menigheder den gamle Bildfarelse, at et ondt Væsen havde slæbt Verden, og at denne altsaa i sin Natur stred imod Gud. De saakaldte Waldenser, der sluttede sig til den begejstrede Prædikant Petrus Waldus, en from Borger i Lyon, mente, at Læreembedet ikke tilkom den Geistlige alene; de anbefalede isærdeleshed Bibellæsning og et framt Levnet og udbrætter sig stærkt i Lombardiet; deres stille og rolige Væsen unddrog dem tildets Kirkens Forfolgelse. Men Katharerne i Sydfrankrig, de senere saakaldte Albigenser, optraadte paa en fjendlig Maade, forlæstede de kirkelige Lærdomme og Skilke, haanede Messen og det hellige Kors, opbrændte Kirkerne og overlod sig til vilde Udsævelser. Den mægtige Grev Raimond den Gte af Toulouse blev bestyrt for at begünstige dette Kjætteri, der vandt stærk Overhaand i Provence og Toulouse og truede den katholske Kirke i Sydfrankrig med Undergang.

Da troede Innocentius den 3de det nødvendigt at prædike et Korstog mod Kjætterne. Adelen i Nordfrankrig fandt det bequemt ved dette Korstog i Nærheden af deres Hjem at vinde Kirkens Gunst og dertil Udsigt til jordisk Rigdom ved Plyndring i Languedocs rige Stæder, og en stor Mængde af dem fulgte Korshæren, der blev anført af

Pavens Legat og af den frigørste Simon af Montfort. Raimond underkastede sig og tog Korset mod sine egne Undersætter, men den blomstrende Stad Beziers blev indtaget og Indbyggerne islang nebsablede; thi Legaten bad Korsfarerne at dræbe Alle, da Herren nok vilde frølse Sine. Legaten sjænkede Montfort det erobrede Land.

Da Røgsterne igjen begyndte at reise Hovedet under Beskyttelse af Raimond den 8tes Son, Raimond den 7de, Greve af Toulouse, blev Ludvig den 8de, Philip den 2dens Son og Efterfølger (1223—1226), af Kirken faldet til et nyt Korstog mod Albigenserne. Kongen, der blev fulgt af Nordfrankrigs Adel, havde allerede erobret en stor Del af Røgsternes Land, da han blev syg og døde (1226). Familien Montfort havde afstradet ham sine Forderinger paa Grevskabet Toulouse. Raimond den 7de maatte afstaae en stor Del af sit Grevskab til Ludvig den 8des Son Ludvig den 9de (1226—1270); Resten tilsladt hans Datter Johanna, som ægtede Kongens Broder Alfons. Kongedommets Magt blev saaledes grundfæstet i Sydfrankrig ved Erhvervelsen af disse store og rige Landstækniner.

Ludvig den 9de, den Hellige, var en Mand, hvis næsten munkeagtige Fromhed, uplettesede Nettaffenhed og kraftige Charakter støffede ham stor Indflydelse saavel i Frankrig som mellem Europas Konger. Uagtet hans soværmeriske Længsel bestandig stundede mod det hellige Land (p 81), sørgede han med Kraft for den kongelige Myndigheds Udbredelse endogsa ligeoverfor Kirken: ved en pragmatisk Sanction (1268) gav han den franske (galliske) Kirke bestemte Nettigheder i dens Forhold til Paven. Han udgav en Samling af Love for Kongens Domainer; vel vare Vasallerne ikke forpligtede til at underkaste sig disse Lovbestemmelser, men efterhaanden vandt de dog Betydning ogsaa for Vasallernes Stater og bidrog til at hæve Kronens Magt

over Lehnene. Ludvig den Hellige døde i Leiren for Tunis; det sidste Ord, som hans Omgivelser hørte af ham, var det længstfulde Suk efter Jerusalem (1270).

England fra 1100—1272.

Vilhelm den 2dens Broder Henrik den 1ste, Beauclerc (1100—1135), var den klugste og mest dannede af Vilhelm Erobrerens Sønner men sine Brødres Eigemand i Boldsomhed og Trodsched; han benyttede sin Broder Roberts Fraværelse paa det første Kr. stog til at bemægtige sig Englands Trone. Da Robert kom tilbage og vilde giøre sin Ret gjældende, børvede han ham i et Slag Friheden og hans Hertugdomme.

Henrik Datter Mathilde, Enke efter den tydste Keiser Henrik den 5te og senere gift med Gotfred Plantagenet, Greve af Anjou, havde ved Faderens Hjælp modtaget edeligt Lov om Englands Trone af de fornemste Lehnsmænd. Men Stephan af Blois, Vilhelm Erobrerens Dattersøn, vandt Baronerne ved at løse dem store Friheder og blev valgt til Konge af England og Hertug af Normandiets (1135—1154). Men da han uagtet sin Haandsætning vilde lue Adelen ved fremmede Lejetropper, vandt Mathilde etter Overhaand, og Stephan blev slagen og fangen ved Lincoln (1141). Da Stephan senere fik sin Frihed fortsatte han Krigen, men maatte omsider anerkende Mathildes Son Henrik Plantagenet af Anjou for sin Ester folger.

Henrik den 2den Konge af England (1154—1189), Greve af Anjou, Hertug af Normandiets, ved Giftetmaal med den franske Konge Ludvig den 7des fræstilte Kone Eleonore Greve af Guienne og Poitou, erhvervede endvidere ved sin Sons Egteskab med Arvingen til Bretagne Indflydelse paa dette Hertugdomme, der havde været

saa sjældligindet mod Normandiet. Han var saaledes omis- der Herre over hele den nordlige og vestlige Del af Frank- rig, fra Flandern til Pyrenæerne, og herskede omtrent over Halvdelen af det nuværende Frankrig, medens Kongen af Frankrig selv knapt eiede en Fjerde del deraf.

Denne mægtige Konge, der truede med at forene Frank- rig og Englands Kroner paa sit Hoved, tenkte først paa at beseætte Statens Magt over Kirken, der under Stephans svage, af Partikampe forstyrrede Regering havde vundet i Betydning. Han udøvnte sin Kantsler Thomas a Becket til Erkebiskop af Canterbury og satte paa Rigsdagen i Clarendon (1164) de Bestemmelser igennem, at de Geistlige Valg skulle foregaae efter Kongens Raad, og at de Geistlige i verdslige Sager skulle være Kongens Dom underlaadt. Men Thomas a Becket indsaae snart, at han som Erke- biskop af Canterbury maatte følge den Bei, Kirkens Bestem- melser forestrev ham: han gjorde offentlig Bod for sin Del- tagelse i Beslutningerne i Clarendon og blev af pave Alexander den 3de løst fra den Ed, han havde aflagt paa disse Beslutninger. Han maatte flygte fra sit Bispedømme for Kongens Brede, der sadt tungt paa hans Slægtninge lige til det umyndige Barn; men Erkebisshoppen vedblev sin Ind- sigelse og Modstand fra Frankrig, indtil han trang Kongen til et Forlig, der gjenindsatte ham i hans Bispedømme. Da Kongen havde yttet, om der da var ingen af hans Mænd, der havde Mod til at befrie ham fra den opsetlige Prest, blev Erkebisshoppen, der rolig ventede sin Død, ihjelslagen for Alteret i sin Kirke (1170). Paven erklærede Thomas a Becket for en Helgen; Henrik den 2den blev af Folket anseet som skyldig i Mordet og maatte erhverve sig Frifjendelse ved en hard Bod paa Martyrens Grav; thi han trængte til sit Folks Understøttelse forat betvinge sine Sonners Oprør og for at undertynge Irland. De ideligt fornrydede Oprør af

hans vilde og krigeriske Sønner kunde han aldrig fuldstændigt væmpe; thi de blevе understøttede i Norden og Syden af Kongerne i Skotland og i Frankrig. Men Irland, hvor han blandede sig i Kongernes Stridigheder, maatte erkende den engelske Konges Herredømme (1175). Fra den Tid har Irland, sjællt ofte modstræbende, staet under engelsk Herre- domme. († 1189).

Richard Lovetjerte (1189—1199) var lige siden Faderens Død besæftiget med at staffe Midler tilveje til det Korstog, hvortil hans krigeriske Sind kaldte ham (p. 81). Hans personlige Mod, der var forbundet med en over- ordentlig Legemsstyrke, staffede ham i det hellige Land et Navn, hvormed de saracenske Mødre endnu i lang Tid stræmmede deres grædende Barn, men hans Overmod fjernede hans Forbundsæller fra ham. Philip den 2den drog hjem, og han selv maatte bøde i Hertug Leopolds og Keiser Henrik den 6tes Fangtaarne. Hans Broder Johan uden Land, der havde bemægtiget sig Englands Kongedømme i hans Fra- værelse, sadt til Fote ved Broderens Hjemkomst (1194). Han tilbragte sin øvrige Regering i frugtesløse Krige med Philip den 2den Augustus og med sine Vasaller, og blev dodelig saaret i Beliringen af en af sine Vasallers Borge.

Den vankelmodige og grusomme Johan uden Lands (1199—1216) Kamp med Frankrig endte sig med Indbrag- ning af de engelske Lehn paa Gaslandet paa Guinne nær (p. 98). Men en haardere Kamp havde Kongen med Kirken. Et stridigt Erkebispevalg i Canterbury var forelagt pave Innocentius den 3de til Afgjørelse. Paven erklærede Valget for ulovligt og indsatte sin Ven, den lærde Stephan Langton til Englands øverste Erkebiskop. Johan sov i opbrusende Brede frem med den yderste Boldsomhed, sov, at han vilde inddrage al geistlig Ejendom i England og sjæle Neße og Øren af enhver romersk Geistlig, han traf i sit

Rige, dersom Paven satte ham i Ban og erklærede Interdictet over England. Paa samme Tid troede han at kunne sikre sig sine Vasallers Trostab ved at kræve Gidsler og ved anden voldsom Fremstød. Innocentius den 3die lod Interdictet udgaae over England, men faa Prester vovede at bringe det til Udsølvelse mod den grusomme Konge. I fem Aar trodsede han Kirkens og Adelens Magt, støttet til sine Lejetropper, som han betalte med Kirkens Midler. Men da Kjætterne i Toulouse havde bojet sig for den katholiske Krigsmagt, prædikede Innocentius Korstog imod England og overrrog Kong Philip den 2de af Frankrig at varetage Kirkens Rettigheder. Da faldt Johan til Føie, ydmygede sig for Paven, tog England til Lehn af den romerske Stol og lovede at betale en aarlig Skat. Opbragte over Ydmygelsen og modige ved Synet af Kongens Svaghed reiste de engelske Baroner sig og astvang Kongen et Frihedsbrev (magna charta 1215), der fastsatte Adelens Rettigheder i geoverfor Kronen. Innocentius frygtede for denne Frihedsstorm, der kunde løse England fra Pavens Overherredomme, og flyngede nu Banstraalen mod Baronerne, men forgjørtes: magna charta blev staande som det første ufuldkomne Grundlag for den engelske Frihed. Baronerne erklærede Kongen for afsat og kaldte den franske Konges Søn Ludvig til den engelske Trone. Men da Kong Johan døde, (1216), frygtede en Del af Adelen for det franske Herredomme og foretrak at vælge Johans unge Søn Henrik til deres Konge. Ludvig tabte et Slag og måtte forlade England. Henrik den 3die (1216—1272) var en svag og uvirkshom Konge, der blev behersket af sine franske Underlynges og til Gjengjeld havet af sin engelske Adel. Baronerne forenede sig til Modstand under Simon af Montfort, en yngre Søn af den berømte katholiske Hærfører mod Kjætterne i Sydfrankrig. Kongen blev slagen ved Lewes (1264) og

sangen tilligemed sin Broder Richard af Cornwallis og sin Søn Edvard. Simon af Montfort vovede at støtte sin Magt til Stædersnes vaagnende Frihedsfølelse og sammenkaldte for første Gang Udvælgte af Stæderne og Greveflaberne til Veraadslagning om Statens Unliggender (1265). Af denne Spire udviklede sig senere det engelske Parlaments Underhus, Folkeets Støtte mod Adelen og Kronen.

Men imidlertid havde den dristige Kongeson fundet Lejlighed til at slusse sine Bevogtere og undsøye af Fængslet; Edvard samlede en Hær, Simon af Montfort blev slagen og dæbt ved Evesham (1265), og Henrik den 3die besiegte efter Tronen. Men Edvard reiste for en Tid til det hellige Land, besøgte paa Beien den franske Flaade, der havde den hellige Ludvigs Lig ombord, og drog til Syrien for at kæmpe mod Saracenerne.

Innocentius den 3die.

1198—1216.

Innocentius den 3die af en rig og adelig romersk Slægt, dannet ved theologiske og juridiske Studier paa de berømte Universiteter i Paris og Bologna, blev valgt til Pave i sin kraftigste Alder. Ved sin politiske og geistlige Klogstab, ved sin utrættelige Virksomhed, ved sin retskafne og kraftige Charakter fremstillede han for Verdens Nine ligesom et samlet Billede af den uhyre geistlige og verdslige Magt, der efterhaanden havde samlet sig i det romerske Pavedomme.

I politisk Henseende gik hans Streben ud paa at danne et uafhængigt og enigt Italien, der også i verdslig Henseende kunde trodse enhver ubesejret Indblanding af den romerske Keiser i Kirkens Unliggender. Han bestyrede Neapel og Sicilien klogt og kraftigt som Formynder for Freds-

rik af Neapel og samlede i denne Tid Welfernes Parti i Italien om Kirken; han afgjorde det stridige Kongevalg i Syditalien til Førdel for Welferen Otto den 4de, Kirkens naturlige Beskytter, men betænkte sig ikke paa at sende sin unge og kluge Myndling, Ghibellinernes Hoved, til Syditalien for at vinde Kongekronen, da den welfiske Keiser forgreb sig paa Kirkens Lehn i Italien. Thi Innocentius troede at have forpligtet sig Fredrik for bestandigt; han troede at have bragt det saa vidt, at ogsaa en ghibellinst Keiser vilde bose sig for Kirken, og haabede at have forøgt tilstrekkeligt for Italiens Frihed, ved at lade Fredrik edeligt love, at han vilde overgive Neapel som et uafhængigt Rige til sin Son (p. 96)

Philip den 2de, Augustus, Konge af Frankrig, havde forlangt den danske Prinsesse Ingeborg, Knud den Stes Søster tilslægte, men forfjend hende strax efter Brylluppet, indfældtede hende i et stængt Kloster og indgik et nyt ægteskab. Da Innocentius den 3de havde besleget Pavestolen, overtog Kirken med Bestemthed Beskyttelsen af den unge, uslystige og ulykkelige Kongedatter; thi Innocentius vidste, at han i denne Sag forsvarede ikke blot Uslystheden men ogsaa Kirkens Magt og Anseelse. I længere Tid forsøgte Paven ved lemsløbige Midler at bevege den stoltte og mægtige Philip til at give efter, men forgjæves; thi mange Bisopper i det nordlige Frankrig antog sig Konungs Sag. Da forkynede en pavelig Legat Interdiktet over Frankrig; den franske Konges Forsøg paa med Magt at fremvinge Udfordreren af de gudstjenstlige Handlinger mislykkedes, og Philip den 2de maatte omsider for en geistlig, af Paven nedsat Ret, erkjende Ingeborg som sin rette Hustru (1201).

Allerede i sit første Regeringsaar lod Innocentius prædile et Korstog; den mægtige Sultan Saladdins Død,

der var indtruffen nogle Aar iforveien, syntes paany at opslive Christenhedens Forhaabninger om at frelse den synkende Magt i det hellige Land og om at genvinde det tabte Jerusalem. Korstoget endte sig med Crobringens af Konstantinopel (1204 p. 87). Innocentius misbilligede Korsfarernes Førde og dadlede stængt, at de havde vendt deres Baaben mod et christeligt Rige istedenfor mod de Vantro. Men han benyttede sig af Udsalbet, udvalgte en romersk Patriarch for Konstantinopel, og det syntes i det Mindste for en Tid, som om den græske Kirke var optagen i det romersk-katholske Samfund, og som om Paven i Rom herskede over alle christelige Menigheder paa Jorden.

Forgjæves forsøgte Kætterne i Norditalien og Sydfrankrig at løfte deres Hoved mod Kirken; Innocentius prædicede Korset mod dem, og den blodige og gruelige Krig mod Albigerne (p. 99) endte sig med Kirkens Herredomme i Toulouse. Innocentius haabede endogsaa at kunne opfage de mildere Waldenser i Kirken ved at omdanne dem til en Munkeorden.

Den engelske Konge Johan uden Lands ubesindige Boldsomhed maatte bose sig for den rolige Bestemthed, hvormed Innocentius gjorde Kirkens Magt og Ret gjældende. England blev et Lehn af Kirken (1213).

I Aaret 1215 sammenkaldte Innocentius den store Kirkeforsamling til Laterankirken i Rom. Der mødte 71 Erkebisopper, 412 Bisopper og mange andre høje Geistlige; Patriarcherne i Konstantinopel og i Jerusalem, i Alexandria og i Antiochia vare personligt ellet ved deres Sendebud tilstede. Fremdeles mødte Gesandter fra den romerske Keiser, fra Otto den 4de, der endnu men forgjæves stræbte at forsvare sin Sag; fra Keiseren i Konstantinopel, fra Konquererne i Frankrig, England, Ungarn, Jerusalem, Cypern og Aragonien. En saa glimrende Forsamling af geistlige og verds-

lige Herrer vor aldrig seet, og Innocentius, der havde afgjort Folkenes Trost med deres Regenter og Regenternes Stridigheder indhyrdes, der havde knust Kjætteriet og sørget for den rene katholske Troes Opretholdelse og Sejr, kunde fremtræde som Ihændehaveren af al geistlig og verdslig Myn-dighed paa Jorden og kunde ikke uden Grund sammenligne Pavedommet med Solen og Kongedommets med Maanen, der laaer sit Lys fra Solen.

Paven forelagde Kirkesamlingen sine Bestemmelser angaaende de vigtigste Troessætninger i den katholske Kirke, angoaende Kirkebestyrkelsen og Kirletugten. Kirkesamlingen stadsfæste Alt. Fremdeles udgik fra Kirkesamlingen haarde Bestemmelser mod Kjætterne, der skulle uryddes med Ild og Sværd. I samme År havde den hellige Dominicus, en Spanier, der med begejstret Tro havde prædiket Omvenselser for Albigenserne, af Paven faaet en Regel for den Munkeorden, han vilde stiftse: Dominikanernes Virksomhed skulle gaae ud paa Opretholdelsen af den ene saliggjørende katholske Tro og nærmest paa Kjætternes Omvendelse. Innocentius overdrog paa selve Kirkesamlingen Opdagelsen og Urryddelsen af det albigensiske Kjætters Levninger til geistlige Dommere, som han udvalgte, og snart tog Dominikanerne denne Virksomhed i udelukkende Besiddelse (Inquisition).

En af Kirkesamlingens Hovedbestrebelsler var at virke for Gjenerobringen af det hellige Land: en almindelig Guds-fred blev forkyndt, forat ikke de Christnes Stridigheder indhyrdes skulle hindre det fælles Formaal. Men da Innocentius i den Hensigt at bringe Kirkesamlingens Beslutninger i Udvælelse rejste til Norditalien for at mægle mellem de stridende Genueser og Pisanner, blev han bortreven af en Feber endnu i sin kraftige Alder. (1216).

Bed Innocentius var Pavedommet fremtraadt i Fol-

kenes Dine som den høieste Magt i Himlen og paa Jord-en. Den hellige Petrus's Eftersøger, Christi Statholder paa Jorden, afgjorde, hvad den christelige Verden skulle troe, og hvorledes den skulle troe. Snart udbredte sig ogsaa Læresætningen om Pavens Ufeilbarhed, det er at hans Dom i geistlige Sager nødvendigvis var overensstemmende med den guddommelige Sandhed og Retfærdighed. Paven tildelede Bisshopperne Investituren, fra ham udgik som øverste Dommer, Van, Interdict og Aflad; han udøvede sin Magt ved sine Legater rundt om i den christelige Verden. Staternes verdslige Magt var Kirken underordnet, og den Menig gjorde sig gjeldende, at Keiseren var Sværdet til Lehns af Paven.

Saaledes havde Pavedommet naaet det Maal, der var sat for dets Udvikling; den store Tanke syntes udført: at lade Christendommen gjennemtrænge og styre alle de Samfund, hvori det menneskelige Liv rører sig. Men saaledes som Pavedommet var fremtraadt, var det i sig selv Spiret til sin Undergang. Thi det var nødvendigt, at den christelige Frihed maatte reise sig mod den Misskendelse, der satte Kirkens Læresætninger ifstedenfor det levende og guddommelige Ord. Og det var nødvendigt, at Staterne maatte vœbne sig til Modstand mod Pavernes overmægtige Indgriber, der undertiden syntes at skulle afstedkomme en fuldkommen Oplosgning af al lovlig og borgerlig Orden.

Fredrik den 2den sydsk Konge og romersk Keiser.

(1215—1250.)

Innocentius den 3die havde ikke haft nogen Grund til at fortryde det sydsk Kongevalg, han havde foranlediget; thi Fredrik den 2den syntes i Begyndelsen af sin Regje-

ring at være gjennemtrængt af Lydighed og Werbdighed for Kirken og dens hellige Fader. Men efterhaanden udviklede sig og modnedes den Tanke hos den høitbegavede Hohenstaufers at grundfeste Keiserdommets Magt som den sterkeste verdslige Magt paa Jorden og kraftigt at mose alle Hindringer, der stillede sig i veien, enten det nu var Lehasmændene, de frie Stæder eller Kirken, der gjorde Indgreb i Statens Ret.

Striden med Pavedommets begyndte allerede under Innocentius's Efterfølger, den milde Honorius den 3de, der bebreidede Fredrik, at han erhvervede den tydste Kongeskrone for sin forstesøde Son, der tillige vor Arving til Neapel, hvilket stred mod det edelige Lovste, han havde aflagt i Innocentius's Haand. Fredrik den 2den svarede, at han ikke kunde blande sig i de tydste Fyrsters frie Valg.

Fredrik, den 2den havde ved sit Valg i Aachen aflagt det Lovste at gjøre et Korstog; hans senere Giftermål med Isolante af Brienne, Arvingen til det tabte Kongerige Jerusalem, forstørrede den Forpligtelse, han havde overtaget. Paven arbeidede af al Magt paa at bevæge Keiseren til at opfylde sit Lovste; thi han haabede at kunne herstede både i Sydjylland og Neapel, naar Kirkens kraftige Modstander for en Tid var fjernet fra Europa. Men Fredrik sogte bestændigt nye Paaskud til at udsætte sit Korstog. Da han omstod indstivede sig, vendte han efter nogle Dages Forløb tilbage, idet han undskyldte sig med Sygdom. Men Pave Gregorius den 9de, en haard og stivsindet Mand, der havde valgt sig Innocentius den 3de til Forbillede, satte Keiseren i Ban. Keiseren vendte sig med sin Klage og sin Retfærdiggjørelse til Christenheden og udfendte en Skrivelse, der udtalte bitre Beskyldninger mod Paven, mod de uretfærdige Bansættelser, der udgik fra det romerske Hof, som stræbte at bringe alle frie Mænd under Laget, at forurolige alle Fredelige og overalt at udpresso Penge, dette

romerske Hof, der gjerne vilde see Konger og Keisere for sine Godder for at bringe hele Verden i Forvirring. Dersor opfordrede han Christenheden til at afsætte dette utealelige Lag, til at kæmpe mod denne Fare, der truede Alle.

Uden at bekymre sig om at løses af Vannet, som han ansaae for uretfærdigt og ugyldigt, seilede Keiseren derpaa til Palæstina (1228). Paven sendte Munke til det hellige Land forat forkynne Keiserens Banslyssning og fraraade enhver Christen at adlyde ham, og Tempelherrerne, der saae desres egen Magt truet ved Keiserens Ankomst, toge med Glæde imod dette Paaskud til at træde fiendtligt op imod ham. Men Keiseren benyttede sig klogt af den Strid, der hersede mellem Sultan Kamel af Egypten og Sultanen af Damaskus, og erholdt en trearig Vaabens tilstand, under hvilken Jerusalem og en stor Del af Palæstina blev overladt til de Christne. Keiseren drog derpaa i et prægtigt Optog ind i Jerusalem, gik, efterat den heitidelige Gudsstjeneste var sluttet, ind i Kirken og paasatte sig selv Kongeriget Jerusalems Krone. Men Erzbisroppen lyste Dagen derefter Ban over den hellige Grav Kirke og over alle hellige Steder i Jerusalem; thi den banlyste Keiser besmittede dem med sin Nærvoerelse. Tempelherrerne underrettede Sultan Kamel om, at Keiseren med et ringe Folge vilde besøge Christi Døbsplads ved Floden Jordan; men Sultanen sendte den forræderiske Skrivelse til Fredrik med den Advarsel, at han skulde vogte sig for falste Venner.

Da Keiseren kom tilbage til Europa (1229), fandt han sit Kongerige Neapel besat af pavelige Soldater; disse Kirkens Stridsmænd mod den Banlyste vare paa den høire Skulder betegnede med St. Peters forslagte Regler; thi Paven vilde stemple Krigstoget som et Korstog for den romerske Stol. Men saasnart Fredrik den 2den viste sig med en

Hær, flygteede „Noglesoldaterne“, og Keiseren tog igjen sit Arveland i Besiddelse.

Pavens voldsomme Behandling af en Korsfarer blev misbilliget af Mange ogsaa af ansele Geistlige; sorgjæves sagte Gregorius at vække nye Hænder mod Keiseren; han maatte foreløbig slutte Fred med ham (1230). Keiseren benyttede sin Overmagt til at ordne Retstilstanden i Sicilien og Neapel; han udgav en Lovbog, hvori han fastsatte Statsens Ret i verdslig Henseende ligeoverfor Kirken; han arbejdede paa at fremme Oplysning og Bidenskabelighed og ansatte Lærere ved det af ham grundede Universitet i Neapel, der snart opblomstrede ved Siden af den berømte Skole for Læger i Salerno. Keiseren selv adsprædte sig efter sin trættende og kraftige Virksomhed ved Jagt, ved Gjæstebud, ved Musik, i en aandrig Omgivelse af Kunstnere og Bidenskabsmænd paa sine prægtige Slottie i det yndige Neapel. Men hans Undest for arabiske Bidenskabsmænd, for saracenske Dandse eg østerlandsf Bellevnet, hans Beskyttelse af Araberne paa Sicilien, de saracenske Tropper, hvoraf han havde dannet en ham høist hengiven Garde — Alt dette blev af Kirken og hans Modstandere udlagt som Uigegyldighed for den Christelige Religion og som Tilbørelighed til Islam; det Sagn begyndte at udbrede sig, at Keiseren var Antichristen, der skulle komme for at ødelegge den christelige Kirke.

Da Keiseren i Året 1239 igjen begyndte sin Families Kamp med de lombardiske Steder, forenede Paven sig med dem og udtalte atter den høitidelige Van over Keiseren, løste hans Undersætter fra deres Trostsæd og overgav hans Legeme til Djævlen, forat Sjælen kunde frelles. Hestige Stridsstrøster udgik baade fra Paven og Keiseren; Paven beskyldte Fredrik for Muhammedanisme, Keiseren svarede med at beskydde Paven for Kætteri, fordi han beskyttede Lombarderne, mellem hvem Katharerne havde deres Hovedsæde. Gregorius sammenkalde

en almindelig Kirkesamling til Rom. De engelske og franske Prælater, der for en stor Del adlod Pavens Opfording, indstibede sig i Genua paa en gennemført Flaade for at nære Rom ad Soveien; thi Keiserens Tropper spærrede Landveien. Men Kirkesamlingens Flaade blev angrebet og erobret af den keiserlige, og Prælaterne kom i Fangenstab. Keiseren rykkede mod Rom og indsluttede Staden; den næsten hundredearige Gregorius var nødt til mod sin Sædvane at udhølde den usunde Sommerhede i Byen; udmaattet lige, saa meget af legemlige som af aandelige Elveder døde den usørnlige og haardnakkede Olding under Beleiringen. († 1241).

Efter en langvarig Strid om Pavevalget blev omfider Innocentius den 4de (1243) valgt af Kardinalerne. Valget syntes gunstigt for Fredrik den 2de; thi Innocentius den 4de havde som Kardinal været en Ven af Keiseren. Men som Christenhedens Overhoved blev Innocentius greben af Kirkens Land. Efterat have gjort flere Forsøg paa at bevege Fredrik til en Fred, der var gunstig for Kirken, flygteede Paven hemmeligt fra Rom, hvor Keiseren herskede, sammenkalde en Kirkesamling til Lyon (1245), hvorfra han fornrydede Bannen imod Keiseren. Kampen blev fortsat med den yderste Voldsomhed. Paven valgte Oprør baade i Neapel og Tydstrand, men den kraftige Fredrik den 2de udholdt Kampen til sin Død. Efterat have striftet sine Synder blev han løst fra Bannen af en siciliansk Erkebisshop og dsde i sin yngste og mest elskede Son Mansfreds Arme (1250).

Hans Son Konrad den 4de (1250—1254) modtog efter sin store Fader den tydse Kongekrone. Men ved hans tidlige Død viste sig aabenbart den Forvirring i alle Statsforhold, som Keiserens og Pavens Kamp havde forberedt. Balgsyrsterne i Tydstrand funde ikke enes om det nye Konge-

valg; Welfer og Ghibelliner kæmpede i Italien og Tyrol-land; Fyrsterne ammassede sig Kronens Indkomster og Mæstigheder; Ridderne opførte sig som uafhængige Fyrster på deres besættede Borge, befrigede hverandre indbyrdes, paasagde Kjøbmændene Told paa Landeveje og paa Floder eller frarøvede dem deres Gods; Stæderne greb til Baaben mod Ridderne, kort det tydste Rige var oplost. Denne tilstand i det tydste Rige, der først endte sig med Rudolph af Habsburgs Kongevalg, har man kaldet: det store Interregnum (1254—1273).

Hohenstaufernes Undergang.

Manfred, den af Fredrik den 2dens Sønner, der mest lignede Faderen og var højest elsket af ham, overtog ved Farherens Død med Kraft og Virksomhed Vestyrelsen af Neapel og Sicilien i Broderens Fraværelse. Efter mangehaande Kampe med det kirkelige og værkske Parti lod han sig efter Broderens Død krone til Konge i Palermo. Da udlaarede Paven Karl af Anjou, den hellige Ludvigs ærgjerrige, onde og trofse Broder, til at befrie Italien fra Hohenstaufernes Slægt og modtage det appuliske Rige som pavelsigt Lehn. Karl af Anjou, der blev understøttet med Penge og Kirkegods af Paven, landede i Tiberen, blev modtagen med Glæde i Rom og drog derpaa med sin franske Hær til Syditalien. Manfred modte ham ved Beneventum (1266). Efter en kroftig og tapper Modstand tabte Manfred Slaget; Saracenerne, hvis heltemodige Hengivenhed han havde arvet efter sin Fader, blev nedsablede tilligemed en stor Mængde af den øvrige Hær. Manfred selv vilde ikke overleve sin Magt og Hæder: han styrkede sig ind i Slagets vildste Lummel og blev dræbt.

Karl af Anjou var Herre over Kongeriget efter dette Slag. Men mange Stæder i Italien ønskede at see Grans-

mændenes Herredomme i Italien tilintetgjort, og vendte des res Tanker til Conradino, en Son af Konrad den 4de. Conradino havde levet et affondret og sille Ungdomsliv i sit Fædreneland i Schwaben ved Bodensens Bredder. Men opvakt af de stolte Forhaabninger, der gik i Arv i hans Slægt, drog den 16aarsige Ingling med sin næsten jevnaldrende Fætter Fredrik af Østerrig til Italien for at vinde Siciliens Krone. Han blev slagen ved Tagliacozzo (1268), fangen tilligemed Fredrik af Østerrig og begge Inglinger henrettede (1268). Conradino lastede fra Skafotet sin Handfse ud mellem de rørtte Tilskuerne med Bon om at bringe den til Kong Peter af Aragonien; thi han testamenterede sine Fordringer paa begge Sicilier til denne Sviger son af Kong Manfred.

Karl af Anjou havde ingen Modstand mere at bælæmpe, og den grusomme Mand herskede med blodig Vilkaarliged. Men han mistede Den Sicilien ved en Opstand af de over Granskmændenes Overmod forbitrede Indbyggere, der dræbte alle Granskmænd paa Den i et almindeligt Blodbad. (Den sicilianske Vesper 1282). Peter af Aragonien modtog denne Del af Conradinos Arv.

Rusland, Polen, Ungarn.

Indledning.

Wlademir den Store, Storfyrste i Kiew († 1015) havde delt sit Rige mellem sine Sønner, og siden den Tid havde Rusland været en Stueplads for idelige Kronstridigheder. I det tolte Aarhundrede stiftede Jurie Dolgoruki et uafhængigt Storfyrstendomme i Moskau; senere forsøgedes Antallet af Smaakongerne, der laa i næsten idelige Fejder med hverandre.

Polen havde dannet sig til et Rige under Boleslaus den 1ste, den Tapre (992—1025), der forenede Polen, Masovien, Krakau og Schlesien under sit Herredomme, og lod sig af den tydste Keiser Henrik den 2den tilkende

Kongetitlen. Men hans Lande deltes suart mellem flere Rægenter, og da de tydste Riddere efter Konrad af Masoviens Opfordring (1226) havde begyndt deres Undervinsgelse af Preussen, fik de polske Riger i Ridderne farligere Naboer, end de hedenisse Slaver havde været.

Magyarenne i Ungarn behersedes af Kyrster af den arpadiske Slægt. Af dem var Stephan den 1ste, den Hellige, der lod sig tilkjende Kongeværdigheden af Keiser Otto den 3de (1000), fremmede Christendommens Udbredelse og gav Ungarn en Forsatning, hvor Bisshopperne, Greverne og de fornemste adelige Godseiere havde den afgjørende Stemme.

Men under de følgende Regenter valgte idelige Kronstridigheder en grændeløs Kørving; hertil kom hyppige Krige med Greferne i Konstantinopel og med Venetianerne om Besiddelsen af Dalmation. Korsfarernes Hære, paa hvis Ungarn laa, foregæde Urolighederne og Rigets Svaghed.

Mongolerne.

Mellemassiens store, saltholdige, usrugbare Stepper var Mongolernes Hjem. Mongolerne var smaa af Vært, med en stærk Overkrop, smale Hoster og magre Ben; i des res blege Ansigt trædte Kindknoglerne stærkt frem, Næsen var plat og bred, Øjnene smaa, sjævtliggende, blinklende. Mænd og Fruentimmer var næsten bestandig tilhest; de beskyttede sig mod Værliget i Teltet af Tilt, som blev gjorte vandrette ved at bestryges med Haarmælk. Deres Fod er Katte og Hunde, Rotter og Mus, men fremfor Alt Hesteskød, deres Drif Vand, Mælk og Brændevin, som de tilberedede af Hoppemælk. De vare bengnede med Spyd, Sværd og Kjoller og forstode fortæfligt at bruge Buen. De troede paa een Gud, men dog var deres Religion en Sammensætning af asgrundiske Skitke og hedenisk Doertro, de handlede, eftersom deres Lune indgav dem; raa Grusomhed var et Grundtræk i deres Charakter. Men de ansaae sig selv for Guds udvalgte Folk, bestemt til at beherske Verden, og denne

Ero var Temudschin nær ved at bringe til Virkelighed; thi han grundede det største Rige paa Jorden, men da den nomadiske Kriger ikke havde Lande om at bibringe sit Folk Danmarks og Sædelighed eller Smag for fredelige Kunster, sank hans barbariske og blodige Rige snart igjen sammen. Temudschin (Oschingischhan), Son af en af Mongolernes Stammesyrster, betvang ved Krig de adsprede Stammer; derpaa forsamlede han en stor Rigsdag i sin Hovedstad Karakorum. Her gav han Mongolene Love, fastsatte Negler for Krigen og streng Hydighed imod Chanen som den vigtigste Dyd. En Prophet erklærede, at Gud havde aabenbaret ham, at Temudschin skulde antage Navnet "Oschingischhan" (Hovedingernes Hoveding); med dette Navn overtog Temudschin den Forpligtelse at erobre Verden, og Mongolene strømmede ud fra deres Ørkener, fulgte Floddale og Passer og udbredte sig som en ødelæggende Ild over de nedenunder liggende frugtbare Lande. De hjemsigte China og erobrede Peking, vendte sig derpaa mod Vesten, indtog Riget Chovaresm, der strakte sig fra det Kaspiiske Hav til Indien, og plyndrede den vigtige Stad Buchara, et Sæde for muhamedansk Kærdom. De hellige Beger blev traadte i Stovet, Indvaernerne dels dræbte, dels folgte som Slaver. Allerede var Rusland betrængt af hans Feltherres feirige Hære, da døde den blodige Chan 1227. Han efterlod Herredommen over Verden til sin Son Oktai, der fortsatte, hvad Faderen havde begyndt, og under ham og hans nærmeste Efterfolgere, Oschingischans Sonnesønner, af hvilke aldrig een blev anerkjendt som Mongolernes fælles Overhoved, strakte Mongolernes Herredomme sig fra det lille Hav til Oderen. Chan Batu af Kaptschak lagde Rusland under Mongolernes Baaben; hans Hære bemægtigede sig Ungarn og Polen, leverede Hertug Henrik den Fromme af Schlesien et feirigt Slag ved Liegnitz paa samme Tid,

som Keiser Fredrik den 2de stod i Baaben mod Paven i Italien (1241); men derpaa hviede den vilde Sværmed mod Syd og trak sig langsomt tilbage, betegnende sin Vej med frygtelige Grusomheder, Rovfugle og hungrige Ulve i deres Spor. Sultanen af Iconium blev statskyldig 1244, Chalis-fætets hellige Hovedstad Bagdad indtaget og plyndret 1258 af Chan Hulaku, China erobret af Chan Kobrai 1279. Men efter denne Tid forfaldt Mongolernes Rige og delte sig i flere uafhængige Stater. Riget Kaptischak mellem Ural og Don, beherstede største Dele af Rusland; China stod indtil 1368 under Kobrais Esterkommere, Persien under flere Dynastier af Hulakus Slægt.

Frankrig fra 1270—1328.

Da Philip den 3de, den Dristige, en Son af den hellige Ludvig, (1270—1285) kom tilbage fra det færgelige Korstog med Liget af sin Fader, sin yngste Broder og af flere andre Slægtninge, forenede han sin Families Arv. Hans Farbroder Alsons (p. 100) efterlod ham den største Del af det sydlige Frankrig (Poitou, Auvergne, Toulouse og en Del af Provence).

Paven havde skænket den franske Konges yngste Son Karl af Valois Aragoniensrone; thi Peter af Aragonien, Manfreds Svigerson, Hohenstaufernes sidste Ven, havde modtaget Sicilien og beskyttet Den mod Karl af Anjou efter den sicilianske Vesper (1282). Men den franske Konges Krigstog over Pyrenæerne sikret et uheldigt Udsalg, og Kongen døde kort derefter (1285).

Hans Son Philip den 4de, den Smulde (1285—1314) endte Krigen med Aragonien (1294): Peter den 3dies Esterkommere vedblev at herske over Sicilien. Endnu forend Freden med Aragonien var sluttet, kom det til en blodig Krig mellem Philip den 4de og hans Lehnsmænd Edvard den

1ste af England, men den engelske Konge forblev i Besiddelse af det omkvæstede Guinne. Klog og virksom i sin Regjering men trods og voldsom stræbte Philip den 4de ved alle Midler at udvide den kongelige Magt og at befri Kronens Unseelse saavel mod Lehnsmændene som mod Kirken.

Den af Ludvig den 9de oprettede Overappellationsret i Paris havde erhvervet sig bestandigt en storre Betydning og begrundede Dommermyndigheden for Parlamentet i Paris. Philip den 4de udelukkede den geistlige Stand fra Parlamentet; denne Domstol blev saaledes for en kort Tid sammensat alene af Lægmænd, og blev en kraftig Støtte for Kronen, der blev mere uafhængig mod Kirkens Indgreb og kunde drage Afgørelsen ogsaa af Sydfrankrigs Rettsager til Paris.

De geistlige Ejendomme havde sammenhøbet sig i en uhyre Grab ved Gaver og Testamenter; dersom denne Forøgelse af Rigdomme uden Indskrænkning skulde vedblive, var der Fare for, at Kirken, der aldrig afhændede eller bortforslæfede sine Ejendomme, omviser skulde blive den eneste Besidder af Rigets Jordegods. Philip den 4de lagde dersor en betydelig Skat paa Kirkens Ejendomme.

Pave Bonifacius den 8de (1294—1303) en stræng og hærstsyg Mand, besluttede med al Kraft at haandthæve Kirkens gamle Retigheder mod Lægmændenes Angreb. Han forbød da ved en Bulle enhver Bestatning af Geistlige uden Pavens Tilladelser. Men Philip den 4de sammenkaldte en Forsamling baade fra Nord- og Sydfrankrig af Adel, Geistlighed og Borgere, og for første Gang samlede sig Frankrigs tre Stænder i Paris. (Almindelig Stænderforsamling 1302). I denne Forsamling vare de to Stænder skinsyge over Geistlighedens Magt og Rigdomme, Alle frygtede den Forvirring, der vilde opståe, hvis man ikke modsatte sig Pavens Indblanding i verdslige Anliggender.

Støttet til den franske Nationalforsamling kunde derfor Philip med Dristighed og Held bekæmpe den pavelige Paastand, at „Gud havde stillet Pavedommets over Konger og Kongeriger.“ Under Fortsættelsen af denne Strid om Kirkens og Statens Ret lyste Bonifacius den 8de Ban over den franske Konge (1303). Men den retslærd Mogaret erklærede Paven for en Løgnens Meester, der burde affattes, forat man kunde vælge et nyt Overhoved for den romerske Kirke. Universiteterne i Paris og Toulouse, mange Geistlige, en stor Del af Adelen og Stedernes Deputerede billigede Mogarets Menning: Stemningen i Frankrig var i det Hele for Kongen. Mogaret rejste til Italien; ved Hjælp af den romerske Adelsstægt Colonna, der var personlig forbirret paa Bonifacius, oversadst han Paven, mishandlede ham og holdt ham i nogen Tid i Fængselsstab. Krænkelserne dræbte den lidenskabelige Olding (1303). Den næste Pave opnævde Kong Philips Bansættelse.

Et følgende Pavevalg blev ledet under fransk Indflydelse af Huset Colonna og dets Lælhængere; Clemens d. 5te blev valgt efterat have aflagt det edelige Vœste at ville overlude Kong Philip Tienden af de geistlige Indstæcter af Frankrig i fem Aar og at ville fordømme Bonifacius den 8des Minde og gjort andre Indrømmelser paa sin geistlige Verdigheds Besloftning. Forvirringen i Kirkestaten, Frygt for Bonifacius den 8des Parti og endelig Philip den 4des Anmodninger bevægede Clemens til at lade sig inddøse som Pave i Lyon, og siden opholdt han sig fremdeles i Sydfrankrig. Hans Efterfølgere udledte fra Avignon, i den yndige Egn ved Rhonen, deres Besælinger til Christenheden i omrent 70 Aar. Under denne Pavernes saakaldte babyloniske Landflygtighed (1309—1378) begyndte Pavens Indblanding i verdslige Anliggender at vække en stedse større Mistillid hos Folkene, da de kirkelige Beslutninger mere og mere blevne af-

høengige af den franske Politik; en af de første Frugter af denne Forbindelse var Ophevelsen af Tempelherrernes Orden.

Tempelherreordenens store Besiddelser, dens umaaelige Rigdomme havde givet den en Magt i Frankrig, der let kunde blive Kronen farlig, og det var Philip den 4de en hærkommen Udsigt at kunne blive Arving til Ordenens Rigdomme. Nygter begyndte at udbrede sig om skulde Forbrydelser i Ordenens Forsamlinger. Philip den Smukke lod efter hemmelig Forberedelse alle Tempelherrer i Frankrig fængsle og deres Godser inddrage. Derpaa blev en Undersøgelse inddelbet med Ridderne; man bestyldte Ordenen for østerlandst Troldom, for Gudsbespottelse og Afguberi. Om end ikke disse Beskyldninger fuldstændigt kunde bevises, syntes det dog at fremgaae af Undersøgelsen, at Tempelherrernes Orden tildels var fiendtlig sindet baade mod Staten og Kirken. Stormesteren Jacob Molay blev brændt, mange Riddere straffede paa Livet. Clemens den 5te opnævde Ordenen paa Kirkeforsamlingen i Vienne (1312); Kongen beholdt den største Del af Tempelherrernes Besiddelser.

Philip den 4de († 1314) havde hersket megtigt over Abel og Geistlighed, men en Forbindelse, der allerede i Slutningen af hans Regering havde begyndt at danne sig mod Kronen, tvang hans svage Son Ludvig den 10de, Huitin, (1314—1316) til igjen at anerkjende Abelens og Geistlighedens øldre Rettigheder. Han døde uden at efterlade sig Sønner, og hans Broder Philip den 5te, den Lange, (1316—1322) besteg Frankrigs Trone. Det gjorde Ludwigs Datter Johanne af Navarra Forbrug paa Tronfolgen, men en Kændelse at Rigssænderne afgjorde, at den quindelige Arvesølle ikke gjaldt for Frankrig (den saliske Lov). Med Karl den 4de, den Smukke, Philip den 4des tredie Søn, Konge i Frankrig fra

1322—1328, uddøde den ældre Linie af Kapetingernes Mandsstamme.

England fra 1272—1327.

Edvard den 1ste (1272—1307) var paa tilbagereisen fra Palæstina, da hans Fader døde. Det var denne ørgjerrige og virksomme Konges Hovedbestrebelse at forene den hele engelsk-Skotiske Ø under sit Herredomme. Han erobrede Wales (1283), indførte engelsk Rettergang og Bestyrelse og gav sin eledste Son, der netop blev født i Wales ved denne Tid, Titelen Prinds af Wales.

Da den ældre Kongestamme i Skotland, det saakaldte kennethske Hus, var uddød (1286), henvendte Skotterne sig til den engelske Konge, der var anset som Skotlands Lehnsherre, for at anmode ham om at afgjøre det stridige Kongevalg. Edvard erklarede sig for Johan Balliol, men udsvede fra den Tid sin Ret som Lehnsherre med et saabant Overmod, at han tvang Balliol til en Forbindelse med Frankrig. Bel seirede Edvard over Balliol ved Dunbar (1296), fangede ham og tvang ham til at frasige sig den skotske Trone; men han formaaede ikke fuldstændigt at betvinge Skotternes gjentagne Opstande. I Slutningen af hans Regjering valgte Skotterne Robert Bruce til Konge; Edvard den 1ste tog endnu paa sit Dodsleje det Lovste af sin Son og Efterfolger Edvard den 2den, at han vilde fore hans døde Legeme og den engelske Hær lige til Skotlands yderste Grænser.

Edvard den 1ste havde med al sin Bestemthed ikke funnet bryde Vasallernes Magt og havde i Slutningen af sin Levetid maattet tilstaae Stænderne Skattekællingssret. Under hans svage Son Edvard den 2den (1307—1327) tilintetgjorde Baronerne Overmagt næsten Kronens Myndighed. Kongens Un-

dest for den franske Undling Gavaston forarafsagede en saadan Utilfredshed, at Baronerne tvang ham til at dele Regjeringen med et Udvælg af Adelen. Gavaston blev forvist, men da han desvagt vendte tilbage til England, lod Baronerne ham henrette.

I midlertid havde Skotterne uddrevet de Engelske og Kong Robert Bruce forte en Hær ind i England. Edvard den 2den kom efter i Strid med sine Baroner og fik ikke kraftig Understøttelse: han blev slagen af Robert Bruce ved Bannockburn (1314), og Skotterne vedblev deres Indsæd i Nordengland.

Striden med de engelske Baroner vedvarede: Kongen saae sig nødt til at bortsende en ny Undling, Hugh Spencer, men kaldte ham snart tilbage, og det lykkedes ham at fange Baronernes Høvding Greven af Lancaster, der blev henrettet. Kongens hærskysge og rænkesulde Hustru, Isabella af Frankrig, flygtede med sin Undling Mortimer, en af Lancasters Elshængere, til Frankrig til sin Broder Karl den 4de og vendte med fransk Hjælp tilbage; Edvard den 2den og Spencer blev fangede: Spencer blev henrettet, Kongen dræbt paa en strækkelig Maade i Hængslet. Dronningen lod derpaa sin Son Edvard den 3de udnævne til Konge (1327—1377). Men saa var efter fratog den ottenaarige kraftige og ørgerrigte Konge sin Moder og hendes Undling Herredommets; Isabella blev fængslet, Mortimer henrettet.

Englands og Frankrigs Kamp om Overherredommets (1338—1453).

Efter den franske Konge Karl den 4des Død var Philip den 6te af Valois, Philip den 4des Brodersen, nærmest berettiget til Tronen. Han blev ogsaa erklaadt som

Konge (1328—1350), og selv den engelske Konge Edvard den 3de (1327—1377), Philip den 4des Dattersen, aflagde ham Hyldingssed; thi ifølge franske Bedtegter var den quindelige Linie udelukket fra Arvesølgen.

Saaledes syntes det franske Kongedomme at staae kraftigt ligeoverfor Vasallerne og sine udvortes Fiender; Paven i Avignon var saagdt som en Undersaat af Kongen af Frankrig; Kronens Indtegter begyndte at stige ved en regelmæssigere Statteindkraeven ogsaa af de geistlige Eindomme.

Men Philip den 4des usloge og overmodige Opførsel fordaerede i saa Uar Alt. Han paalagde Stædernes Handel utsalelige Indstrenkninger paa samme Tid, som han forøgede Stætterne; han fordrev Robert af Artois, bemægtigede sig hans Land til Trods for hans Fordringer og fulgte ham imed Aflaggeprocesser; Robert flygtede til Brüssel og derfra til Edvard den 3de i England.

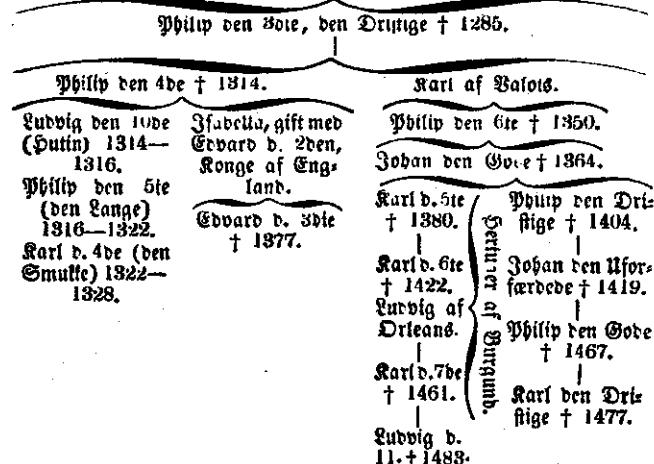
De flanderske Stæder, mellem dem navnlig Gent, havde efterhaanden ved deres Klid og Windstibelighed hævet sig til stor Betydning; de forsynede saaledes næsten hele Europa med Klæde og Tepper. Flandern havde ved denne Tid en fransksindet Greve, der stræbte at bryde Stædernes Overmod; han gav derfor Græmmede, fornemmelig Frankmaend, Del i Stædernes Handelsforretigheder. Men Bryggeren i Gent, Jacob af Artevelde, bemægtigede sig Herredommets i sin Stad ved Haandværkslaugenes Hjælp: Aflendinger fra Brügge og Ypern, de fornemste Handelsstæder, samledes i Gent, og Jacob af Artevelde udvilledede for dem Nobs vendigheden af at slutte sig til England, der leverede dem Ulden til deres Klædefabrikler.

Under disse Forhold og tilskyndede af Robert af Artois besluttede Edvard den 3de at gjøre sine Fordrin-

ger gældende paa Frankrig^{*)}, og paastod, at de franske Bedtegter vel havde udelukket hans Moder Isabella, Philip den 4des Datter, fra Tronen, men at denne Bestemmelse ikke funde gældende for Philip den 4des Dattersen. Edvard den 3de kom for en Tid selv til Nederlandene; den engelske Glaade vandt ved Sluys ved den flanderske Kyst en fuldstændig Sejr over den franske Glaade (1340), men Krigene i Flandern forblev uden afgjørende Folger. Jacob af Artevelde, der om sider blev mistænkt paa Grund af sin afgjorte Tilslutning til England, blev ihjelslagen af Borgerne i Gent (1345).

Et engelsk Angreb paa Normandiet havde bedre Held. Efterat have gennemlyndret det frugtbare Land rykkede Edvard frem imod Paris, men nstdies af en meget stærkere fransk Hær til at trække sig tilbage til Picardie. Ved Cracy (1346), nordlig for Abbeville, blev han med Hestighed an-

^{*)} Ludvig den 9de den Hellige † 1270.

greben af Frankmændene; Engländerne toge modigt mod An-grebet under Anførel af deres Konge og hans ældste Son Edvard, Prinds af Wales, af sin Rustning almindelig kældet den sorte Prinds, der paa denne Dag lagde Grunden til sin store Vaabenhæder. For første Gang blev Kanonen, et endnu usfuldkomment Vaaben, anvendt paa Engländernes Side; bedre Nyte gjorde de fortæffelige engelske Bueskytter og Engländernes Disciplin. Den første franske Linie, der bestod af leide Armbrostskytter, blev fæstet, derpaa efter en heftig Modstand den sværbevæbnede anden Linie, endelig maatte Kongen med Kjernetropperne flygte; 1200 sværbevæbnede Nytere og over 30,000 simpelere Krigere vare faldne; Engländerne havde kun lidt ubetydeligt. Frugten af Seiren var Erobringen af Søstaden Calais (1347); Stadens franske Befolning maatte flytte ud og give Plads for Engländere. Men videre blev Seiren ikke benyttet, og Frankrigs Magt var ikke tilintetgjort, saameget mindre som Philip den 6te havde forsøgt Kronens Besiddelser med det frugtbare Dauphiné i det sydlige Frankrig, efter hvilken Provinsens Kron-prindsen for Eftertiden blev benævnet Dauphin. Hans Son Johan den Gode (1350—1364) besad ikke Faderens Kraft til at mosde de udvortes og inddvortes Uroligheder. Han sammenkaldte Rigstænderne forat faae Understøttelse til Kri-gen med Engländerne, og det lykkedes ham ogsaa, imod store Indrømmelser fra Kronens Side, at stille en betydelig Hær i Marken. Med en femgange stærkere Krigsmagt omringede han den sorte Prinds ved Poitiers (1356); forgjøves tilbod denne billige Fredsvilkår; han blev af de overmodige Frank-mænd tvungen til Slag. Udsaldet svarede ikke til Forvent-ningen: den franske Hær blev slagen eller adspredt, Kongen selv med sin Son fangen og ført til London. Men under hans Førverrelse herskede frygtelige Uroligheder i Paris, hvor den trebie Stand under stor Blodsudgydelse kæmpede

mod Adel og Geistlighed, hvortil endnu kom en Opstand af den undertrykte Bondestand, der fun med stor Anstrengelse lunde dæmpes. Forgjøves søgte Dauphin at berolige Partierne; endelig blev Johan frigiven efterat have sluttet en usordelagtig Fred i Bretigny (1360), hvori Frankrig af-traaade Calais, Guienne og Poitou, som England skulle besidde frit uden Lehnsvorpligtelse. Kongen vendte vel tilbage til Paris, men da han ikke formaedde at tilveiebringe de be-tingede Lösepenge og heller ikke at blive Herre over de urolige Partier, begav han sig tilbage i sit Hængestab, hvor han døde 1364. Han havde endnu i 1363 forsøgt Frankrigs Svækkelse ved at overlade det Kronen hjemfaldne Hertug-domme Burgund som Lehn til sin yngre Son Philip, der grundede en senere for Frankrig højt farlig Magt. Karl den 5te den Vise (1364—1380) var en Mand med Kraft og Klugstab; han fornryede heldigt Krigene med England; mellem de franske Riddere udmerkede sig fortinligt den tapre Bertrand du Guesclin.

Efter Freden i Bretigny havde Edvard den 3de for-enet alle sine franske Besiddelser til et Hyrstendomme Aquitanien og givet det til sin Son Edvard, den sorte Prinds, der herfra ogsaa bekämpede Frankmændenes Indflydelse i Ca-stilien. Peter den Grusomme, Konge af Ca-stilien, havde gjort sig forhåbt af sine Undersætter ved Blodsudgy-deler og Gjerrighed; han blev endogfaa bestyldt for at have myrdet sin Hustru Blanche, den franske Konges Søster. Hans Halvbroder Henrik af Trastamara flygte til Frankrig for at få hjælp. Kong Karl den 5te var glad ved at kunne blive af med de roverstle Krigsslærer (Cameraderier), der i Løbet af Kri-gen og Borgerurolighederne havde dannet sig, satte Bertrand du Guesclin til deres Anfører og sendte dem til Ca-stilien for at indsætte Henrik af Trastamara til Konge. Bertrand du Guesclin bemægtigede sig Ca-stilien,

men Peter den Grusomme flygtede til Vaison, til den sorte Prinds. Edvard forte ham tilbage til hans Rige, men da Engleanderne gik tilbage til Aquitanien, satte Henrik sig igjen i Besiddelse af Castillien efterat have myrdet sin Broder med egen Haand (1368).

I Frankrig fortsættes Krigen uden Afgjørelse; thi den sorte Prinds var svækket af Sygdom og døde 1375, og fortærpaa hans Fader 1377. Men Karl den 5te Son Karl den 6te (1380—1422) var ved sin Faders Død kun 11 Aar gammel. Under hans Mindreårighed og senere paafølgende Vanvid stod det franske Rige under Regentstab, og Strid besængaaende foranledigede blodige Kampe mellem Kongens Broder Hertug Ludvig af Orleans og Huset Burgund. Johan den Uforfærdede, en Son af Philip af Burgund, lod Hertugen af Orleans rydde af Veien ved Snigmordene uden dog verved at kunne undertrykke det orleanske Parti.

Af denne Sagernes Stilling benyttede sig den engelske Konge Henrik den 5te (1413—1422). Han sejlede opad Seinen, gik isand med en stor Hær og slog en overlegen fransk Hær ved Azincourt (1415), hvor etter en stor Del af den franske Adel omkom. For at vinde en Støtte mod det orleanske Parti nærmede Hertugen af Burgund sig England. Dog lod han sig overtale til en Sammenkomst med Dauphinen Karl den 7de; medens Johan den Uforfærdede og Dauphinen nærmede sig hinanden paa en Bro, der med Jagtagelse af gjenstige Forsigtighedsregler var valgt til Sammenkomsten, anfaldt Dauphinen Folk Hertugen af Burgund og myrdede ham 1419. Men dette Skridt syntes at bringe Frankrig Undergang; Johan den Uforfærdedes Son Philip den Gode og hele det burgundiske Parti traadte over paa Englands Side, der nu havde en langt større Magt i selve Frankrig til sin Raadighed end Kronen

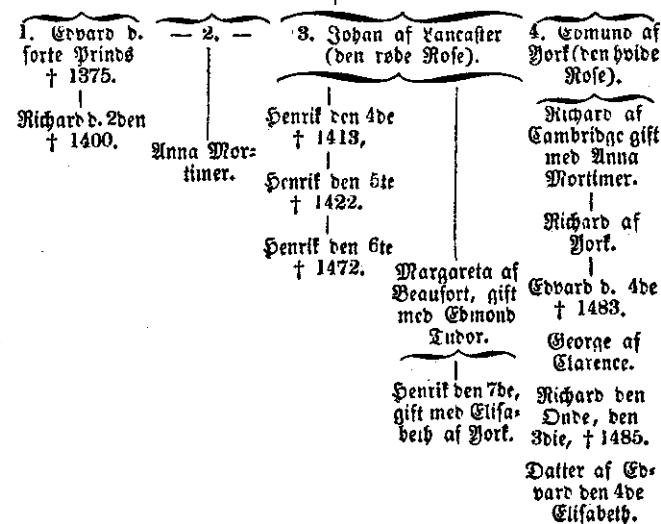
Frankrig selv. Saaledes kom et Forlig isand til Troyes (1420), ifolge hvilket den engelske Konge fulde tegte Karl den 6tes Datter Katharina og folge sin Soigersfader i Regeringen. Da begge Konger døde samme År (1422), var den ni Maaneders gamle Henrik den 6te, Henrik den 5tes Son, Arving til begge Riger. Den franske Dauphin Karl den 7de (1422—1461) blev af det virksomme engelske Parti trængt længer og længer tilbage; allerede beleiredes Orleans, der var saa godt som hans sidste Stab, da vaagnede Frankmændenes Nationalfolelse og forenede sig med religiøs Begeistring. En 17aарig Bondpige, Jeanne d'Arc, fra en Landsby i Lothringen havde tidligt lagt Mærke til de fattige Landmænds undertrykte Stilling og trange Kaar og havde altid hørt, at Engleanderne Scire og Plyndringer vare Skyld deri. Det var hendes Overbevisning, at Gud havde bestemt hende til et Redstab til Fædrelandets Frelse; en indre uimodstaelig Stemme befalede hende at gaae til Kong Karl forat føre ham igjennem de fjendtlige Hære til Rheims forat krones og salves med den hellige Olie. Skjont hendes Farer satte sig derimod, var hun standhaftig i sit Forlangende, og om sider blev hendes Ønske opfyldt. Da hun blev fort til Kongen, kendte hun ham strax mellem de forsamlede Middere, og han blev selv overbevist om hendes guddommelige Sendelse eller lod, som han blev det. I Rustning som en Kriger, paa en hvid Hest, med en hvid Fane i den venstre og et indviet Sværd i den høire Haand drog den begeistrede Jomfru i Spidsen for en Hærfølging forat undsætte Orleans; Ridderne fulgte hende gjerne, da de ikke fulgte deres krigerske Stolthed ydmyget ved at adlyde en Pige; den religiøse Begeistring bragte Partiskampene til at vagne og Nationalfolelsen ogsaa i de ringere Klasser til at vagne; den franske Besættning i Orleans modtog Jomfruen som Guds Sendebud, Engleanderne frygtede den unge Pige, der uforfærdet deltog i

Slagene, som Djevelens Værkstil til Frankrigs Befrielse. Englanderne maatte opnæve Belæringen for Orleans, de opgave den ene Stad efter den anden, og endnu samme År blev Kongen, som Jomfruen af Orleans havde lovet, kronet og salvet i Rheims. Men hermed var hendes guddommelige Sendelse fuldendt; vel lod hun sig overtale til fremdeles at ledsgage den franske Hær, men hun havde tabt den sikre Tro til sig selv og blev ikke længe efter fangen af Engländerne, der overleverede hende til Inqvisitionen. Den geistlige Ret domte hende for Troldom og Forstaelse med Djævelen til Døden; Jomfruen af Orleans blev brændt i Rouen. Men imidlertid var Stødet givet til Frankrigs Befrielse; den burgundiske Hertug Philip den Gode frygtede for Engländernes Indflydelse i Nederlandene og trædte mod betydelige Indremmelser etter over paa Frankrigs Parti (1435); indvortes Kampe mellem Adelen svækkede Englands Kraft ligesom tidligere Frankrigs; i Året 1453 havde Engländerne i Frankrig kun Calais tilbage, og Krigen døde hen.

England 1327—1485. Den hvide og røde Rose*).

I England sat Parliamentet under Edvard den Ædie en betydelig Udvilning, idet Ridderne trædte sammen med Borgerne og dannede det saakaldte Underhus (1347), og efterhaanden blev det antaget som Ret, at Parlementets to Huse skulde være enige om en Lov, forat den kunde blive antaget, at de havde afgjørende Indflydelse paa Skatterne, og Underhuset Ret til at undersøge offentlige Misbrug og Klager over Embedsmændene. Men det var Edvard den Ædie Pengesorlighed paa Grund af de vedvarende Krige med Frankrig, der nødte ham til saadanne Indremmesser; thi Parlamentet havde endnu mange Kampe og Undertrykkelser at gjennemgaae, inden det uomtvistet kunde udøve sin Ret. Efter Edvard den Ædie fulgte som Konge i England Ri-

* Edvard den Ædie † 1377.

hard den 2de (1377—1400), en Son af den sorte Prinds. Under ham udbrod en alvorlig Bondeopstand, foranlediget ved Adelens Undertrykelse og den haarde og raa Indkærelse af Slatterne; Bonderne erobrede endogsaa London, men da man paa Skromt havde indrommet deres Fordringer, og de havde nedlagt Baabnene, reiste Adelen sig og straffede Opstanden med Grusomhed. Richard den 2de blev assat og døbt af sin Fætter Henrik af Lancaster (den 4de, 1400—1413), der var forbitret over, at Kongen forholst ham hans Fædreney. De store Begivenheder under Henrik den 5te (1413—1422) i Krigene med Frankrig (p. 128) forenede den urolige Adel til dette fælles Foretagende, men saasnarnt Krigen ophørte, udbred Arvestridigheder i Kongefamilien.

Henrik den 5es Son Henrik den 6te lod sig ganske styre af sine Yndlinge og af sin Kone, den kraftige Margareta af Anjou. Misforniselsen herover foranledigede Richard af York til at gjøre sine Fordringer paa Arveret gældende fremfor huset Lancaster; han nedstammede nemlig paa modrene Side fra Edvard den 3des anden Son (s. Stamtablen p. 131). Han reiste en Hær imod Kongen og tilsvang sig Regentstabet i England 1455; fra den Tid udbrod de blodige Borgerkrige, (1455—1485), mellem den røde Rose (Lancaster) og den hvide Rose (York). Richards Son Edvard den 4de (1461—1483) satte sig efter Faderens Død med Magt paa Tronen ved Hjælp af Greven af Warwick. Da han imidlertid ubesindigt fornermede denne sin mægtige Lehnsmand, samlede Warwick en Hær imod Kongen og satte etter Henrik den 6te paa Tronen. Edvard vendte tilbage med burgundisk Hjælp fra sin Svoger Karl den Dristige; Warwick saldt i Slaget ved Barnet 1471, og den hvide Rose herstede atter. Edvard lod Henrik den 6es Son døbe, Faderen døde pludseligt i Fængslet, mangfoldige Adelsmænd af Modpartiet blev henrettede, blandt andre Kongens

egen Broder, George af Clarence. Efter Kongens Død 1483 myrbede hans Broder Richard den 3de, den onde, Edvard den 4des unge Sonner for selv at kunne herstee; han naaede sit Maal og regjerede som den blodigste Tyrant. Da landede Henrik af Richmond, der paa modrene Side nedstammede fra Lancaster, i England, fik et stort Tilsløg og slog ved Bosworth (1485) Richard den onde, der selv saldt efter en rasende Modstand. Saaledes var Henrik den Syvende (1485—1509), den eneste mandlige Spire af Edvard den 3des talrige Efterkommere; det syrfelige Hus havde udryddet sig selv tilligemed en stor Del af Rigets Adel, der altsaa savnede Kraft til videre Modstand mod Krovens Ulovdelse; Parlamentet var sjunket ned til et blot Redstyk for den militære Magt og havde ved hver Kronovercel med lige stor Beredvillighed befæstet en Lancaster eller en York i Regeringen. Ogsaa Henrik den Syvende besteg Tronen ved Baabenmagt og lod Parlamentet befæste sine Rettigheder, som han stræbte efter at fuldstændiggjøre ved at øgte Elisabeth, Edvard den 4des Datter. Han herstede saa godt som med vindstrenket Magt, var haard i at straffe og vilkaarlig i at paalegge Slatter. Men uagtet saaledes Englands Regjeringsforfatning ved denne Tid omtrent var et vindstrenket Monarchi, udviklede der sig dog hos Folket med tiltagende Handel og Bindstribelighed en større Bevidshed om dets Rettigheder ligeover for Kronen.

Tydkland fra 1273—1495. Den Katholske Kirke. Den Forsøg paa en Reform gennem Kirkesamlinger.

Rudolf af Habsburg (1273—1291) blev valgt til tydss Konge efter Interregnet, netop fordi hans ubetydelige Besiddelser gav Rigsfyrsterne Haab om at kunne indstrække den keiserlige Magt indenfor nærværende Grænser. Men Rudolf af Habsburg arbeidede med Klogstab og Kraft paa at

udvide sine Familiëbesiddelser, der lunde sikre hans Stemme Vægt i de tydste Anliggender; han fratog den bohemiske Konge den anmassede Besiddelse af Østerrig, Steiermark og Krain, hvormed han forlenede sine Sønner; herved grundede han den habsburgsk-østerrigske Magt. Da han gik frem med ligesaa stor Maadehold som Bestemthed, lykkedes det ham nogenlunde at vedligeholde Landesfreden. Men hans Son Albrecht havde ved sit anmassende Væsen gjort sig forhardt; Erkebisroppen af Mainz lunde derfor efter Rudolfs Død bevirke Valget af den tapre Greve Adolf af Nassau til tydste Konge (1292—1298). Selv uden betydelige Besiddelser stræbte Adolfs, sjænt forgjøreret, at erhverve sig Thüringen, men da han kom i Uenighed med sin Beskytter Erkebispen af Mainz, foranledigede denne hans Afsettelse og Valget af Rudolfs Son Albrecht af Østerrig; Adolf tabte et Slag mod sin Modbeiser og faldt selv for sin Modstanders Haand. Albrecht den 1ste (1298—1308) savnede Faderens Dygtighed, medens han med umættelig Begjærighed stræbte at udvide Familiëbesiddelserne. Saaledes vilde han med Magt legge Schweitz, Uri og Unterwalden under det østerrigske Hus, sjænt disse Lande, som alle de øvrige helvetiske Lande, hørte umiddelbart under det tydste Rige; ved mangehaande Undertrykkelser stræbte han at bringe de geistlige Herrer til at føie sig efter hans Ønske; han indsatte Landfogeder for at tvinge Folket, og af disse fremtræder i Sagene Geßler som Schweizernes grusomme Undertrykker. Men herved foranledigede han de tre Kantoner Schweitz, Uri og Unterwalden til at træde sammen i et Edsforbund for at forsvarer deres fædrearvede Frihed (1307). Vilhelm Tell, den i Sagene beromte Grundfæster af Schweiz's Frihed, henvende Landfolketets Undertrykelse ved at dræbe Geßler; en Opstand af Folket fordrev de østerrigske Landfogeder fra

beres Borge. Albrecht blev myrdet af en Slægtning (1308) paa Toget forat gjenoprette sin Familiës synkende Magt.

De tydste Fyrster valgte Henrik den 7de af Luxembourg til Konge (1308—1343). Da hans Son blev gift med en bohemisk Fyrstinde, lykkedes det ham at kunne forlene Sønnen med Bohmen, en betydelig Tilvært i de luxemburgske Besiddelser. Paa et Tog til Italien blev han af en Kardinal-Legat kronet til Keiser og forsøgte at forene de stidende Welsere og Ghibelliner under sit Herredomme. Men en pludselig Død i Italien afsværd hans Planer.

Efter hans Død valgte det habsburgsk-østerrigske Parti Fredrik den Smukke (1314—1330), Albrecht den 1ste anden Son. Men Luxemburgernes Parti valgte Hertugen af Baiern Ludvig den 4de (1314—1347). Schweitzer Forbundet understøttede Ludvig af Baiern. Fredriks ældste Broder, Hertug Leopold, gjorde derfor et Angreb paa Edsforbundet, men blev slagen ved Morgarten (1315), hvorpaa Kantonerne fornrydede deres Forbund i Brunnen (1315). Fredrik selv blev slagen og fangen af sin Modstander ved Mühl dorff (1322); dog delte Ludvig af Baiern senere Kongeværdigheden med den østerrigske Fyrste († 1330).

Men imidlertid havde Paven i Avignon indblandet sig i den tydste Keiserstrid i Frankrigs Interesse og havde erklæret Ludvig af Baiern i Ban. Ludvig appellerede fra den franske Pavens Dom til en almindelig Kirkeforsamling, drog til Italien, løb sig i Rom krone til Keiser og en Modpave udvælge. Striden mellem Keiser og pave forhaltes ved heftige Stridsstrøster fra begge Sider.

Men da de tydste Fyrster troede Tydslands Frihed og Selvstændighed utsat for Fare ved at indromme den franske Pave Ret til Indblanding i det tydste Kongevalg, trædte de sammen i en Kurforening i Rhense (1338), hvor det blev vedtaget, at det tydste Kongevalg skulle afgjøres af

Nigets Kurfyrster alene og ikke behøvede pavelig Stadsætelse. Men da Keiseren snart overmodig greb ind i Kirkens Rettigheder snart ydmig sagte Horsoning, tabte han østerhaanden sin Indflydelse, og det lykedes Paven i Avignon at vinde en Del Kurfemmer for en Modkeiser Karl af Bohmen, en Son af Kong Johan af Luxemburg. Dog vedligeholdt Ludvig af Baiern sin Magt til sin Død (1347); først da blev Karl den 4de valgt og kronet paany.

Karl den 4de (1347—1378), Konge i Tydfland og Bohmen, hvormed han senere forbundt Schlesien, vandt Keiserkronen ved et Tog til Italien. I den gyldne Bulle (1356) fastsatte han lovmessigt det tydste Kongevalg i Overensstemmelse med Beslutningerne af Kurforeningen i Rhense, og bestemte Valgsfyrsternes Rettigheder, navnlig Udeleligheden af Kurlandene.

Hans Son Wenceslaus, tydste Konge fra 1378—1400, op holdt sig for det Mæste i Bohmen. Hans Dorfhed og Rigegyldighed for Regjeringen foranledigede Stæderne i Sydtydfland til at træde sammen i et Forbund (det såwblisse Forbund) for at overholde deres Rettigheder. Paa den anden Side indgik Abelens og Fyrsterne førstilte Forbund, og det kom til Krig og aabent Slag mellem Stæderne og Riddernes Hære, men Stædernes usvede Krigsfoll funde endnu ikke maale sig i aaben Mark med de krigsvante Herrer (1388). Rigegyldig for Nigets Sammenhold overlod Keisernen Mailand som et hertugligt Lehn til Johan Galeazzo, Stamfaderen for Huset Visconti.

I midlertid var det schweizeriske Edsforbund blevet forøget med Luzern, Zürich, Glarus, Zug og Bern. Forbundet blev angrebet af Hertug Leopold, en Sonneson af Albrecht den 1ste, der forte en stor Hær af den østerrigste Abel til Kamp mod de frie Mand. Hertugen opstillede sin Hær ved Sempach, i Nærheden af Luzern, omtrent fire Gange

saa talrig som Schweizernes (1386). Ridderne siege af Hestene; thi de vilde vise Bonderne, at de ikke trængte til anden hjælp end deres tapre Arme for at seire, og de opstillede sig i tætte Linier, Rustning ved Rustning, hjelm ved Hjelm, en Jernmur bag en Række fuldede Landser. Schweizerne knælede og bad til Gud; de fiendtlige Riddere spottede dem og sagde: »de falde paa Knæ forat bede os om Maadel!« I en kærligstet Rile styrte Schweizerne los paa Fionderne, men sorgjæves; i deres lette Bewæbning formaade de ikke at rokke de jernstædte Riddere; disses faste Række losnede sig nu og udvæbde sig forat omringe Schweizerne. I dette Dieblik fattede Arnold af Winkelried en stor Beslutning. »Jeg vil bane Eder en Wei, høre Landsmænd,« sagde han; »sørger for min Kone og mine Barn!« Han styrte frem mod Østerrigerne, omfattede med sine Arme saa mange Landser, han kunde nære, og styrte med dem gjenemboret til Jorden. Men han havde banet Wei, som han havde lovet: Schweizerne trængte ind gennem Abningen; Ridderne sank under de tunge Slag af Schweizernes Hellebårder eller qualtes i Sommerdagens Hede under den svære Rustning. Blodbadet blev endnu større, fordi Hestene vare fjernede. Ogsaa Hertug Leopold blev ihjelslagen af en Mand fra Schweiz; Nederlaget var saa fuldstændigt, at mange adelige Slægter alveles udvædte. Bonden sagde: »Gud har sidset til Doms over de adelige Herrers overmodige Trods!«

Under en saadan Oplosningstilstand i Tydfland og de tydste Stater vorde Valgsfyrsternes Utlfredshed med Keiserns Rigegyldighed. En Del af Kurfyrsterne erklærede dersor Wenceslaus's Afsættelse. Først valgte man Ruprecht af Pfalz (1401—1410) og efter hans magtløse Regjering Wenceslaus's yngre Broder Sigismund (1410—1437).

der allerede tidligere ved Giftermål med Ludvig den Stores Datter Maria var Konge af Ungarn.

Sigismund henvendte først af Alt sin Ópmærksomhed paa Ordningen af de kirkelige Anliggender.

Da i Aaret 1378 Pave Gregor den 11e var død paa et Besøg i Rom, blev Kardinalerne tvungne af Romerne til at vælge en ny Pave paa Stedet, og denne forblev i Rom, men Kardinalerne flygtede og valgte påny en Fransmand, der efter tog sit Sæde i Avignon. Saaledes var Christenheden delt mellem to Paver, og Samvittighederne kom i Forvirring saa meget mere, som en Kirkeforsamling i Pisa (1409) valgte en tredie Pave uden at kunne formaae de to andre til Fratredelse.

Sigismund blev som Kirkens øverste Beskytter allene fra anmodet om at sammenkalde en almindelig Kirkeforsamling for at indlede en fuldstændig Forbedring af Kirkevesenet og gjøre en Ende paa den Spaltning, der adskilte den christelige Kirke mellem tre Overhoveder, som gjensidigt forhjæltrede hverandre. Saaledes samledes under store Forventninger den talrige Kirkeforsamling i Konstanz ved Bodensøen (1414—1418). De Geistlige af de fem Hovednationer, Tyske, Italiener, Fransmænd, Englænder og Spanier, kom til den Beslutning at afsætte alle tre Paver og anerkendte saaledes, at Paven var den samlede Kirke undergiven. Johan Hus, en anseet Lærer ved Universitetet i Prag, havde talt og strevet ivrigt mod Kirkens Misbrug. Efter Keiserens Veide indfandt han sig i Konstanz for at forsvarne sine Meninger for Kirkeforsamlingen, men den frimodige Reformator blev lastet i Fængsel og brændt som en haardnakket Kjetter (1415). Forend man gik videre i Kirkeforbedringerne, besluttede Kirkeforsamlingen at udvælge en ny Pave, hvilket ogsaa støtget Keiserens Indvending; en Kardinal blev valgt og antog Navnet Mar-

tin den 5te. Han afsluttede forsigtigt Overenskomster med de enkelte Nationer forat undgaae den almindelige Kirkeforbedring, der truede Pavemagten med Indstæntning, og opnøvede derpaa 1418 Kirkeforsamlingen, der altsaa i Hovedsagen Intet havde udrettet.

Men Keiserens Troldshed og Kirkens Grusomhed mod Johan Hus, fremkalde en Religionskrig i Bohmen, hvor en tapper Kriger Johan Ziska (Den Ensiede) overtog Anførselen over det fanatiske Parti. Krydtelige Ødelæggelser og Grusomheder blev udøvede; man vægrede sig ved at anerkendende Sigismund som Konge i Bohmen, da han i Aaret 1419 skulde efterfølge sin Broder paa den vallende Trone, og da Sigismund selv kom til Bohmen forat gjøre Ende paa Urolighederne, blev han aldeles slaget. En ny Kirkeforsamling blev sammenkaldt til Basel (1431—1449); man indrømmede Bohmerne Brugen af Kalken ved Alterens Sakrament, hvorved man vandt et Parti i Bohmen for Undersøstelse under Kirke og Keiser; disse saaledte Kalixtiner (Kalkbrødre) beseirede deres mere haardnakkede Troessværdbare, og saaledes blev endelig Sigismund i Aaret 1436 erkendt som Konge af Bohmen († 1437).

Sigismunds Sviger son Albrecht den 2de af Østrig, Konge i Bohmen og Ungarn, blev valgt til tydste Konge (1437—1439) efterat Habsburgerne i mere end et Aarhundrede havde været fjernede fra den tydste Trone. Albrecht døde efter saa Aars Regering uden at kunne sætte sin Hensigt igennem, at ordne Tysklands indre Anliggender ved en almindelig Vandefred.

Hans Efterfolger Frederik den 3de (1439—1493) af den østrigsl-steiermarkske Linie havde ingen Dygtighed til at besejge Stridighederne i Tyskland, hvor de private Feider vedblev mellem Herrerne indbyrdes og mellem Herrerne og Stæderne. Kirkeforsamlingen i Basel

(1431—1449) havde erhøret sin Overhøthed over Paven, havde trodset Pavens Banstræale og havde indstørset Pawernes Indtægter og Magtfuldkommenhed paa den anden Side af Alperne. De tydste Fyrster antog i en Forsamling Baseler-Beslutningerne, men Keiserens Vællen tilintetgjorde den vundne Fordel, idet han ved en Overenskomst i Wien (1448) tilbørl inderommede Paverne deres tidligere Nettigheder, hvorpaa han, af Frygt for en ny Kirkespalning, oploste Kirkesamlingen (1449) ved at opsigte den det givne Leide.

Schweitzer-Forbundet, endnu stedse i Kamp med Huset Østerrig, havde erobret Østerrigs fleste Besiddelser i de helvetiske Lande. Da forenede Keiseren sig med Zürich, som var i Strid med Edsforbundet angaaende Urveretten til Greven af Toggenburgs Lande, og anmeldede Frankrig om Hjælp til at tugte Edsforbundet. Karl den 7de ønskede gjerne at befrie Frankrig for de vilde Keietropper, der havde tjent i de fransk-engelske Krigs, og satte Dauphin Ludvig den 11te i Spidsen for dem. Ludvig rykkede frem til Basel, men fandt i Nærheden af denne Stad en bestemt og fortvivlet Modstand af en lille Hær fra Kanton Schweiz, der uden Haab om Seir skyttede sig i Døden; stræmmet ved den fortvivlede Modstand opgav Ludvig sin Hensigt og vendte med usorrettet Sag tilbage (1444). Keiser Frederik maatte inderomme Edsforbundet de Crobringer, det havde gjort af de habsburgske Lande i Schweiz (1448).

Ligesaa uheldig var Frederik den 3de i sine Bestrebelser for at udvide sin Families Besiddelser i Tydflands østlige Grænselande. Da hans Fætter, Kongen i Ungarn og Bohmen, Ladislaus Postumus, Albrecht den 2dens Son, døde (1457), vandt han vel hans østerrigske Besiddelser, men maatte anerkjende den kjælle hufitistke Statholder Georg Podiebrad som Konge i Bohmen; Mathias Corvinus ble

valgt til Konge af Ungarn og blev en farlig Fjende af Østerrig, for hvis Hovedstad han endogsaa forte en fjendtlig Hær. Frederik tilhjorte sig Freden med Ungarn.

Derimod lykkedes det ham efter den burgundiske Hertug Karl den Driftiges Død (1477) at bringe et Egteskab ifstand mellem hans Datter Maria af Burgundien og sin Son Maximilian; herved staffede han det østerrigske Hus en uhyre Tilvært i dets Familiebesiddelser.

Maximilian den 1ste, der allerede i Faderens Levetid var valgt til hans Efterfølger, besteg efter hans Død den tydste Trone (1493—1519).

Tydflands Tilstand som et Rige var endnu næsten løs; Keiserens Høihed indstørkede sig til Forstået paa de almindelige Rigsdage, forsaavidt hans egen Husemagt ikke gav ham en større Indflydelse. Tydfland bestod af omtrent Halv-fjerdhundrede af hverandre uafhængige Stater, der hvert for sig betragtede det som en nedarvet Frihed at haandthæve deres Nettigheder ved Vaaben, en Ret, som ogsaa hver enkelt Ridder tilstog sig, idet han betragtede sig som Riget alene undergivne og forsmaade at føge sin Ret ved underordnede Domstole.

Keiser Maximilian, der i sit andet Giftermål med Bianca Maria af det mailandske Hjørstehus Sforza, saae en Opfordring til at delstage i Italiens Anliggender, trængte til Penge forat sætte sine Hensigter igennem og anmeldede deraf de tydste Steder om Undersøttelse. Men Stederne, der saae deres Handel truet af Tydflands indvortes Feider, lod Keiseren ligefrem forstaae, at det var anstrengtere at bilsætte disse end at blande sig i Italiens Anliggender, og gjorde i ethvert Tilfælde deres Undersøttelse afhængig af Indførslen af en almindelig Landfred. Keiseren saae sig deraf nødt til paa Rigsdagen i Worms (1495) at anordne Oprettelsen af en uafhængig Rigskammerret, der skulle

afgjøre Rigets indre Twistigheder. Lydskland blev senere inddelt i 10 Kreds; hver Kreds underholdt en bevæbnet Magt til Opretholdelsen af den offentlige Sikkerhed. Denne Krigsmagt befaledes af en af Kredensens Fyrster (Kredsoberst).

Frankrig fra 1453—1493.

Karl den 7de, der uden egen Fortjeneste havde reddet Frankrig fra Undergang, udvidede den kongelige Magt ved Oprettelsen af en staaende Hær tilhøst og tilføds. Denne Magt bidrog til at holde Adelen isticomme og til at gjøre dens Krigstjeneste som Lehnshær overflodig. Ogsaa den franske Kirke fik en friere Stilling ved en pragmatisk Sanction (1438), hvorved Paven anerkendte for Frankrig Gyldigheden af Baseler-Kirkeforsamlingens Beslutninger, der indfrænsede Pavens Indtægter fra Frankrig og lagde hans Myndighed under en almindelig Kirkeforsamlings Beslutninger.

Ludvig den 11te (1461—1483) modtog altsaa i Arv fra sin Fader en styrket Kongemagt, og han arbejdede hele sin Regering paa dens Udvidelse og Vasallernes Indstrenning. Den franske Konge skjulte en kraftig og bestemt Willie, en uretteligt Virksomhed bag et front og stille Udvortes. Han var farvelig og gjerrig forat kunne samle Penge til Beskikkeller, han satte sin høieste Gre i at kunne bedrage sine Bjænder, han underhandlede saa længe som muligt og opsatte til det Yderste at bruge Baabnene, men greb dog med Bestemthed Dieblikket til at handle og skyede ikke noget Middel, sparede intet Menneskeliv forat naae sit Maal.

I Spidsen for Lehnssadeln stod i Rigdom og Magt Hertugdommet Burgund. Philip den 3de, den Dristige (1363—1404), der var forlenet med Hertugdommet Burgund af Johan den Gode, havde tegtet Arvingen til Flandern, Artois og Franche-Comté, som fort efter bleve forenede med Hertugdommet Burgundien. Hans Son Johan den

Uforførbede (1404—1419) deltog kraftigt i Frankrigs indre Uroligheder, men hans Strid med Dauphin kostede ham Livet (p. 128). Philip den Gode (1419—1467) havde for en Tid sluttet sig til Englænderne og senere indgaat et fordelagtigt Forlig (1435) med Karl den 7de, der foruden flere Fordele støffede ham Lehnshæder for Livstid. Ved Arv, ved Kjøb, ved Hordrag samlede han under sit Herredomme den hele Landemasse, der i Syden omfattede Burgund, i Norden fra Luxemburg af Nederlandene, med Undtagelse af Geldern, til Nordsoen. Nederlandene blomstrede ved Handel og Industri, de nederlandiske Stæder forsynede hele Europa med Klæde, Kniplinger og Galanteriarbeider; Statsindtægterne forsgedes ved et velordnet Finantsvæsen, og det burgundiske Hof i Dijon eller Arras overgik i Glands og Pragt og ved sin rige Adel alle øvrige Hoffer i Europa. Hertugen holdt en staaende Hær, der snart blev forsynet med et efter den Tids Maade fortresseligt Artilleri, til Skrat for de Stæder, der vovede at gjøre deres Privilegier gjælvende mod Landsherren.

Da Ludvig den 11te begyndte sin Regering med at indstrenke Vasallernes Magt, dannede sig en Forening mod ham (la ligue du bien public); Kongens Broder Karl af Berry, Arvingen til Burgund Karl af Charolais og Franks Hertug af Bretagne stode i Spidsen for denne Bindelse mod Kronen. Ludvig den 11te tabte et Slag mod sine Vasaller, der havde fort en fjendlig Hær for Paris; Kongen visste sig da villig til at gjøre Indrømmelser (1465); han aftraadte endogsa Normandiets som et selvstændigt Hertugdomme, men ventede paa en beleilige Tid til at tage sine Lofter tilbage.

I Aaret 1467 efterfulgte Karl af Charolais, den Dristige salbet, sin Fader som Hertug af Burgund og Arving til hans rige Lande. Hans Erfjerrighed lod ham

strax fra sin Regjerings Begyndelse stræbte efter at danne et uafhængigt Kongerige af sine Stater; hans Landes Rigdom syntes at kunne bære de Anstrengelser, hans Planer udtrævede, hans største Lyk var Kamp og krigsrif Berommelse. Men den burgundiske Hertug, der var halsstarrig i sine Luner, ubetænksom og fremfusende i sine Planers Udførelse, svæl og overdaadig, stort efter sin Maade ridderlig-edelmodig, fremhød mange Blottelser for den suede franske Konge, med hvem han vilde male sig i Kampen om Overherredommen.

Ludvig den 11te havde kun indgaaet Forlig med Basfallerne for at overvælde dem enkeltvis. Han angreb Bretagne, der forsgjæves stræbte at støtte sig ved Forbund med England; han erobrede Normandiet, og Frantz af Bretagne maatte i et Forlig opgive alle sine udenlandsk Forbund, selv det burgundiske. Karl den Dristige blev for Dieblissett tilfredsstillet ved Udbetalingen af betydelige Pengesummer. Hans farligste Fjender vare de nederlandiske Stæder, navnlig Lüttich, der ved gjentagne Opstande havde søgt at tilkempe sig Anerkendelsen af sine Friheder.

Saaledes vare Forholdene, da Karl den Dristige inddød Ludvig til en Sammenkomst for at afgjøre deres indbyrdes Stridigheder. Ludvig, der godt kendte sin Modstanders Charakter, vilde give ham et Dødspræmme paa sin aubne Nedelighed og indfandt sig med et ringe Folge i den burgundiske Stad Peronne, hvor Karl ventede ham. Men imidlertid udbrød en blodig Opstand i Lüttich; franske Sendebud havde ophidset Folket. Hertugen kom i Naseri, og Ludvig havde Grund til at skjælve for sit Liv; dog lykkedes det ham at besætte nogle af Karls Raadgivere, og Hertugen lod sig nose med at tage sin trolose Lehnherrre med sig til Lüttich forat lade ham være Bidne til Oprørernes Affærfælse.

Karl erhvervede senere ved Kjøb og Vaabenmagt det rige Land Geldern; hans højtstrebende Planer gik ud paa

at oprette det gamle Kongerige Burgund og saaledes af Keiseren i det tydste Niges Navn at lade sig indsette til Overherre over Savoien, Schweiz, Dauphiné og Provence, disse Bestanddele af det gamle Kongerige Arelat; han foreneede sig med Hertug Frantz af Bretagne og med sin Svoger Kong Edvard den 4de af England. Men Keiser Fredrik den 3die frygtede Burgundiens vorende Magt og unddrog sig listigt Kongekroningen, som han først havde lovet.

Allerede i flere Åar var Karl den Dristige i Strid med Schweizerne angaaende nogle habsburgske Besiddelser, han havde modtaget som Pant for en Pengesum, som han havde laant Erkehertugen af Østerrig. Ludvig den 11te mæglede et Forlig mellem Edsforbundet og Østerrig, og snart dannede sig et mægtigt Forbund mellem Schweizerne, de sydtydske Fyrster og Stæder, Keiser Fredrik den 3die og Ludvig den 11te imod den burgundiske Hertug. Dog fratraadte Fredrik den 3die Forbundet i det Haab at bringe et Gistermaal istand mellem sin Son Maximilian og Maria, Arvingen til Burgund; Ludvig d. 11te sluttede en Vaabenstilstand med Hertugen af Frygt for Edvard den 4de, der førte en stor Hær til Calais og truede med at gjøre de engelske Kongers gamle Horderinger gicelende paa det vestlige Frankrig. Ludvig frajsbte sig den engelske Konges Angreb (Kjøbmandsfreden i Amiens 1475); han haabede, at Karls Ubesindighed og Schweizernes Vaaben uden hans egen Anstrengelse skulle støtte ham Seirens ihænde.

Saa snart Karl den Dristige troede sig befriet for sine to farligste Fjender, bemægtigede han sig Rothringen ved italienske Lejetropper; dette Land forekom ham nødvendigt som et Forbindelsesled mellem det egentlige Burgund og hans nordlige Lande; han kom selv til Rothringen, sogte ved

alle Midler at vinde Landets Stender og loede endogsaa at gjøre Nancy til Hovedstaden i sit hele Rige.

Bestandigt videre gik Karl den Dristige frem paa sin voldsomme Vej; fra nu af blev det hans Hovedslidenslab at underkne Schweizerne og lægge dem under sit Rige; det forekom ham herligt at være det glimrende Ridderstabs Hælkemper mod de raa og overmodige Bønder. Han førte en stor, med østerlandsf Pragt glimrende udrustet Hær mod Schweizerne, besatte Lausanne og intog Granson. Men i Nærheden af denne Stad blev han angrebet af Edsforbundets Hær (1476), og hans store Krigsmagt blev aldeles slagten. Fra den Lid havde Karl ingen anden Tanke end Havn over Schweizerne; han blev øste vild og rafede, forsomte sit Ydre, lod sit Skjøg vore. Snart havde han samlet en Hær, der var lige saa stærk som den, han havde mistet. Men Schweizerne erobrede i Slaget ved Murten (1476) ved et raff Angreb de burgundiske Batterier og drev hele den store Hær paa Flugt. Karl var ved ingen Mæssling at bringe til Eftergivenhed og rustede sig paany. Schweizerne førte en Hjelpehær til Hertugen af Lothringen, der igjen havde sat sig i Besiddelse af sit Land; ved Nancy kom det alter til Kamp med den burgundiske Hær (1477). Hertug Karl blev slagten og mistede selv Livet.

Karl efterlod ingen Søn, der kunde have Ret til at overtage det franske Lehn Burgund, og Ludvig den 11te flyndte sig deraf at inddrage det under den franske Krone. Men Hertugens Datter Maria var Arving til de øvrige af sin Faders Besiddelser; saa Maaneder efter Slaget ved Nancy regtede hun med de nederlandske Stenders Samtykke Keiser Fredriks Søn Maximilian og bragte det habsburgske Hus de rige Nederlande i Medgjist. Forgjæves sagte Ludvig at gjøre Maximilian den burgundiske Urv stridig; den Krig han begyndte, endte ved Freden i Arras (1482) paa

de Vilkaar, at Maximilians Datter, naar hun blev voksen, skulde ægte den franske Dauphin Karl (senere Karl den 8de) og bringe Dauphinen som Medgjist Franche-Comté og Artois.

Ludvig den 11te havde i Slutningen af sit Liv nærmet sig sit Maal: han havde knækket Vasallernes Magt uden at hæve den tredie Stand, som han kun smigrede, naar han behøvede dens Hjelp; han paalagde og forhastede egenmægtig Skatterne. Han havde bestestet sin Magt ved at omgive sinrone med en Livvagt af schweiziske Leietropper; thi dette Folk havde ved sit Mod og Udholdenhed i Frihedenes Kampe udbredt sit frigjerriske Ry over Europa, og snart blevé Schweizerne i fremmed Sols Despotiets og Ergjerrighedens Haandslangere.

Karl den 8de (1483—1498) fulgte som en Dreng sin Fader paa Frankrigsrone. Imidlertid var Maximilians Kone Maria af Burgundien død, og Maximilian forlovede sig med Anna, Datter af Frants den 2de, Arving til Bretagne. Dette Egteskab truede det franske Kongedømme med ny Fare, dersom den affondrede Halvs, det mægtige Lehn skulde komme i Huset Habsburgs Besiddelse. Karl ophævede deraf Forlovelsen med Maximilians Datter, rykkede med en Hær ind i Bretagne og regtede Anna. I denne Anledning udbrod en Krig mellem Frankrig og Østerrig: Karl maatte i Freden til Senlis (1493) tilbagegive Franche-Comté og Artois. Men Frankrig beholdt det vigtige Bretagne.

Den pyrenæiske Halvs til 1495.

Maurernes Magt paa den pyrenæiske Halvs var estrehaanden saagodt som tilintetgjort; hun Riget Granada bestod endnu nogenlunde selvstændigt, en svag Levning af svunden Herlighed.

Af de kristne Riger vedligeholdt Navarra en afhæn-

gig Stilling dels af Frankrig, dels af Aragonien. Som selvstændige Stater bestod: Portugal, Aragonien og Castilien.

I Portugal udbød den ægte burgundiske Kongeslægt i Aaret 1383; det nægte burgundiske Hus besteg Kroen med Johan den 1ste (1385—1433), og Portugal vedligeholdt sig som et uafhængigt Rige trods den castilianske Konges Forsøg at gjøre sine Førdringer gjældende paa den portugisiske Trone. Under Johan den 1ste trak Kampen med Maurerne sig fra den pyrenæiske Halvs over til Afrika, hvor Portugiserne erobrede Ceuta, og fra den Tid begyndte de store Opdagelsesreiser, der havde Africas Omsejling til Formaal.

Bed disse Opdagelsesreiser hævede Stæderne i Portugal sig til Betydning, og Borgerne vandt i Selvtillid ved Handelens Opsving og ved den Rigdom, de derved erhvervede sig. Saaledes funde Johan den 2den, den Fuldkomne, (1481—1495) støtte sig til Stæderne i sin Kamp for at bryde Lehnsadelens Magt; ved Henrettelse af Adelens mægtigste Høvdinge, Hertugen af Braganza og Hertugen af Viseo, faststillede han Kronens Overmagt.

Aragonien, der indbefattede den østlige Side af den pyrenæiske Halvs, strakte esterhaanden sin Magt over Middelhavets Øer til Italien. Bed den sicilianske Wesper (1282 p. 115) kom Sicilien, omendskort intil Aaret 1409 som et førstilt Kongerige, i Forbindelse med Aragonien. Jacob den 2den (1291—1327) erobrede Sardinien fra Genueser og Pisaner.

Mandsstammen af det barcelonaiske Grevehus, der regerede Aragonien, udbød 1410, og Rigets Stæder valgte Ferdinand den 1ste. Hans Son Alfons den 5te (1416—1458), blev adopteret af Dronning Johanna den 2den af Neapel, dette af indvortes Kampe under Hu-

set Anjous Regjering i mere end et Aarhundrede sonderligte Rige. Alfons den 5te satte sig ved Baabenmagt i Besiddelse af Neapel (1435). Men da Alfons døde (1458), efterlod han Neapel til sin Son Ferdinand. Aragonien tilfaldt hans Broder Johan den 2den (1458—1479). Hans Son og Efterfolger Ferdinand den 2den, den Katholske, tegede (1469) Arvingen til Kongeriget Castilien, Isabella, der nedstammede fra hin Henrik af Trastamara, som blev sat paa Castiliens Trone af Bertrand du Guesclin.

Isabella tiltraadte Regjeringen i Castilien i Aaret 1474, og da Ferdinand den 2den i Aaret 1479 fulgte sin Fader som Aragoniens Konge, forenede han saaledes Rigerne Aragonien og Castilien under et fælles Herredømme.

Lehnsadeln havde i de pyrenæiske Kongeriger ligesom i de øvrige europæiske Riger udviklet sig til en Betydning, der truede Kongemagten med Undergang. Adelens Forretigheder varer især af Betydenhed i Aragonien, hvor Cortes (Stæderne) havde en afgjørende Stemme ved Lovgivningen og Stattebevillingen. Ogsaa Stæderne, hvis Rettsigheder var udvilledede ved Kampen med Maurerne og ved Handelen paa Middelhavet, sendte Deputerede til Cortes. Hyldingseden indeholdt den udtrykkelige Bestemmelser, at Stæderne kun anerkjendte Kongen, forsaaadt som han overholdt deres Rettsigheder. Et mægtigt Mellemled mellem Kongen og Stæderne var Overdommeren (Justitia), der afgjorde Twistighederne mellem Kronen og Adelen og var den øverste Domstol over Kongens Embedsmænd.

Denne Adelens Overmagt blev heldigt bekæmpet af Ferdinand og Isabella. Ved en Forbindelse af de castilianske Stæder (Den hellige Hermanab) blev den indre Rolighed vedligeholdt; Kongen lod sig udnevne til Stormester for de mægtige geistlige Ridderordener, hvorved

han fik Raadighed over deres uhyre Besiddelser og saaledes et Middel til at gjøre sig Adelen underdanig; han inddrog de Krongods'er, som Kronen under Tidernes Ugunst havde maatte afhørende; han indførte Inquisitionen, denne strenge geistlige Ret og Domstol, der var afhængig af Kongen alene og ikke blot rettede sin Virksomhed mod Rødderne, mod hemmelige Jøder og Maurer, men ogsaa mod de mægtige Stormænd, hvis Rigdomme vare en Ojenstand for Kongens Frygt eller Begjærlighed. Saaledes blev Adelens Magt suet; dog var det især i Castillien, at Adelen maatte give efter; de aragoniske Stænder vedligeholdt endnu deres store Magt ved Siden af Kronen.

Kongeriget Granada blev i Aaret 1492 efter en haardnakket Belæring erobret af Ferdinand og Isabella; sorgmodige forlodene Maurerne deres sidste Besiddelse i det sjønne Spanien. Saaledes ableb allerede den hele pyrenæiske Halvø, med Undtagelse af Portugal og Navarra, Ferdinand og Isabella. Og Spanien havde med Iver og Driftighed deltaget i de store Opdagelser, der sogte deres Maal hinsides det ukendte Verdenshav og snart fulde gjøre Spanien til Verdens rigeste Handelsstat; thi under Ferdinands og Isabellas Bestyrrelse seilede Amerikas Opdager ud fra en Havn i Andalusien.

Opdagelser i Verdenshavene af Portugiser og Spanier.

Portugiserne havde ført Kampen med Maurerne over paa Afrikas Nordkyst; herved opstod Rysten hos dem til at lære denne Verdensdel nærmere at kende; thi hidindtil strakte Sjøssarten sig ikke ud over Kap Non. Hermed forbant sig snart det Haab at finde en Sovei til Indien for saaledes at bemægtige sig den rige asiatiske Handel, hvis Udbytte

maatte være langt forbelagtligere, naar man kunde spare de besværlige Landveje og den Fordel, de mellemliggende Folkeslag droge af Landhandelen (p. 88 Anm.). Det var fornemmelig den portugisiske Prinds Henrik, Søfareren kaldet, en Søn af Johan d. 1ste, der med stor Iver, med for den Tid grundige Kunskaber i Geographi og Astronomi fra sit Opholdssted i Algarvien ledede Portugisernes Foretagender til dette Maal. Men Vanskeligheden ved at omseile Afrika forsgedes ved de feilagtige Meninger, der paa den Tid vare almindelige om denne Verdensdel og det tropiske Belte i det Hele: man mente, at Afrika vendte sin smaleste Spids mod Nord til Middelhavet og derfra som en uhyre Triangel bestandig bredere strakte sig syd paa til ufremkommelige Egne. Det tropiske eller hede Belte forestillede man sig som ubeboeligt, afsvedet af Solens Brand, en utilgjengelig Skilleveg mellem den nordlige og sydlige Del af Jorden. I Aaret 1418 opdagede man Porto Santo, en af de kanariske Øer; ved klart Veir saae man herfra i Horizonten et Land; man seilede derhen og opdagede Den Madera, bedækket med uhyre Skove. Herat fikke Plads for Agerdyrkning, antændte man disse; syv Aar varede Brænden, og Asten gjødede den hellige Jordbund; Prinds Henrik lod derpaa Kornsorter, tamme Dyr, Vin fra Cypern og Sukkerror fra Sicilien forplante derhen; Maderavin og Kanarisukker blev snart betydelige Handelsartikler. Bestandig videre drev Portugisernes Handelsiver deres driftige Skippere: Azorerne blev opdagede, det vanskelige Kap Bojador omseilet, og for første Gang saae man i Lissabon med Forbaufelse Negere, med hvem snart den afskyelige Slavehandel begyndte; Guldstov blev hjembragt fra Afrikas Kyst og pirrede Vindebygen, Prinds Henrik oplevede endnu, at man rakte Kysten Guinea. Da man udfadt havde passeret Linien, ophørte den Bilbfarelse, at de hede Egne vare utilgjengelige og ubeboelige; man erfarede tillige, at Afrika af-

tog i Brede. Bartholomæus Diaz saae 1486 første Gang Afrikas sydlige Forbjerget, men maatte paa Grund af stormende Vejr og Mytteri blandt Mandskabet vende tilbage uden at have omsejlet Afrika. Han kaldte Forbjerget "det stormende", men den portugisiske Konge Johan den 2den, den Fuldkomne, (1481—1495) kaldte Forbjerget „det gode Haabs;“ thi han twislede ikke paa, at dermed var Handelsveien omkring Afrika funden. Gesandter blevne sendte tillands for ataabne Handelsforbindelser med Indiens Konger og undersøge det østlige Afrika. Endelig omsejlede den portugisiske Sømand Vasco de Gama, der var udsendt med en lille Flade af Kong Emanuel den Store (1495—1521), det gode Haabs Forbjerget og landede 1498 i Kalicut paa Malabarkysten. Snart knytede Portugiserne Forbindelser med de derværende Konger eller tilsvang sig Handelsrettigheder med Sværdet i Haanden; Goa blev Hovedsædet for deres Magt i Indien, og Handelen udbredt over Malakka til ve paa Kryderier rige molukkiske Øer, til China og Japan. Verdenshandelens Gang begyndte at forandre sig og at indvirke paa Europas politiske Forhold.

Medens Portugiserne stæbte at finde Veien til Indien syd om Afrika, var der fleet et Forsøg paa at finde dette Handelens forjette Land ad en anden Vej, over det atlantiske Hav mod Vesten, et Forsøg, der havde Amerikas Opdagelse tilfølge. En Genueser Christopher Kolumbus, en dygtig og erfaren Sømand, havde nedsat sig i Portugal og her ægget en herskende Sømands Datter; hans Svigersader havde gjort flere Reiser under Prinds Henrik den Søfarende og havde esterladt sig gode Journaler og Kaart. Ogsaa Kolumbus blev greben af Opdagelseskysten; han foretog sig Reiser til den afrikanske Kyst og tog en Tid sin Bolig paa Porto Santo. Her sammenlignede han, hvad han saae og hørte, med sin tidligere Kundstab og Erfaring

og kom omsider til den Overbevisning, at Indien tilsses kunde naaes ad den vestlige Vej over det atlantiske Hav. Man havde allerede paa den Tid nogenlunde Begreb om Jordens runde Stiftelse, og allerede Oldtidens Geographer havde haft den Formening, at der gaves en vestlig Vej over det atlantiske Hav til Indien, men af en Fejtagelse angav Oldtidens Geographer Africas Udstrekning for langt mod Østen, saaet Kolumbus maatte formode, at Vejen til Asien omrent var $\frac{1}{4}$ af Jordens Omkreds fortære end den virkelig er. Tilværelsen af et Land mod Vesten bekræftedes ved flere Omstændigheder: man havde fundet i det atlantiske Hav kunstigt udstaarne Træstykker og nogle uhyre store Rør, som lignede dem, en gammel Geograph havde paastaaet vare foregående for Indien; disse og lignende Gjenstande vare fundne efter en lange vedholdende Westenvind; ja paa Kysten af de azoriske Øer vare endogsaa Ligene af to Maend drevne Island, hvil besynderlige Udspringe og Ansigtstræk hvorken lignede Indbyggernes i Europa eller Afrika.

Støttet paa disse Beregninger og Kjendsgjerninger besluttede Kolumbus at opdage det ubekendte Land og henvendte sig om Undersøttelse først til sin Hødeby Genua, men denne Handelsstat visste det eventyrlige Foretagende fra sig og forlaistede saaledes til sit Uheld en Plan, der vilde have haaret den til høieste Rang blandt Handelsstater. I Portugal modtog Hoffet vel hans Plan, men forsøgte paa at lade den hemmeligt iværksætte uden Kolumbus's Vidende; dog var den Skipper, man valgte, ikke det store Forretagende vores og vendte modtæs tilbage. For nærmest henvendte Kolumbus sig nu til det spanske Hof, men Ferdinand den Katholske og Isabella havde hele deres Æmmerksamhed henvendt paa Maurernes Undertvingelse og Granadas Erobring; Kolumbus's Forslag blev derfor modtaget med Kulde, dog blev det overgivet til en Del lærde

Mænd og Geistlige, der skulle prøve Udsprægheden. Men disse mænd havde mange Væreneligheder: en mente, at en saadan Sejlsads ville være tre Aar, en anden, at på Grund af Jordens runde Form Sejlsaden bestandig ville gaae nedad, og at man altsaa ikke kunde komme tilbage; alle vare de imod Forslaget, fordi dets Udspræghelse stred imod Bibelens og Kirkesedernes Udsagn. Efter flerearig Venten og trætende Svæven mellem Frygt og Haab besluttede Kolumbus at henvende sig til Henrik den 7de af England, hvem han allerede ved sin Broder havde underrettet om Planen. Da faldt Granada 1492 i de Christnes Hænder, og Ferdinand og Isabellas Glæde kronede endeligt Kolumbus's Huse med Held. Man oprettede en Kontrakt med ham, hvori Kongen og Dronningen forpligtede sig til at indrømme Kolumbus Statholderstabet i de Lande, der maatte opdages, og en Del af Indkomsterne. Tre smaa Skibe blev udrustede til Toget; paa dem gik 120 Mand ombord, af hvilke den største Del højest ugjerne inddlod sig paa det farlige Foretagende; Kun Kolumbus var ved godt Mod. Dagen før Afreisen begav alle de Søfarende sig til et Kloster, hvor de skriftebø og modtog Syndernes Forladelse; derpaa affeilede Glaaden den 3de August 1492. Allerede ved de kanariske Øer maatte man foretage en Reparation af et Skib, men derpaa styrede man ud i det øde Verdenshav. Skibsvolkene lod strax Modet synke; ingen Udsigt uden det uhyre Hav og den vide Himmel, ingen Fører uden en Mand, som de havde hørt skildre som en forvovet Eventyrer, der sejlede til et Maal, som kun var til i hans egen Indbildaning. Kolumbus var næsten bestandig paa Dækket med sine Instrumenter i Haanden, for hun lidt og optegnede noisagtigt alle sine Jagtagesser. Med en forunderlig Magt forstod han at beherske de trodsige Gemyutter, troste de Forsagte, opmunstre Alle ved Haab om Rigdom og Ere. De naaede nu den østlige Pas-

sat, og med en jevn fart gled Skibene frem til Forsærlæsse for de Søfarende, der mente, at denne stadige Østenvind for bestandigt ville hindre deres Hjemkomst; men Kolumbus, der var den eneste Matematiker ombord, angav forsærligt den tilbagelagte Vej langt fortære, end den virkelig var. Hele Masser af flydende Havurter syntes at begrænse det sejlbare Hav, selv Magnetnaalen i Kompasset fik en vestlig Misvisning, en Uspigelse, der pleier at inddræde paa en vis Længde og Brede, men som engang endnu var ubekjendt. Kolumbus opretholdt Modet hos de Andre, flsjnt den sidste Omstændighed forvirrede ham selv; man saae fugle rette deres Flugt mod Sydvest, Glaaden forandrede sin Kurs i samme Retning. Men om sider fortvivlede Søfolkene aldeles, Levnetsmidlerne blev bedærvede, og alt Haab syntes at være ude; Kolumbus svarede, at han ikke ville aftaae fra sit Forehavende, indtil han med Guds Hjælp havde fundet Indien. Og det lykkedes ham at syre Søfolkenes Utaalmeldighed ved at kunne paavise upaatvivelsige Spor af Landets Nærhed: man saae fugle, hvis tunge Flugt robede, at de ikke kunde tilbagelægge nogen lang Vej, man opfistede en kunstig tilstaaaren Stok og en Gren med friske Bær. Solen gik ned den 11te Oktober, og Kolumbus befalede at lægge Skibene bi og holde godt Udkig for ikke i Mørket at drive paa Klipper. Om Natten saae man Lys, der bevægede sig hid og dit, henimod Morgenstunden led et Kanonkud fra det ene Skib som et glædeligt Tegn, og med Raabet: Land! Land! flyttede Søfolkene sig i hinandens Arme og græd og jublede af Glæde. Solen stod op og udbredte det glimrende tropiske Lys over Den Guanahamis grønne Skove og yndige Kyster. Under Krigsmusik og med flyvende Kaner roede Baadene land; paa Kysten blev de modtagne af de studsende Indianer, nogene, røde, væsklakte Mennesker. Kolumbus betraadte først Kysten med draget Sværd; man op-

reiste et Kors og talte Gud, Somændene lyssede Kolumbus's Hænder og bad om Tilgivelse for deres Vantro. Landet blev nu taget i Besiddelse for den castilianske Krone med alle de Højtideligheder, der ved saadan Lejligheder pleiede at anvendes. Kolumbus kaldte Den St. Salvador (Frelseren), fordi den havde frest ham fra at vende tilbage med uforrettet Sag. Men Den var forholdsvis fattig, og rige Produkter eller Guld maatte Kolumbus hjembringe til Spanien forat vinde Kongens og Dronningens Interesse for Udsalget af Opdagelsesreisen. De Indsøgte var smaa Stykker Guldblik til Prydelse i Næsen eller Ørerne; de bemærkede Spaniernes Begjærighed efter dette Metal og viste syd paa. Kolumbus næede efter denne Anvisning Kuba og derfra Hayti, som han til Øre for Spanien kaldte Hispaniola. Overalt var den rige tropiske Vegetation men kun lidt af den indiske Rigdom, man havde ventet. Man tilstede sig Guldblik for Glasperler og andre Ubetydeligheder; Kolumbus grundlagde en lille Koloni paa Hayti og seilede derpaa tilbage til Spanien; et af hans Skibe var strandet, Befalingsmanden paa det andet var misundelig og trolos og ventede kun paa en Lejlighed til at stade Kolumbus; i denne Forsatning næede han, efterat have udstaet en frygtelig Storm, den 15de Marts 1493 etter Havnen Palos og begav sig under den forsamlede Folkesmøngdes Jubelstrig til Kirken forat talte Gud. Derpaa reiste han til Barcelona, hvor Hoffet dengang opholdt sig; han drog ligesom i Triumph gennem Spanien; man tilstod ham et festligt Indtog i Barcelona, og Ferdinand og Isabella modtog ham i fuld Pragt og oversatte ham med Tak og Øre.

Endnu tre Reiser til Vestindien (saa kaldte man den opdagede Gruppe) foretog den intetlige Søfarer, beslægtig ansporet af det Haab at finde en Gjennemgang til Indien. Han opdagede paa disse Farter de fleste vestindiske

Øer, ogsaa Amerikas Fastland, hvor den mægtige Flod Orinoko udgyder sig i Havet. Men Ferdinands snedige Mistillid lønede den store Opdager med Utaknemlighed, man frygtede for hans Indsydelse i de nyopdagede Lande og troede, at han tilsigtede Uafhængighed af den spanske Krone; Kongen vilde ikke indromme ham det lovede Statholderslab; man gif endog saavidt, at man i Lænker førte ham fra hans fredie Reise tilbage til Spanien. Den nye Verdens Opdager viste fattig og mislykket 1506; ikke engang hans Navn bærer den af ham opdagede Verdensdel; den blev opkaldt efter en Florentiner Amerigo Vespucci, der senere besøgte Amerika og ved et Skrift gjorde den nye Verden mere bekjent i Europa.

Men ogsaa efter Kolumbus's Død vedblev den almindelige Æver forat fortsætte Opdagelerne eller rettere forat føge Rigdomme og Eventyr i den fjerne, guldrige, forunderlige Verdensdel. Portugiseren Cabral blev paa en Reise til Østindien Aar 1500 dreven af sin Kurs og opdagede det frugtbare, paa Metaller og øde Stene rige Brasilien. Ferdinand Kortez, en tapper, udholdende og begavet Spanier, landede 1519 i Mexico, hvor han grundede Havnen Veracruz, og med sin lille Hob Spanier, frygtelige ved deres Vaaben, Krigskunst og de af Amerikanerne ujsendte Heste, indtog det stærkt befolkede Mexico efter haardnæslende og trivilsomme Kampe. Balboa saae første Gang efter et morsommeligt Tog over Landtangen Panama det stille Hav. Portugiseren Ferdinand Magellan opdagede i spansk Ejeneste det efter ham opkaldte Strede mellem Ildlandet og Amerika. Denne driftige Søfarer gjennemselede første Gang det stille Hav, men blev ihjelslagen 1521 af de vilde Indbyggere paa Philippinerne. Hans næstkommanderende sorte Skibet videre mod Vesten og fuldendte den første Jordomseiling. Spanierne Pizarro og Almagro,

raa, grusomme og gjerrige Mænd, kom til Peru, hvor de 1531 benyttede sig af Kronstridigheder mellem den herskende Stamme, „Solens Born,“ og bemægtigede sig det velbefolksede, guldriige Land; senere indtog Almagro ogsaa Chili. Indbyggerne blev behandlede med frugtelig Grusomhed, som Ærsten efter Guld gav hyppig Anledning til at pyte sig; de blev jagede som vilde Dyr, den christelige Tro blev dem paatvungen, og deres Antal aftog i en forbausende Grad; men spanske og portugisiske Bispedømmer, Kloster og Stæder reiste sig i Amerika, og snart destog Engländerne ved Sejlads paa Nordamerika i den nye Virksomhed. Opdagelsen af denne Verdensdel har for en stor Del forandret ikke blot Verdenshandelens men ogsaa Verdenshistoriens Gang; her fremmede de mangfoldige ubekjendte Produkter^{*)} nye Øjenstonde for Handelen paa samme Tid, som Kultur af Landet udfordredes forat frembringe dem og flytte den europæiske og asiatiske Vegetation over i Amerikas rige Jordbund; saaledes banede sig gennem amerikanske Kolonier de europæiske Kæstier en ny Gang; herved sank Grundeinddommenes Betydning i Europa og med den for en Del Adelens Overmagt, medens Borgerstanden ved Handelen høvede sig til kraftig Selvstændighed.

^{*)} Håndtill ubekjendte amerikanske Produkter, der efterhaanden naaede betydning i Handelen, varer: Tobak, Kartofler, Kokao, Vanille, Chinabark, mange Frøsorter og Farvetræer; oversætt fra den gamle Verden til Amerika blev: Sullerkort, Kaffe, Kornsorter, fremdeles Hest og Hornqvæg, der Alt lykkedes fortælligt og betydeligt forøgede Handelen og Forbruget, samt til dels forandrede Nationernes Levermaade baade i den gamle og den nye Verden.

Italiens Stater. Ligevægtsystemet. Frankmændenes, Venetianernes, Tydskernes, Spaniernes Kamp om Italien.

I Italien havde Kampen mellem Welfer og Ghiselliner i lang Tid væbnet Staterne mod hinanden og gjort det magtpaalliggende for den ene Stat, at dens Medhælere ikke vandt nogen Overvægt i krigerst Henseende, ved Handel eller ved udenlandste Forbindelser. At bevare en saadan Ligevægt imellem Staterne var Øjenstanden for den italienske sunde, ofte grusomme og troløse Statskunst. Men da de Italien omgivende Magter Frankrig, Tydskland og Spanien havde vundet indre Fæstning, blev det dem magtpaalliggende at vinde Indflydelse ogsaa i Italien; derhen kaldte de historiske Minder Tydsklands Kejsere, derhen den krigerst Land og den nationale Ergjerrighed Spaniens og Frankrigs Adel, som Kongerne selv gjerne indvillede i fremmede Fejder, der kunde bringe den til at glemme farlige Planer mod Kronens Magt; og da Italien er såd sjøn, at den, som engang har besiddet dette Land, kun dværende vil slippe det, blev Italiens frugtbare Egne for en Tid Nationernes Kampplads. Herfra greb da Ligevægtsystemet om sig, og for første Gang saae man i denne Periode de betydeligste europæiske Stater at forene sig i det politiske Formaal at hindre en anden Magt fra at udvide sig i Italien.

I det nordlige Italien holdt siden Midten af det 15de Aarhundrede Mailand og Venetig hinanden Ligevægten; i det sydlige Italien Kirkestaten og Neapel, og undertiden dannebe ogsaa det nordlige Italien Ligevægten imod det sydlige. Imellem begge Dele af Italien laa det mægtige Florents, der efterhaanden havde erhvervet sig Herredømmet over hele Etrurien og ved sit Pensgeherredømme udøvede en betydelig Indflydelse, styret af

den mægtige Familie Medicis, der i Begyndelsen var et Handelshus, som ved udbredte Vengeforretninger havde støttet sig Indflydelse. Florents dannede Ligevægtspunktet i Italien, idet Medicærne understøttede den Del af Italien, der syntes at ligge under for Sieblikket. I Mailand herskede Huset Visconti og derpaa Huset Sforza fra Aaret 1450, da Grants Sforza blev Hertug og oprettede et Soldaterherredomme i Mailand. Han havde grundet sin Families Magt som Condottiere eller Ansører for de italienske Leietropper. I Italien havde nemlig den Nædvendighed at sikre Handelen mod Ulemper lært Handelsstanden at tage fremmede Tropper i Sold; disse Tropper vare afhængige af deres Condottiere, med hvem Leiekontrakten affsluttedes; naar man ikke længer behøvede deres Brug, affledtes de, men da de forbleve som en samlet Hær under deres Ansører, kunde de ofte afgive en betydelig Magt for den, der havde Raad til at betale dem. I Slutningen af det 15de Jahrhundrede beherskedes Mailand af Ludvig Moro, der, som Formynder for sin Brodersøn, med Magt havde revet Hertugdommet til sig og dorfor havde Nod med at haandthæve sit Herredomme. Benedig havde udvidet sit Herredomme baade tilslands i Podalen og tilsses over det frugtbare Cypern. Republikens Magt forsøges ved dens Kloze af den aristokratiske Regierung ledede Statiskunst, og den var i Slutningen af det 15de Jahrhundrede den Magt, hvis Udvilse mest frygtedes af de italienske Stater. I Kirkestaten indlod Paven, med Tilsidesættelse af sin geistlige Verdighed, sig i politiske Forbindelser saa godt som Italiens øvrige Kyrster, men lededes i sine Foretagender især af Tilsisielighed til at udvide sin Families Magt, og denne Bestræbelse bragte ham i mange for en geistlig Kyrste ubehagelige Sammenstød med de øvrige Magter. I Neapel var Huset Anjou blevet afløst af Konger af den aragoni-

ske Familie (p. 149). Kongens Magt var, omtrent som i Tydfliland, indstræknet af en mægtig og rig Adel; uagtet dette Rige i geographist Henseende havde Overvægten over de øvrige italienske Stater, kunde det dorfor ikke tænke paa at udvide sin Magt til Norditalien.

I Frankrig havde den unge og letfindige Karl d. 8de, en Son af Ludvig d. 11te, beseglet Trouen (1483—1498) og vendt sine krigslystne Tanker mod Italien. Da Ludvig Moro saae sig truet i Mailand af de italienske Stater, kaldte han Frankmændene tilhjælp ved at fornys Mindet om Fordringerne paa Neapel, en Arb fra Huset Anjou. Karl d. 8de drog med en stor Hær og et fortæsselfigt Artilleri uden Modstand ind i Italien; Florents aabnede sine Porte for ham og bevislgede hans Fordringer; Paven blev frygtsom, da Frankmændene nærmede sig og opgav sit Forbund med Neapel; den franske Hær rykkede ind ad Roms eje Port, medens den neapolitaniske drog ud ad den anden. Kirkestatens betydeligste Fæstninger kom i Frankmændenes Hænder: uopholdeligt drog de frem mod Neapel, en Del af Adelen og Stæderne erklærede sig for dem, og knap to Maaneder efter at have bemægtiget sig Rom holdt Karl d. 8de som Konge af Neapel sit Indtog i sin nye Hovedstad; den forrige Konge Ferdinand flygte. Med Udvævelser og Grusomheder fordrov Frankmændene Tiden i det ssjonne Neapel, medens et truende Forbund af Stater sogte at gjenoprette den forstyrrede Ligevægt i Italien. Ferdinand den Katholske fornøjde sin Families Fordringer paa Neapel, Paven, Neapels Lehnherrer, vægredede sig ved at forlene Karl med det erobrede Kongerige; ogsaa den tydste Keiser Maximilian rustede sig, mistankelig imod Frankmændenes Udvælsesplaner. I Benedig 1495 blev saaledes sluttet et Forbund (Liga) mellem Benedig, Mailand, Paven, Ferdinand den Katholske og Maximilian forat gjen-

oprette den gamle Tingenes Orden i Neapel. Karl d. 8de forlod Neapel med største Delen af sin Hær forat sege tilbage til Frankrig. De neapolitanse Stæder reiste sig i Ryggen af ham, og Karl d. 8de nærede med Nød og Keppe under idelige Kampe, især ved Fornovo (1495), Frankrig med sin ved Ubsværelser, Sygdomme og Fjendens Sværd næsten oprevne Hær. Endnu samme Åar var den gamle Regierung i Neapel gjenoprettet. Den franske Konge Ludvig d. 12te (1498—1515), Sønneson af Ludvig af Orleans, optog Huset Anjous Fordringer paa Neapel og Sicilien, hvortil han endnu lagde sin Families Fordringer paa Mailand; thi hans Bedstefader Ludvig af Orleans, Rigsforsmanderen under Karl den 6te, havde været gift med Valentine Visconti. Han erobrede Mailand fra Ludvig Moro og træf en Overenskomst med Ferdinand den Katholske om at dele Neapel, men da Landet var erobret, opkør Strid om Bytet, og Ferdinand den Katholske erobrede ved sin General, den berømte Gonsalvo af Cordova, Neapel for Spanien (1502—1504).

Mellem Italiens Fyrster udmærkede sig ved politisk Klugstab Pave Julius den 2den (1503—1513). Men den Eid var forbi, da Christenhedens Overhoved troede at kunne beherske Staterne ved geistlige Vaaben alene, og Julius den 2den deltog, skjont Olding og Bislop, med Iver i alle Italiens Kampe forat slappe Kirkestaten Overvægten i det frie Italien.

Benedig havde endnu ikke følt Virkningerne af de store Opdagelser paa Verdenshandelens Gang; den stolte Republik var endnu i sin Magts Hylde og truede Italien med sit Herredomme; den bemægtigede sig Kirkestatens østlige Grænsestæder. Ludvig d. 12te og Maximilian af Østrig havde sluttet et Forbund til Cambray (1508), hvis Formaal var at erobre Venetianernes Besiddelser paa

det faste Land; dette Forbund blev nu tilstraadt af Pave Julius den 2den og af Ferdinand den Katholske, der bestandig arbeidede paa at udvide sin Magt i Italien. Da Frankmændene rast erobrede de lombardiske Stæder, indstrommede Venetig Pavens Fordringer, og Julius den 2den foiede sig gjerne efter Venetigs Bonner, der lagde ham paa Hjerte, at han ikke skulde give Italien til Prism for Barbererne. Den heftige Olding deltog selv i et Felttog imod Frankmændene og mæglede derpaa et saakaldet helligt Forbund (en hellige Liga 1511) mellem Venetig, Spanien, Keiseren, England og det schweizeriske Edsforbund, for at drive Frankmændene ud af Italien. Forgjæves kæmpede Frankmændene for at forsvare deres Fordringer i Norditalien; Gaston af Foix hækte Seiren ved Ravenna med sit eget og mange af sine tapre Kammeraters Liv; men Schweizerne slog Ludvig den 12te ved Novara (1513), erobrede Mailand, trængte ind i Burgund og beleirede Dijon. Ferdinand den Katholske bemægtigede sig Navarra Syd for Pyrenæerne (1512); thi Kongen af Navarra havde sluttet sig til Frankrig; Henrik den 8de, Konge af England, og Keiser Maximilian angreb Frankrigs nordlige Provinser og seirede ved Guinegate (1513). Da saae Ludvig den 12te sig nødt til at give efter, opgav Mailand, tilfredsstillede England og Schweizerne ved Penge, og indstrommede Ferdinand den Katholske Besiddelsen af Navarra.

Ludvig den 12tes Efterfølger Frants den 1ste (1515—1547), Sonnesens Son af Ludvig af Orleans, besteg den franske Trone 21 Åar gammel. Begærlig efter krigsrust Bedrift og Berommelse kaldtes han til Italien af alle Ungdommens og Krigens Tilløkkesser. Han befæerde Schweizerne i et glimrende tv Dages Slag ved Marignano (1515), og ved Freden i Freiburg (1516) forblev Frankrig i den twivlsomme Besiddelse af Mailand.

De østeuropæiske Rige.

Indledning.

Det østromerske Keiserdomme. Da de latinske Christne erobrede Konstantinopel (1204), adspillede det østromerske Rige. Venetianerne bemægtigede sig omrent en Hjørdedel (p. 87), et uafhængigt Rige dannede sig i Macedonien, uafhængige Keiserriger reiste sig i Nicæa og i Trapezunt. Da Michael Palæologus, Keiser i Nicæa, ved gennemført hjælp havde tilbageerobret Konstantinopel (1261) og fornrygt Navnet af det østromerske Keiserdomme, søgte han forgivses at samle Bestanddelene af det oldgamle Rige; navnlig forblev Keiserdømmet Trapezunt, Epirus og de venetianske Besiddelser uafhængige.

Levningerne af det græske Rige, der beherskedes af Palæologernes Familie, var oplost ved Adelens Overmagt, ved Genuesernes Handelsherrederomme og ved Angreb af de nordlig boende Servier og Bulgarer, der blevet lokkede af Grækernes Svaghed, optræde af deres Troldshed. Snart optraadte de osmanniske Tyrker som det hendoende Riges farligste Fjender. Forgivses stræbte Keiseren at vinde Paven og de vestlige Riger i Europa ved af og til at forestaae og inddale sig paa en Forening af de afstilte Kirker; denne Lust til Forsoning var kun fremkaldt ved de udvortes Forhold og fandt hverken nogen Deltagelse hos det græske af Religions-had mod Latinerne gjennemtrængte Folk, eller nogen Paastjons-nelse hos de vestlige Christine.

Polen. De af indbyrdes Krig mellem Hyrsterne og den overmodige Adel sonderrevne polske Rige blev forenede til Kongeriget Polen af Ladislaus Lokietek († 1333), der samlede Landene ved Wartha (Posen) og Landene ved Weichsel (Krakau) under sit Herredømme. Hans Søn Kasimir den Store (1333—1370) erhvervede Galizien men maaatte lade Schlesien i Bohmens Besiddelse. Kasimir stræbte at udvilde Rigets Forfæning ved at heve Bonder og Borgere mod den overmægtige Adel. Han bestyttede de handelspræstige Jøder og ladsatte derved Tusinder af dem til Polen, hvilket ikke forblev uden Indsydelse paa Polens senere Forhold. Kasimir udgav en Lovbog, oprettede en Overdomstol og grundlagde Universitetet i Krakau. Men hans Bestræbelser for at bryde Adelens Magt forblev uden Folger;

Bonder og Borgere i Polen vare saa godt som Adelens Livagne.

Bed Kasimirs Død blev hans Søn Ludvig den Store, Konge af Ungarn, valgt til Konge i Polen (1370—1382) og forenede saaledes under sit Herredømme de uhyre, men løseligt forbundne Landstrækninger fra Østersøen til Grænserne af Italien. Han efterlod sig to Østre: Ungarns Kongerige tilfaldt den ældste, Maria; Polakerne valgte den yngste, Hedevig til deres Dronning. Hedevig giftede sig (1386) med Jagello, Storfyrste af Lithauen; herved blev Grundten lagt til Litthauens senere Forening med Polen. Jagello (Ladislaus den 2de) antog Christendommen og stræbte at udbrede den blandt sit Folk; men Hedenstabet og dets Sædvaner vedligeholdt sig endnu længe i Lithauen, der med sine Urstove og øde Sletter endnu i lang Tid blev uutilgjengelig for Kulturens Paavirkning.

Siden de tydske Ridderne havde sat sig fast i Preussen (p. 116), blev de farlige Naboer for Polen. Allerede Kasimir den Store havde kæmpet imod dem, men uheldigt; Jagello seirede over Ridderne i det blodige Slag ved Lannenberg (1410), hvor Ordenens Magt blev knælet. († 1434).

Ladislaus den 2dens ældste Søn, Ladislaus den 3de, (1434—1444), faldt mod de osmanniske Tyrker i Slaget ved Varna (1444). Hans Broder Kasimir den 4de, Storhertug af Lithauen (1444—1492), indgik et Fordrag med Preusserne, der misfornsiede med de tydske Ridderes trykende Herredømme, ønskede at styrde sig ind under polske Beskyttelse. Den Krig, der i denne Anledning udbredt med Ordenen, endtes i Freden til Thorn (1466), hvor de tydske Ridderne overlod Vestpreussen til Polen, men beholdt Østpreussen som et polske Lehns.

Men Kongeriget Polens Magt og Betydnings var forstillet ved Adelens store Overmagt. Den udvivede sin Magt paa Rigsdagene, tiltog sig Kongevalget og benyttede dette til vid Haandfæstninger at styrke og udvide sin Enevælde. Bonderne vare Adelens Livagne; Borgersstanden saa godt som udelukket fra Rigsdagen.

Ungarn. Ludvig den 1ste, den Store (1342—1382), der fra 1370 forenede Ungarns og Polens Krøner, forsøgte sine vidstestige Stater ved heldige Krigs, stræbte at

fremme Agerdyrkning, Vinavl og Handel, udvidede Stædernes Friheder og stiftede Universitetet i Fünfkirchen. Hans ældste Datter Maria, der fulgte ham paa Ungarnsrone, ægtede Sigismund af det bohemisk-luxemburgske Hus, den senere Keiser af Tyskland, og overdrog sin Mand Regjeringen (1387). Sigismunds voldsomme Fremstød mod den ungarske Adel, hans uheldige Kampe mod de osmanniske Tyrker, mod hvem han tabte Slaget ved Nikopolis (1396), og hans Besættelse med de tyrkisk-bohemiske Anliggender gjorde hans Indsydelse i Ungarn ubetydelig. Hans Soiger-son Albrecht af Østerrig (1437—1439) var hans Efterfølger i Ungarn og hans øvrige Riger. Men da han døde tidligt, og hans Hustru først efter hans Død sadt en Son, medens de osmanniske Tyrker bestandigt stærkere truede Rigets Grænser, troede Ungarerne ikke at turde overdrage Kongenavnet til det umyndige Barn, men valgte den polske Konge Ladislaus den 3de (Ste). Han sadt i Slaget ved Barna (1444).

Albrechts umyndige Son, Ladislaus den 6te (Postumus) tiltrædte nu Regeringen i Ungarn under Formynderstab af sin Fætter Keiser Fredrik den 3de, medens Ungarn beskyredes af Voivoden af Siebenbürgen, Johannes Hunyades, der ved Klogstab og Tapperhed fra en ringe Stand havde hævet sig til Fører i mellem Ungarns Magnater. Ladislaus den 6tes Regering betegnedes ved uheldige Kampe med Tyrkerne, der erobrede Konstantinopel (1453), men Belgrad, der heltemodigt forsvaredes af Hunyades (1456), blev endnu en Lid Christenhedens Bolværk mod de osmanniske Baaben.

Efter Ladislaus den 6tes Død valgte Ungarns Stæder den femtæraarige Son af Johannes Hunyades, Matthias Corvinus, til Konge (1457—1490); i Bohmen valgtes Georg Podiebrad († 1471); de østerrigste Besiddelser tilfaldt Keiser Fredrik den 3de.

Matthias Corvinus kæmpede heldigt mod Tyrkerne, mod Bohmen og mod Keiser Fredrik den 3de. Mægtig ogsaa i det Indre ved en staende Hær holdt han Adelen i Tæmme og regjerede egenmægtigt trods den strenge Haandfæstning, han havde indgaet. Men han brugte sin Magt til at fremme Handel og Agerdyrkning; selv en videnstabelig Mand, indkalde han fremmede Lærde, begunstigede

Kunster og Videnskaber og stiftede Universitetet i Ósen med dets betydelige Bibliothek.

Den ungarske Adel valgte ikke Matthias Corvinus's Son til hans Efterfølger. Valget faldt paa en Son af den polske Konge Kasimir den 4de, Ladislaus den 7de (1490—1516), der tidligere efter Georg Podiebrads Død (1471) var valgt til Konge i Bohmen. En haard Haandfæstning med Adelen gørde den svage Mand til Konge, omendført han var det af Navn alene. Men Stænderne indgik en Overenskomst med Østerrig, ifølge hvilken en Efterkommer af det habsburgske østerrigste Hus skulle vælges til Ungarns Konge, naar Ladislaus's mandlige Stamme uddøde.

Under Ladislaus den 7des Regering nærmede Ungarn sig sin Oploosning som Stat. Adel og Geistlighed hersede over Børger og Bonde, Tyrkerne angreb Riget, Grænselandene gav sig under Nabostaternes Beskyttelse. Forgives søgte man at samle Rigets Krester ved at påkalde den religiøse Begeistring, der engang havde fort den bevebnede Christenhed til det hellige Land. Det Korstog, der prædikedes mod Tyrkerne, befrieade den livegne Bonde for sit Herstab; men istedefor at drage til Kamp mod Tyrkerne samlede Bonder og Almoe sig til Kamp mod Adelen. De uvede og uordnede Skarer blev slagne af Johan Zapolya, Voivod af Siebenbürgen; Adelens og Geistlighedens Træk lagde sig dobbelt haardt over Bonder og Borgere.

Osmanner. Konstantinopels Erobring.

Osmann, Høvding for en tyrkisk Stemme, havde bragt de selbschukiske Sultaner Hjælp imod Mongolerne og erholdt dersor til Lehn et Stykke Land i Ullasien. Efterat Seldschukernes Rige var tilintetgjort af Mongolerne, oprettede han et uafhængigt Rige i Bithynien og erobrede Brusa (1326).

Osmann var Stifteren af det efter ham banevante osmanniske Rige. I deres syrige Fær for at udbrede den muhamedanske Tro, i vild Ryst efter Erobring og Bytte, uden Skaansel mod de Bantre, fulgte Osmannerne fra hans Lid den Bei, han havde anvisst, og blevé snart en

Stræt for den hele europæiske Christenhed. Nærmest laa det grøste Rige aabent for deres Angreb, og denne kraftløse Levning af Romernes Magt formaaede kun at sætte en svag Dømning mod de fremstrømmende Erobrere.

Orhan, Ømanns Søn, (1326—1359) satte sig fast i Europa ved Indtagelsen af Gallipolis (1357). Han dannede et fortæffligt Hødfolk, Janitscharerne, der bestandigt fornryedes ved de fra christne Forældre røvede Børn, som fra Barndommen af opdragne i Islam og røvede i Baaben gik i Religionsbiver, Tapperhed og Selvfolelse foran deres nye Troesbrodre og blev til et Korps, der var frygteligt for Hænderne i Krigen og snart for de tyrkiske Sultaner i Freden.

Orhans Søn Amurath d. 1ste indtog Adrianopol i Marizas frugtbare Dal, hvorhen han snart flyttede sin Residens; Ømannernes Skarer brød gennem Balkans Passer og øengstede Servier og Bulgarer. Førgjæves forsøgte en servist, bosniak og ungarisk Hær at standse Ømannernes Fremgang: vel saldt Amurath d. 1ste i Slaget ved Kaschau (1389), men Ømannerne beholdt sejrigt Balpladsen.

Amurath d. 1stes Søn Bajazeth den 1ste, Ilderim o: Lynet, (1389—1402) holdt Konstantinopel i syv Aar indesluttet; da lykkedes det Kong Sigismund af Ungarn, den senere Keiser af Tydfland, der saae sine egne Lande truede, at vække de vestlige Christnes, fornemmelig Franskmandenes og Burgundernes Interesse for Christenhedens rygde Formur. I Østen samlede sig Tydste, Franskmand, Burgunder, Ungarer, Kernen af Nationernes Ridderskab, blandt dem Johan den Uforståede, den senere Hertug af Burgund. Men denne Hær drog med Overmod, under usværende Forlystelser fjenden imøde; de franske Riddere roste sig af, at dersom hinlen styrte ned, vilde de siste den med deres Lande. Ved Nikopolis i Bulgarien stodte

de sammen med Bajazeths Hær (1396). I vild Tapperhed styrte de christne Riddere frem mod det lette tyrkiske Mysteri; de fastede Alt, hvad der kom dem i vejen, selv Janitscharerne veg, men udmattede af den hidige Kamp funde de Christne ikke modstaae Bajazeths Kjernetropper, som han havde opbevaret til det sidste Forsvar. I uordenlig Flugt forlod de Christne Balpladsen, mange Lufinde blev dræbte, Seitherrernes Raseri staanede end ikke de Fangne. Kong Sigismund ilede paa et Kartoi ned af Donau og blev optagen af venetianiske Skibe i det sorte Hav. Bajazeth truede nu Konstantinopel, men han havde blandet sig i Mongolernes Anliggender, og den frygtelige Tamerlan, Mongolernes Behærster, førte sine Baaben imod ham.

Timur Lenk, (den lamme Timur, Tamerlan) havde opføjet sig til Herre i Dschagatai, havde samlet Mongolernes Stammer under sig og behærskede dem med Kraft og Indsigts i barbariske Statskunster: han tragtede efter Herredommets over Verden. Han betegnede sin Rei med umenneskelige Grusomheder og lod Fangene i hundredetusindvis levende begrave, indmure, udsable. Fra den chinesiske Mur og Ganges indtil Middelhavet strakte sig hans Herredomme, da han drog frem for at tuge Bajazeth. Ved Angora i Lilleasien kæmpede Tyrker og Mongoler (1402). Tyrkerne tabte Slaget, Bajazeth blev fangen og døde det følgende Aar i et strængt Fangenslab. Paa et Dug imod China døde Verdenserobreren Tamerlan (1405), og hans Rige opstod sig.

Men Mongolernes Stammer med deres nomadiske Sædvaner tragtede ikke efter Besiddelse af Land og Grundeindomme: Bajazeths Sonner beholdt Herredommets, og hans Sonnenson Amurath den 2de (1421—1451) fortsatte Kampen med de christne. Han tvang den grøste Stat til Skat, men den tapre Johan Hunnyades, Voivod af Siebenbürgen, gjorde ham i Spidsen for Ungarerne en saa

kræftig Modstand, at han sluttede en Stilstand paa ti Åar. Derpaa nedlagde Sultanen Regjeringen, som han overgav til sin fjortenaarige Son Muhamed; han begav sig selv til Magnesia i Asien for fjernt fra Verdens Uro af nyde Livet og kænke over Religionens Sandheder. Denne heldige Omstændighed vilde Ungarerne benytte; en pavelig Legat loste dem fra den Eid, hvormed de havde bekreftet Stilstanden, og Ladislaus d. 5te, Kongen i Ungarn og Polen, drog med Hunnyades og en Hær over Donau. Men den forbistede Amurath antog igjen Regjeringen, han satte sin Hær over fra Asien til Europa paa Slibe, som han leiede af Genuerne, og hevnede ved Varna (1444) de Christnes Trolosshed. Det Dokument, hvorpaa Stilstands-Eden var opstillet, blev baaret paa en Landse foran i Slaget; den christne Hær blev slagten, Kong Ladislaus faldt. Muhammed den 2de (1451—1481) fuldendte det græsste Riges Undergang. Han erklærede den sidste østromeriske Keiser Konstantin den 11te (Palaeologus) Krig og indesluttede snart hans Hovedstad med en Hær, der talte ligesaa mange Stridsmænd, som Staden Indbyggere. Kanoner blev slæbte for Murene og afflydt uhyre Stenkugler; Groderne spærrede Havnene med sterke Jernskæder, Sultanen lod en Del af sine Slibe trekke over en smal Landtunge og bemægtigede sig Havnen, den sidste Vej til Stadens Undsætning. Den 29de Mai 1453 stormede Tyrkerne. Konstantin i Spidsen for et ringe Antal Tropper, understøttede af nogle saa Genuener, kæmpede modigt og opholdt i nogen Eid Kampens Uafslut. Men snart blev Keiseren dodeligt saaret; efter nogle Timers Anstrengelse og Blodsudgydelse trængte Tyrkerne ind i Staden, vorstende ester Blod og Vytre; lun Husene havde Sultanen beslægtet at staane; thi han vilde gjøre den hellige Stad til Osmannernes Hovedstad. I tre Dage vedvarede Plyndringen og Blodsudgydelsen; da holdt Muhamed sit Ind-

tog med en Jernkolle i Haanden. Den prægtige Sophiakirke blev en muhamedansk Moske; Halvmaanen traadte i Korsets Sted paa Tinderne af Konstantinopels Taarne.

Fra Konstantinopel gik Tyrkernes Erobringer fremab; Venetianerne tabte Negropont, Genueserne Kaffa; kun Ungarn under Hunnyades († 1456) og Epirus under den tapre Hyrste Georg Castriota (Isander-beg † 1466) modstod endnu en Eid deres Magt. Allerede viste Tyrkernes Tropper sig paa Italiens nordlige Grænser.

Vajazeth d. 2dens kraftløse Regjering (1481—1512) syntes for en Eid at standse Tyrkernes Fremstrid; men den fra Faderen vanslægtede Sultan blev assat og dræbt af sin Son Selim d. 1ste (1512—1519). Selim erobredes fra Persien Staterne Diarbekr, Mossul og Orfa. Den mamelukiske Behersker af Egypten Canfu al Guri prøvede forgjæves at standse Osmannernes Fremgang; han blev slagten ved Aleppo (1517); Syrien og Egypten erobredes af Tyrkerne; selv enkelte af de frie Stammehævdinger i Arabien underkastede sig den seirige Selim, og snart gjaldt den sunnitiske Sultan i Konstantinopel som Vestlytter af de hellige Stæder Mecka og Medina; Khalifatets gamle Magt var flyttet fra Bagdad til Konstantinopel.

Norden fra 1137—1523.

Norge. Efterat Harald Haarderaade havde endt sit krigsrige Liv i Slaget ved Standforbridge (1066), blev hans Son Oluf Kyrre (Den Fredsommelige) Konge i Norge (1066—1093). Han arbejdede paa at fremme Handel og Kultur, fægte efterhaanden at afslasse det fra Hedenstabet nedaryvede Slaveri, byggede Kirker og Kloster, stiftede Bispedømmer og anlagde Stæderne Bergen og Stavanger.

Hans Son Magnus Barfod (1093—1103) førte

paa gammel Vikingevis et uroligt og omflakkende Liv, erobrede Ørkenserne og Sydørserne og tilsatte Livet paa et Tog til Island.

Medens hans tre Sønner i Fællesskab beherstede Norges Rige, kom Harald Gille, en ved Klogskab, Tappershed og nordiske Idretter udmarket Mand, fra Island til Norge, meldte sig som en Son af Magnus Barfod og bevisste sin Herkomst ved „Jernbyrd.“ Harald Gille beægtigede sig Norges Rige (1130), men blev myrdet (1136). Af de langvarige Kampe mellem hans Efterkommere fremgik om sider den snilte og kraftige Sverre (1181—1202) som Norges Konge og herstede med Klogskab og Dygtighed. Dog vedvarede selv under hans Regjering og end mere efter hans Død Kampen mellem forskellige Kronprætendenter, indtil hans Sonneson Hakon Hakonson (den Gamle 1217—1263) besejrede de Partier, der gjorde ham Kronen stridig. Han lod paa et Thing i Bergen sin Ret til Kronen undersøge og stædfeste og til den Bestemmelse gjort gjældende, at Ingen turde bevise sin longelige Herkomst ved Jernbyrd.

Island havde indtil denne Tid dannet en fri og selvstændig Stat, fremfor Alt udmarket som Hjemstavn og Beskyttelsessted for den nordiske Skjoldkunst og Sagafortælling. Men Island havde bestandig afgivet et Tilflugtssted for de Nordmænd, der var misfornøjede med Norges Konge, og derfor arbejdede Hakon Hakonson paa at forene Republikken med Norges Rige og stræbte at vinde de mægtige Familier paa Island for sin Hensigt. Den berømte Historiestrøver Snorro Sturlesen, Forfatteren af „Heimskringla“ eller de norske Kongers Historie, blev mistænkt for at fremme den norske Konges Planer og dræbt paa sin Gaard ved et Overfald af sine Slægtninge (1241). Efter mange frugteloze Bestræbeler til dog den norske Konge Magten paa Is-

land. Den blev fuldkommen forenet med Norge i Aaret 1264.

Sverrig. Birger Jarl, Faderen til Valdemar, Folkungernes Stamfadre paa Sverrigs Trone, (1250—1279), herstede med Kraft i sin svage Sons Navn og holdt de urolige Folkunger i Tømme. Han besættede Stockholm i Mälaren, Hovedstaden for Svears og Gotthers Rige. Efter Faderens Død kom Valdemar i Strid med sin Broder Magnus, Ladelaus kaldet, og maatte til sidst aftaae ham Riget.

Under de tidlige Kampe og Tronstridigheder havde forlængst de frie Bonder tabt den Indflydelse, de tidlige havde udøvet paa de almindelige Folkeething. Magten var gaaet over i de Stores Hænder. Under Magnus Ladelaus (1279—1290) gif disse Folkeething over til Herredage, Forsamlinger af Rigets mægtigste Mænd, der med Kongen deltog i Bestyrelsen og Lovgivningen. Og fra den Tid sluttede sig Adelen og Geistligheden i Sverrig bestandigt fastere sammen til en selvstændig Magt, der som et Rigsråd stod ved Siden af Kronen. Men ved Love, som kraftigt blev overholdte, sorgede Magnus for den indre Netsikkerhed i Riget, nærmest til Beskyttelse af Herredagene og Kongens Person men ogsaa til Sikkerhed for Handel og Handel og for den menige Mand.

Magnus havde fort før sin Død bestemt Rigsråden Thorkild Knudsen til Formynder for sin Son Birger (1290—1319). Men da Birger blev myndig, kom han i Strid med sine Brødre Hertugerne Erik og Valdemar; han forslog sig en fort Tid med dem, men da han efter deres Tilskynelse havde ladet den mægtige Thorkild Knudsen henrette, udbrød Striden paany; Kongen fængslede sine Brødre og lod dem dræbe. Men de myrde Hertugers tilhængere greb til Baaben, Folket reiste sig, og Kong Birger maatte flygte.

Kongevalget faldt paa Magnus Smek, (1319—1363) endnu et Barn, en Son af den myrdede Hertug Erik, Folsets Undling, og Ingeborg, en Datter af den norske Konge Hakon b. 5te. Omrent ved samme Tid døde hans Morsfader, Kong Hakon den 5te, og Magnus Smek arvede ogsaa Norges Rige. Mads Ketilmundsen, det hertagelige Parties tapre Ansæter i Borgerkrigen, varke Formynderslabet i Forbindelse med det svenske Rigsråd. Men da Kongen blev myndig og hans Kluge Formynder og Raadgiver var død, valtes Folsets Misfornuftighed med hans Udselhed, hans anstændelige Sæder og de svære Skatter, han paalagde. Folsets Mod vorede til en uørt Grad, da ved denne Tid „den sorte Pest“ hærjede Norge og Sverrig. Under saadanne Omstændigheder blev Magnus Smek tvungen til at antage sin ældste Son Erik til Medregent i Sverrig (1350); den yngste, Hakon den 6te, skulle regjere i Norge (1350). Men da Erik døde (1359), og da Kong Magnus imod det svenske Rigsråds Villie lod sin Son Hakon b. 6te gifte sig med den danske Kongedatter Margareta, tilbedstre og tyve af Kongen landsforviste svenske Herrer Magnus' Søstersøn Albrecht af Mellemborg den svenskerone. En Flaade bragte Albrecht og de fordrevne svenske Herrer til Sverrig; Magnus maatte flygte, og Albrecht blev kort derpaa valgt til Sverrigs Konge (1363—1389).

Danmark. Kong Niels (1104—1134), den sidste af Svend Estridsens Sønner, der herskede i Danmark, var en svag Regent, under hvem Landet plagedes af indvortes og udvortes Fjender. Kongens Son Magnus snigmyrde endog den tapre Knud Lavard (1131), en Son af Erik Eiegod, af Misundelse over den Undst, hvori hans Frænde stod hos Folket. De Stridigheder, som denne Misgerning fremkalde, endte sig med en Borgerkrig: Kong Niels og hans Son Magnus tabte Slaget ved Godevig i Skaane (1134) mod

Knud Lavards Broder Erik Emun. Magnus faldt, Niels undkom af Slaget, men blev fort derpaa ihjelslagen af St. Knuds Gildebrødre i Slesvig; thi Gildebrødre, Samfund til fælles Undersøttelse og Beskyttelse, havde blandt Undet den Forpligtelse at indtræve Mandebod eller tage Blodhavn for deres Medlemmers Drab, og Knud Lavard havde været Formand for St. Knuds Gilde.

Erik Emun (1134—1137) bemægtigede sig Regjeringen og herskede grusomt; han blev ihjelslagen på offentlig Thing af en højt Herremand.

Erik Lam, en Dattersøn af Erik Eiegod, har under vedvarende indre Uroligheder og Fejder Kongenavnet (1137—1147), indtil han erkendte sin Uduelighed ved at nedlægge Regeringen og gaae i Kloster.

I de følgende ti Aar (1147—1157) var Danmark Skuepladsen for en Borgerkrig mellem tre Kronprætendenter: Svend, en Son af Erik Emun, Valdemar, en Son af Knud Lavard, og Knud, en Son af Magnus Nielsen. Efter længere Tids verlende Kamp, hvori endogsaa den tydste Keiser Fredrik Barbarossa blev inddraget som Mægler, delte Kongerne Riget: Valdemar fik Norre- og Sønderjylland, Svend Skaane, Halland, Bleking, Bornholm, Knud Sjælland, Hjørring, Læaland, Falster og de syrige Øer (1157). Men fort efter forsøgte Svend at rydde sine Medhællere afsejen ved et Overfald under et Gilde i Roskilde. Knud blev dræbt, men Valdemar og hans tapre Ven Absalon undkom fra Blodbabet; Kongen flygtede til Jylland, fremviste paa Viborg Thing de Saar, han havde faaet ved Overfaldet i Roskilde, og fandt stort Medhold hos det opdrægte Folk. Svend, der førte en Hær over til Jylland, blev slagen paa Grathe-Hede (1157), lidt Sønden for Viborg, og blev paa Flugten dræbt af en Wonde.

Baldemars Ret til Kronen blev bekræftet ved et Kongevalg i Jylland 1157, hvor Landets Mægtige enstemmigt afgjorde Sagen til hans Førdel, hvorpaa han blev kronet af Erkebispen i Lund.

Valdemar den Store (1157—1182).

Kong Baldemars trofaste Ven og Støtte var Absalon, der strax efter Kongens Tronbestigelse blev valgt til Bisshop af Roskilde. Han nedstammede fra en herskt Slaegt, der regnede sin Herkomst lige fra Valnatoke, han var flugt, besindig, modig og veltalende. Sit kæmpestærke Legeme udviste han ved uafsladelige ridderlige Duelser, ved Ridten og Svømming i Rustning, ved at følde Treæer og ved andet svært Arbeide, Heller ikke den boglige Dannelse havde han forsømt og fremtraadte senere som en Besvører af Geistlighedens Dannelse i Almindelighed og en Beskytter af de danske Historiestrøvere Saxo Grammaticus og Svend Agersen. Opsostret med Valdemar var han ham fra Ungdommen af inderlig hengiven, men dog saaledes, at han aldrig gav efter for sin kongelige Ven, hvor han vidste, at Retten var paa hans egen Side. Imod de hedenske og sorstørste Bender vendte denne frigjærende, fædrelandsstændende Bisshop Danmark til en Angrebskrig, idet han var lige omhyggelig for den kristelige Religions Udbredelse og for Danmarks Sikkerhed og Anseelse.

Beboerne af Den Rygen ansaaes for de farligste Ørsvere og de mest haardnakkede Akgudsdyrkere; det var da imod dem, at Krigen fornemmeligt vendte sig. De første Tog imod Benderne vare uden betydelig Virkning dels paa Grund af Modløshed hos den danske Almue, der saa ofte havde lidt under Benders Grusomhed, dels paa Grund af Skibenes baarlige Tilstand og det hele Krigsvæsens middelmaadige Indretning. Men i Året 1168 blev atter en betydelig Glaade

udruslet, bestemt til at indtage Arnona selv. Denne besættede Tempelstad laa paa den nordligste Pynt af Rygen, rundt omgivet af steile Kridtklinter og sikret fra Landsiden ved en hoi Bøld. Hæren blev landsat, Borgene beleiret og angrebet efter den Tids Maade med Stormtaarne og Blåder. Tilfældigvis lykkedes det en Dansk at stikke Ild paa et Treætaarn, der forsvarede Porten, Luen udbredte sig videre, den danske Hær benyttede Lejligheden til at storme, og Benderne, der saae sig i en dobbelt Mod mellem Ild og Sværd, overgave verpaa Borgen; de forpligtede sig til at udlevere Guden Svantevits Billeder med alle Templets Rigdomme, de skulde fremdeles lade sig døbe og erkære sig statskyldige til den danske Konge og pligtige til at følge ham paa hans Krigstog. Templet blev brændt, en christen Kirke opført istedet, og Gudens hemmelighedsfulde Billeder sonderhugget til Vindebrænde. Med dette Foretagende var et vigtigt Skridt teet til Benders Omvendelse og til at styrke de danske Kyster for deres Ørsverier. Absalon vedblev fremdeles at fremme Kysters Sikkerhed dels ved Sætug dels ved Anlæggelsen af faste Borge: en af de smaa Øer, der forbund laa mellem Sjælland og Amager, forekom ham som et passende Sted til en Orlogshavn; der anlagde han en Borg mod Ørsverne; Fiskerleiet, der sluttede sig omkring de besættede Mure, faldtes Havn; det var Begyndelsen til Danmarks Hovedstad.

Fra Landsiden havde Benderne Mod med at værge sig mod den sachsiske Hertug Henrik Leone, (p. 93), der igjen paa sin Side lagde de Danses Herredommme over de øst-søiske Kystrande mange Hindringer i veien. Men da denne mægtige tydste Lehnsmand henimod Slutningen af Valdemar den Stores Regjering kom i Unighed med sin Keiser Frederik Barbarossa og blev fordrevet fra sine Lande (1180 p. 93), blev Kong Valdemar vel befriet fra en mægtig Medbeller til Herredommene over Østersøen, men fil Keiseren

istedet, til hvem Forholdet endnu blev vanskligere ved den Paastand, som flere af den Køds tydste Keisere gjorde, at være Lehnsherrer over Danmark. De Farer, der fra denne Side truede den danske Magt, vidste imidlertid Valdemars og Absalons Klugstab at besejre.

Det var et meget vigtigt Formaal for Valdemars Bestræbeler at see sin Son Knud, endnu medens Faderen levede, kronet som sin Esterfolger. Danmark var et Valgsrige, og hvidbintil var efter en Konges Død hans Esterfolger blevsen valgt af de mægtige og frie Mænd, der vel ifolge Bedtegts i Valget holdt sig til en vis Arvesølge, men dog f. Ex. ingenlunde altid havde givet Kongens Sonner Fortrinet for hans Brodre. Maar nu imidlertid Valdemar ved sin personlige Indflydelse og ved sin Ven Absalons hjælp kunde saae Kongevalget bragt i stand under sine egne Vine, var et vigtigt Skridt gjort til at sikre hans Arvinger Kongevalget, og Gjentagelsen af en saadan Fremgangsmaade kunne danne Overgangen til et fuldkommen Arverige. Men paa den anden Side indsaae ogsaa Kongens mægtige Mænd, at de saaledes bortgave en af de vigtigste Betingelser for Udvældelsen af deres Magt, og dersor var det kun efter flere forelsbige Forsøg og efter Undertrykelsen af en Nækle farlige Sammensværgelser, at Kongen naaede sin Hensigt; derpaa blev den syaarige Knud kronet i Ringsted, og saaledes var ved den høitidelige Handling ogsaa Geistighedens Verkstælelse bunden.

Siden Erkebispestolen i Lund blev fliset i Aaret 1104 forat være den øverste geistlige Myndighed i Norden, havde Erkebiskopperne haft stor Indflydelse paa Afgjørelsen af de vigtigste Statsanliggender og deltaget for deres Bedkommende i den romersk-katholiske Kirkes almindelige Kamp, ved hvilken den stæbte at giøre sig uafhængig af Staten. Da den gamle Erkebispe Eftild træt af sine Kampe med Kronen nedlagde sin Værdighed, udvalgte han med pavelig Tilladelse

Absalon til sin Esterfolger. Han modtog ogsaa, sjællent ikke uden en vedholdende Væring, denne høje Værdighed, dog saaledes, at han fremdeles veblev at være Bislop i sit høje Roskilde. Han indtog saaledes med sin geistlige og verdslige Magt en Stilling, der endog kunde blive Kronen farlig, men netop fra denne Lid indtraadte færre Stridspunkter mellem Kirken og Kronen, dels fordi Kirken nu havde naaet den Uafhængighed, den tilsigtede, dels paa Grund af Absalons personlige Velvillie mod Kongen. Og dog gav denne Mand ingenlunde Noget efter af Kirkens Rettigheder og Myndighed hverken for Kongen eller for Almuen. I Anledning af hans strænge og omhyggelige Tilsyn med Kirkegodserne i Skaane og Indførselsen af Liendeafgifterne reiste sig et farligt Bondeoprør. Forgjæves stæbte den vestalende Erkebisstop paa Thingene at tale Benderne tilrette; Kongen blev vred, men Absalon raadeude endnu fra voldsomme Forholdsregler imod Oprørerne. Men da de i deres Dristighed gik saavidt, at de ikke blot vægredede sig ved at betale Liende til Geistigheden, men endogsaa imod den katholiske Kirles Regel tillod Præsterne at gifte sig og erklærede Bisoppernes Embete for overslodigt, drog Erkebisstoppen og Kongen med en Krigshær til Skaane. Endnu blev der gjort et Forsøg paa Mægling, men forgjæves; da blev Sagen afgjort ved Baaben. Skaningerne led et stort Nederlag ved Dysieaa (1181) og blevne tvungne til at give efter, uagtet endnu siebse Lienden veblev at være et omtvistet Spørgsmål. Valdemar den Store døde 1182 under Forberedelserne til et nyt Krigstog mod Benderne. Hans Son Knud den Ste besteg Kronen ifolge det allerede under Faderens Vine foretagne Valg. Den tydste Keisers Fordring paa Lehnshøihed over Danmark modte han strax med den største Bestemthed og erklærede, at han var Konge i Danmark med samme Ret, som Fredrik Keiser i Sydsjælland. Chi endnu stod Absalon ved hans Side, og den

erfarne Raadgivers Ord havde endog større Indflydelse paa den unge Knud, end det havde haft paa den med Absalon næsten jernaldrende Hader. Keiseren opfisdede da den pommeriske Hertug Bugislans til at angribe de danske Besiddelser i Venden. Men Absalon samlede i en Hurtighed de Skibe, der vare nærmest ved Haanden, og seilede til Pommeren, hvor han i Nærheden af Rygen augreb den 500 Skibe stærke pommeriske Flåde. Da Venderne saae Absalons Banner i Spidsen og hørte den velbekjendte danske Krigssang, blev de grebne af Skrat og søgte deres Redning i Flugten. Absalon forfulgte dem, og fun 35 Skibe undkom (1184).

Dette Slag afgjorde de Danskes Overmagt over Venderne; Hertug Bugislans tog sit Rige til Løhn af Danmark, og den danske Konge antog Titel af „Slavernes Konge.“ Fra denne Tid begyndte Knud at tænke paa Erobringen af Holsten og Lauenborg for saaledes at forene de østersøiske Kystslande under det danske Herredomme. Frederik Barbraossa var fraværende paa et Tog til det hellige Land, hvor den gamle ridderlige Keiser fandt sin Død (1190) (p. 94), hans Son Henrik den Sjette havde nok at gjøre med at modstaae den uboeligke Henrik Lovre, der vilde fratauge Grev Adolph af Holsten hans Lande, som han siden Achtserkloeringen mod Henrik Lovre havde besiddet næsten som et umiddelbart Nigglehn: Kongen kunde altsaa i No vente paa Udfaldet af disse Begivenheder for siden at gribe til de Planer, der bedst moatte kunne sikre ham selv Overherredommets i det omtístedte Land. Knud formaaede områder de nærboende Vender, der vare danske Vasaller, til et Angreb paa de holstenske Lande, og da Lydsterne i et blodigt Slag havde lidt et stort Nederlag, lod han sin Broder Hertug Valdemar 1201 falde ind i Holsten, og med en glimrende Fremgang lagde denne tapre og snilte Fæltherre i fort Tid Holsten, Dit-

marsken, Lybek og Lauenborg under de Danskes Herredomme.

Knud den Gte døde i Aaret 1202, efterat have bragt Danmarks Anseelse og Magt til det højeste Punkt. Aaret iforveien var hans trofaste Ven Bisshop Absalon død, lige indtil det Sidste sit Fædrelands Støtte ved Raad og Anseelse, som han tidligere havde været det ogsaa ved Kraft og Vaabendaad, den største Mand, Danmark nogensinde havde frembragt.

Valdemar den 2den Seir (1202—1241), Hertug i Sønderjylland, blev valgt til Konge efter sin barnløse Broder. Han fortsatte som Konge de Erobringer langs Østersøens Sydkyst, han som Hertug havde begyndt, og blev områder erkendt som Herre næsten over den hele Strækning fra Holsten til Østland. Østland blev erobret ved et Korstog, der anførtes af Andreas Sunesen, Erkebisshop i Lund. Hedningerne overfaldt pludseligt den danske Hær i Nærheden af Reval (1219); i Begyndelsen kom den danske Hær i Forvirring, og Esterne syntes at skulle seire, men Slaget endtes med Hedningernes Nederlag. Paa dette Tog bruges første Gang den fra Pasven sendte indviede Kane, det hvide Kors paa den røde Grund (Dannebrog), der siden er blevet saa berømt som de Danskes Mærke. Men dette vildtudstrakte af forskjellige Folkeslag behøvede Rige var vanskeligt at forsvarer, og blev adspaltet endog før Valdemar Seirs Død. Kongens misfornøjede Basal, Greb Henrik af Schwerin, overfaldt ham hemmeligt om Natten paa Den Løn ved Kyen (1223) og holdt ham i stræng Forvaring i 3 Aar, indtil Valdemar løsholdt sig for en stor Sum Penge og for Afstaaelsen af næsten alle sine tydste og vendiske Besiddelser. Vel samlede Kongen en Hær og søgte imod sit edelige Lovte at gjenvinde dit Tabte, men blev slagen ved Bornhøs ved 1227. Siden den Tid bestjælfelgede han sig indtil sin Død (1241) med sine Landes indvortes Bestyrelse.

Samtidig med Danmarks store Stigen i politisk Bevægning gik ogsaa den indre Udvikling fremad. Det var især Valdemar den 2den, der som Lovgiver erhvervede sig store Fortjenester ved at samle og ordne de ældre Provinsiallove og paa Thinge forelægge dem til Bekræftelse; den vigtigste af disse Love er den sydske Lov, som blev antagen i Aaret 1241.

Af Kong Valdemar den 2dens Sonner med den portugisiske Prinsesse Berengaria (Bengærd), fulgte den ældste, Erik Plovpenning, ham som Konge; han var allerede i Faderens Levetid hyllet og kronet. Hans Brodre havde betydelige Lehn: Abel (1232) Sønderjylland, Christopher Laaland og Falster.

Hertug Abel stræbte at sikre sig sit Lehn Sønderjylland som en arvelig Besiddelse i sin Familie, uafhængig af Kronen Danmark. Abel traadte i nære Forbindelse med Holsten og med Lybskerne, men blev tvungen af sin Broder til at underkaste sig. Paa et Tog imod Holsten besøgte Erik sin Broder i Slesvig; Brødrerne kom i Ordstrid; Abel lod Kongen gribe og myrde i en Baad paa Slien.

Abel (1250—1252) fulgte sin Broder som Konge i Danmark, efter med fire og tyve Riddere som Mededømænd at have svoret ikke at have besatet sin Broders Døb. Han faldt paa et Tog for at inddrive en Stat af Friserne (1252).

Abels Broder Christopher den 1ste blev valgt til Konge (1252—1259), bemægtigede sig Sønderjylland, men saae sig senere nødt til at befæste Abels Son Valdemar i Besiddelse af Lehnnet.

Da Jacob Erlandsen, en myndig Kirkesyrste, var valgt til Erkebiskop af Lund mod Kongens Willie, brod Striden ud mellem den danske Stat og den katolske Kirke, idet Kongen beklagede sig over Erkebispegens Indgreb i Lovgivningen, over at Bispevalget var gjort uafhængigt af Kronen, over at verdslige Sager bleve behandlede for geistlig Ret,

over Kirkelige Indgreb i Statter og Boder. Kong Christopher sammenkalde et Danehof i Nyborg, men samme Dag indkalde Erkebispen en Kirkesamling til Veile, hvor det blev bestemt, at en Bispe skulle være ukrænlig; Fængsting eller Mishandling af Bispen skulle have Van og Interdist tilfølge (Veile-Beslutningerne 1256). Kongen erklærede til Gjengeld, at de Lehn, Kronen havde sjænket til Lunds Erkefift, etter varer hjemfaldne; men Boderne paa de geistlige Gobser, der foretrak Krumstavens Beskyttelse for Scepterets, reiste sig til en raa og blodig Opstand.

Erkebispegens Valde sieg, da Kongen ønskede sin Son Erik kronet for at sikre ham Tronfolgen. Men Erkebispen vægredede sig og truede den Bispe, der maaatte vove at krone Kongesonnen, med Kirkens Van. Da lod Kongen Erkebispen gribe og hensætte i Fængsel paa et af sine Slotte (1259). Interdist, der ifølge Veilebeslutningerne nu skulle paafolge, blev forklynd kun af nogle faa Bisstopper; thi Geistigheden i Danmark var for største Dele Indført, der heller havde ønsket at turde slutte sig til Kongen end til Erkebispen.

Bed denne Tid døde Kong Christopher den 1ste pludseligt, efter et almindeligt Rygte forgivet af en Preest, efter Folkesmeningen i Næderverens Sakrament.

Christophers Son Erik Glipping (1259—1286) besteg efter Faderens Død Tronen, et tiaarigt Barn under sin Moders Formynderstab. Jacob Erlandsen blev fort efter lossladt af Fængslet, men traadte strax i Forbund med Hertug Erik af Sønderjylland, Abels yngste Son, hvem han lovede Danmarks Rige. Boderne gjorde et ødeleggende Angreb paa Sjælland, Hertugen af Sønderjylland i forbund med Greverne af Holsten frævede Sønderjylland som et arveligt Lehn, slog de Danske paa Lohede ved Slesvig (1261) og fangede Enkedronningen tilligemed den unge Konge; den holsteniske Greve holdt Erik Glipping fangen i tre Aar.

Under saadanne Omstændigheder var det nødvendigt at slutte Forlig med Kirken. Enkedronningen gjorde selv en Reise til Rom, og omsider kom et Forlig i Stand. Interdiktet blev løft mod Erstatning til Jacob Erlansen, der skulle gjen-indsættes i sit Erkebispedomme (1274).

Kong Erik Glippings Nordholdenhed, Boldsomhed og tvilesløse Sæder opbragte Landets Store, der endog trang ham til den Forpligtelse, at han vilde regere Danmark retsferdig efter Rigets gamle Love. Men da Kongen ikke holdt sit Ord, indgik en Del af den misfornavne Adel en Sammensværgelse, i hvil Spidsen den krigsrude Marst Stig Ankersen havde stod. Kongen blev snigmyrdet ved Mattetid i Finderup Lade ved Viborg (1286).

Erik Menved (1286—1319) efterfulgte sin Fader i Regeringen, og efter sad et Barn under sin Moders Formynderskab paa Danmarks Trone. Kongemorderne i Forbindelse med Johan Grand, Erkebiskop af Lund, med Hertugen i Sønderjylland og med den norske Konge foruroligede Danmark ved idelige Anfaerd og Plyndringer. Da Kongen lod Johan Grand fængsle, udgik etter Interdiktet over Danmark, efter Bonifacius den 8des Bud (1299—1303). Kongen maatte ved Bonner og Boder frasjøbe sig Interdiktet og erholdt omsider med Nod en forelsbig Fred med Sønderjylland og med Norge.

Christopher den 2de, (1319—1333), Erik Menveds Broder, der var bekendt som en Mand uden Kraft og uden Redelighed, blev valgt til Konge af Adel og Geistlighed imod at udstede en stræng Haandfæstning (den første Haandfæstning 1320), hvori der tilskredes de herstende Stænder saadanne Friheder og Herligheder, at kun Kongenavnet blev tilbage for Kongen. Men da Christopher den 2de desvagtet herstede egenmægtigt, sammensvor sig den misfornavne Adel og foreneede sig med Grev Gert den Store af Holsten, der vilde

tilkæmpe sig Formynderskabet for den unge Hertug af Sønderjylland. Folgen af disse Stridigheder var det danske Riges fuldkomne Afsplittelse. Mod Slutningen af Kongens Levetid herstede Grev Gert i Norrejylland og Fyen, som han dels havde erobret dels taget som Pant; Kongen eiede ikke mere end en Skanderborg og en Del af Laaland († 1333).

I den syvaarige Mellemregering (1333—1340), som fulgte paa Christopher den 2dens Død, besluttede Grev Gert at tilbytte sig Sønderjylland for Norrejylland; han vilde saaledes have sine rige Lande samlede og grundlægge et truende Rige paa Nordens Grænser. Grev Gert drog med en Hær ind i Jylland forat tiltvinge sig Lydighed; men Folket reiste sig mod sine Undertrykkere; Ridder Niels Ebbesen af Norre-ris undsagde Grev Gert og dræbte ham midt i hans Hær ved et natligt Oversald i Randers (1340). Lydernes Opstand blev nu almindelig: men Niels Ebbesen selv faldt i et Slag mod sit Fædrelands Fiender (1342).

Kort efter ankom Waldemar, Christopher den 2dens yngre Son, fra Lydskland, hvor han under Danmarks Nod for Sterkstedelen havde opholdt sig ved Keiser Ludvig af Baierns Hof, hvorfra han medbragte et flebent Bæsen og smedige Statskunster. Han blev hyldet til Konge af Danmark paa Viborg Thing (1340—1375). Med Snildhed, Mod og Vestemhed samlede Waldemar „Atterdag“ (d. 4de) efterhaanden Rigets adsprede Provindser fra Skaane til Jylland. Han gav Hansestæernes Norden nedtrykkende Handelsmagt et Knæ ved at ødelægge Visby paa Gulland (1361), en af Stapelstæderne paa det mægtige forbunds Handelsvei over Østersøen. Han gifteude sin Datter Margareta med den norske Kong Hakon den 8te i det Haab at forene Norges og Danmarks Riger.

Men Adelens Overmagt funde Waldemar Atterdag ikke bøie. Den sydste Adel gjorde flere Gange Opstand

og forbandt sig med Hansestæderne og andre udenlandste Magster mod Kronen. Kong Valdemar blev endog en Tid tvungen til at forlade Danmark for at soge hjælp mod disse Forbindelser (1368—1372); i denne Tid indtog Hansestædernes Flaade Kjøbenhavn. Holstenerne trængte efter ind paa den danske Halvø lige til Aalborg, den svenske Konge Albrecht af Mellemborg erobredes Skåne. Freden maatte høbes ved et særskilt Forlig med Hansestæderne, som Raadet affsluttede; ifølge dette Forlig erholdt Hansestæderne paa 15 Aar en Del Sæstæder ved Skæanes fiskerige Kyster og store Handelsprivilegier; Raadet lovede endog at høre deres Mening ved et nyt Kongevalg.

Efter sin Tilbagekomst begyndte den alvrende Konge atter paa sit moissommelige Arbeide: at samle Danmarks Rige og sikre dets Grændser. Da Adels Mandstamme i Sønderjylland udbode med Hertug Henrik (1375), beredte Valdemar sig til at inddrage det danske Lehn, Noget han i flere Aar havde forberedt; men saa Maaneder efter Hertug Henrik døde Kong Valdemar Aften dag († 1375). Hans Datter Margareta saae sig senere nsdt til at indromme den holsteniske Greve Besiddelsen af „Slesvig“ som et arveligt Lehn (1386).

Oluf, en Son af den norske Konge Hacon den 6te og Valdemars Datter Margareta, blev valgt til Konge i Danmark (1376—1387) under Formynderstab af sin Moder, der paa hans Begne lovede at holde den forelagte Haandfæstning. Hacon den 6te døde 1380; Oluf var hans Esterfølger i Norge, og fra denne Tid (1380) begyndte den langvarige Forening af Danmark og Norge under een Konge. Vel døde Oluf allerede 1387, men hans statskloge og kraftige Moder fulgte ham i Regeringen baade af Danmark og Norge.

Albrecht af Mellemborg, Konge i Sverrig (1363—1389) havde forsøgt at gjøre Indgreb i den svenske Adels

og Geistligheds store Forrettigheder, men blev tvungen til et Forlig, der bragte ham saa aldeles i Afhængighed af disse mægtige Stænder, at han foretrak et fuldkomment Brud for denne tilstand og inddrog en stor Del af Adelens og Geistlighedens Ejendomme under Kronen. Da henvendte den svenske Adel sig til Dronning Margareta, der længe havde været forbirret paa Kong Albrecht, som gjorde Fordring paa Norge som en Søsterson af Magnus Smek og lod sig talbe Konge af Danmark.

Margareta sendte en Hær ind i Sverrig, hvor hun havde et stort Anhang; Albrecht blev slagen ved Fallopia i Vestgothland (1389); han selv og hans Son blev fangne. Kun Stockholm holdt sig i flere Aar mod den danske Magt. Om sider, efterat Kong Albrecht paa 7de Aar havde hensidset i Fængsel, kom det til et Forlig, der staffede Albrecht Friheden, mod at Stockholm senere blev overgivet til Margareta.

Margaretas Søsterbatterson Erik af Pommern, der allerede tidligere af det norske Rigsråd var valgt til Arvekonge i Norge, blev nu hyllet som Margaretas Esterfølger baade i Danmark og i Sverrig.

Bed hans Kroning i Kalmar 1397 forelagde Margareta de geistlige og verdslige Herrer af Danmark, Norge og Sverrig sin store Plan til en bestandig Forening af disse tre ved Herkomst, Sprog og Historie saa wie forbundne Nationer. (Kalmarforeningen 1397). Betingelserne var: der skulde herske evig Fred mellem Nørgerne; Kongevalget skulde ske i Fællessstab; alle Riger vare forpligtede til genseidigt at forsvarer hinanden; hvert Rige skulde regeres efter sine egne Love. Saaledes vare Grundtrækene i Udlæsset til denne store Forening, men dette Udlæsset var overslet; uden at bestemme Noget om Grændserne for den kongelige Magt, om twiflige Spørgsmåls Afgjørelse, om de forskellige Stenders Stilling var Intet bestemt, og saaledes kom den store Plan

saa at sige vedfødt til Verden. Margareta beholdt den kongelige Magt til sin Død 1412. Margareta havde med Forstand og Bestemthed forskaet at holde Adelen i Læmme og at beseire den Misfornsielse, der allerede nu gjorde sig gisædende mod Foreningen, fornemmelig i Sverrig. Men Erik af Pommern (1412—1439), sjæld en personlig tapper Mand, viste Svaghed, Bankelmod, Villaarlighed og Grusomhed ogsaa i Forholdet til de holstenske Hertuger, som han ikke formaaede at twinge til at tage Slesvig til Lehn af Danmark. Det svenske Rigsraads Klager over dansk Overgreb blev omsider ud til Opstand, og Karl Knudsen Bonde, Sverrigs trolse og ørgjerrige Marsk, blev valgt til Rigsforstander (1436) og haandthævede kraftigt Regeringen endogsaa ved at myrde sine Medbedrere til Magten i Sverrig.

Ogsaa det danske Rigsraad var missfornset med Eriks Regering, fornemmelig med Begunstigelsen af den tydste Adel, som han indkalde fra sit Fædreland. Erik saae sig da nedt til at forlade Danmark (1439); han begav sig til Gulland, hvor han en Tid erucerede sig som Sørover.

Christopher af Baiern (1440—1448), der var indkaldt som Rigsforstander af det danske Rigsraad, blev hyllet som Konge af alle tre nordiske Riger. Han tilbragte sin Regering med at bekæmpe og undertvinge den oprørre sydste Almoe og med Forsøg paa at svække Hansstædernes Handelsmagt. I Sverrig var man lun lidet tilfreds med ham og bebreidede ham hans Eigegeyldighed for Landets Wel († 1448).

Det danske Rigsraad valgte efter flere Forhandlinger Grev Christian af Oldenborg (1449—1481), der nedstammede paa Øvindesiden fra Erik Glipping. Christian den 1ste, Stamfader for den oldenborgske Kongefamilie, blev ligeledes valgt til Konge af det norske Rigsraad. Det svenske

Rigsraad valgte imidlertid Karl Knudsen til Konge (1448). Men da hans vilkaarlige og grusomme Regering gjorde ham forhadt af Adel og Geistlighed, maatte han forlade Sverrig allerede 1457 og op holdt sig i Landflygtighed i Danzig. Det lykkedes derpaa Christian den 1ste at blive valgt til Konge i Sverrig (1457); det svenske Rigsraad stadsætede den gode gamle Forbindelse mellem Sverrig, Danmark og Norge.

Da Hertug Adolf af Holsten, den sidste mandlige Spire af den holstenske Greveslægt, døde (1459), indlebede Christian den 1ste Underhandlinger med Slesviigs Ridderstab og Prælater om at blive valgt til Hertug; Kongen troede nemlig for Tiden at burde opgive sin Lehnssret at inddrage det forfaldne Lehn, forat Adelen skulde blive tilbøelig til ogsaa at vælge ham til Greve af Holsten. Han naaede sin Hensigt og blev valgt til Hertug i Slesvig og Greve i Holsten, dog ikke uden at inndromme den slesvigiske og holstenske Adel Valgret og andre store Privilegier (1460).

Misfornsielsen i Sverrig vedvarede, de Skatter, den danske Konge udstrev, fremkalde en Opstand, og Karl Knudsen vendte efter tilbage til Sverrig (1464). Efter en langvarig Kamp, hvori han efter blev fordrevet, beholdt omsider Karl Knudsen (fra 1467) den svenskerone. Forgjævers sogte Christian den 1ste efter Karl Knudsens Død (1470) at twinge Sverrig, der havde valgt en ny Rigsforstander, Sten Sture den Ældre (1471—1497); den danske Konge blev slaget paa Brunkebjerg ved Stockholm (1471); han blev selv saaret og opgav sine Bestrebelser for at vinde den svenske Krone († 1481).

Hans, der allerede tidligere var valgt til sin Faders Eftersøger i alle tre Riger, overtog Regeringen i Danmark (1481—1513) og blev efter nogle Aars Underhandlinger ogsaa antagen til Konge i Norge. Hertugdommerne delte sig

mellem ham og hans Broder Frederik, der fuldte den saakaldte Gottorpske Del (1490).

Efter gennem en Række af Underhandlinger at have sagt ad fredelig Vej at fortrænge Sten Sture den Ældre fra Regjeringen i Sverrig, tog Kong Hans om sider sin Tilslutning til Baabnene. Han rykkede med en Hær ind i Sverrig og slog Svenserne ved Roskilde (1497); Sten Sture nedlagde Rigsforsvarskabet, og Kong Hans blev hylset i Stockholm. Han fuldte endogsaa saa Aar efter sin Son Christian valgt til sin Efterfølger.

I Forbindelse med sin Broder Frederik foretog Kong Hans et Krigstog for at erobre de frie Ditmarskers Land. Men den glimrende Hær, for en stor Del sammensat af den slesvigste og holstenste Adel, led et frygteligt Nederlag ved Hemmingstedt (1500).

Saa snart Nederlaget i Marsken rygtedes, valgte det misforviede Parti i Sverrig alter Sten Sture den ældre til Rigsforsvarer (1501) og efter hans Død (1503) Svante Nielsen Sture (1503—1512)*).

Kong Hans prøvede forgivses paa at trænge Sverrig. Men i en Østrig mod Hansestæderne, der vare forbistrede

* Regenter og Rigsforsvarere i Sverrig i Foreningsperioden med Danmark.

Margareta 1389—1412.	Sten Sture den ældre 1471—
Erik af Pommern 1412—1436.	1497.
Karl Knudsen 1436—1440.	Hans 1497—1500.
Christopher af Bayern 1440—	Sten Sture den ældre 1501—
1448.	1503.
Karl Knudsen 1448—1457.	Svante Nielsen Sture 1503—
Christian den 1ste 1457—1464.	1512.
Karl Knudsen 1464—1465.	Sten Sture den yngre 1512—
Mellemrægning 1465—1487.	1520.
Karl Knudsen 1467—1470.	Christian den 2de 1520—1520.

over de Handelsfriheder, Kongen havde indrommet Englands-erne, tvang han dem til at opgive Forbindelsen med Sverrig og betale Krigsomkostninger (Fred i Malmö 1512).

I Året 1513 besteg Christian den 2de, en Son af Hans, Tronen i Danmark og Norge. Han maatte underskrive en Haandfæstning, der bekræftede og forsgede Adelens og Geistlighedens store Forretigheder. Opragen i et borgerskab Hus fremdrog han som Konge Borger- og Bondefloden imod Adelen saavel af en naturlig Tilbørlighed som af beregnende Klogslab. Men Borgerstanden i Norden havde endnu ikke naaet den Udvikling, at den kunde tilstrækkeligt understøtte Kronens Kamp mod de mægtige Stænder, og Bønderne vare nedsjunkne til Adelens Livegne; derfor gik Kongens Lovbestemmelser, der sigtede til at have disse Stænder, sporsomt forsvundne med hans Regjering; og heller ikke var Christian den 2dens mørke, listige og grusomme Charakter skillet til at bestaffe Kalmarforeningen, hvis første Grundlag skulde bestaae i Nationernes gjensidige Læld. Paven havde udstedt en Banbulle mod den svenske Rigsforsvarer Sten Sture den Yngre, fordi han havde angrebet en dansksindet Erkebiskop. Denne kirkelige Hjælp var Christian den 2den hjælkommen; han sendte en Hær ind i Sverrig og seirede ved Bogesund i Westgothland over Rigsforsvareren Sten Sture, der kort efter døde af sine Saar (1520). Efterat have lovet ikke at ville henvne, hvad der var stæet, og til Bekræftelse paa dette Øfste taget det hellige Sakrament, blev Christian den 2de kronet i Stockholm til Sverrigs Konge. Men snart adlod han sit mørke Gemyt og sine onde Raadgivere: han besluttede ved et Slag at knuse Sverrigs opstættige Adel. Paa den tredie Dag af de i Anledning af Kroningen foranstaltede Festligheder i Stockholm blev Portene til Slottet lukkede; Kongen lod derpaa Sverrigs Adel og Geistlighed anslæge

for Øpsætighed mod Kirken og Paven og de styrkeelige mellem de tilstede værende herrer strax gribe; den følgende Dag, den 8de November 1520, blev det befalet Stokholms Borgere ikke at forlade deres Huse forend paa et givet Tegn. Ved Middagstider blevne Borgerne befalede at møde paa Torvet, og her blevne 94 fangne henrettede med Dre, Haandværkere blevne slæbte fra deres Arbeide til Resterstedet, og enkelte af Tilsruerne dragnede ind i Kredsen og henrettede, fordi de ikke havde funnet tilbage hosle deres Laarer. Selv enkelte af sine egne tilhængere spæde Kongen ikke for at vedligeholde den Førstillinge, at han sun var grusom for at forsvarne Kirkens Rettsigheder. Myrderiet blev fortsat de følgende Dage, ligene henlaa i nogle Dage ubegravede, og Staden svømmede i Blod. Grusomhederne indstrænkede sig ikke til Stokholm alene.

Men dette stokholmske Blodbud opnævdede aldeles Kalmarforeningen. Gustav Vasa, en Yngling af en af Sverrigs ædlestes Slægter, var tilligemed flere andre fornemme Svenskere af Christian den 2den løsset ombord paa den danske Flaade og fort til Danmark som Gidder. Men det lykkedes Gustav Vasa at flygte fra Danmark til Vybet og deraf til Sverrig. Efter det stokholmske Blodbud flakede han en Tid hjemløs om, flygtende for Tyrannens Brede, tærstende for Bonderne, skjulende sig for sine Førfolgere i Kjælvare og Huler, for snart derpaa at reise Bonderne først af Dalekarlien og siden af det øvrige Sverrig og befrie sit Fædreland. Han blev valgt til Sverrigs Konge i Aaret 1523 og fik senere Sverrigsrone erklaaret arvelig i sin Familie.

Ogsaa i Danmark regerede Christian den 2den uden at tage mindste Hensyn til sin Haandfæstning eller til Rigsrådet. De ringere Stender derimod sagde han at opfælpe og bestytte og valgte sine nærmeste Omgivelser af Borgerstanden; Sigbrit, der havde været Gjæstgiverste i Bergen, havde stor Indflydelse og bestyrede alle Nigernes Finansan-

liggender. Men endnu var for Danmark Tiden ikke kommen til at bryde Geistlighedens og Abelens Vælde; den sydste Adel samledes i Viborg, opdagde Kongen Huldstab og Troststab og underrettede ham derom i en Skrivelse, som en Adelsmand overbragte Kongen. Da tabte Christian Modet og forlod Danmark for at begive sig til sin Svoger Keiser Karl den 5te. Adelen overdrog Regjeringen i Danmark til Christian den 1ste yngre Son Hertug Frederik af Gottorp (Frederik den 1ste 1523—1533).

Krigsvæsen. Videnskaber.

Esterhaanden gif Lehnstjenesten i Krigens af Brug og gav af og til Plads for en Borgervæbning, der hævede den tredie Stand til Betydnings, medens den føllede Adelens Indflydelse. Eftersom Krigskunsten uddannede sig, begreb man igjen et veldisziplineret Fodfolks store Nutte til i samlede Masser at afvise Ryttieriets Angreb og afgjøre Slagenes Udfald. Schweitzerne og Janitscharerne foregik med Exemplet. I Italien begyndte man at leie Troppemasser (p. 160), Noget der snart blev almindeligt i Krigene; Schweitzerne varer som Leietroppen i først Anseelse, men uagtet de saaledes vedligeholdt deres krigske Verommelse, tabte de deres fædrelandstede Sind; de kæmpede ikke længer for Friheden men for Penge, undertiden Schweitzerne mod Schweitzerne. Leietroppen og staende Hære skyrede efter den kongelige Magt imod Adelen. Krudtets Brug til Skydevaaben begyndte i det 14de Aarhundrede, først i Maurernes og de franskengelske Krigs (p. 126), og fra en rige Begyndelse gjorde Krudtets Anvendelse en fuldkommen Forandring i Krigs- og Væletringsvæsenet; Krigen begyndte at blive en Kunst, Slagenes Udfald afgjordes ikke mere ved det personlige Haandgemæng men ved Stillinger og Beregninger, Blodsudgydelsen i Slagene aftog.

Al Middelalderens Videnskabelighed samlede sig i Be-
gyndelsen om Kirken alene. Philosophien var Scholastik.
Scholastikerne stræbte gennem Forstandens Love at bevisse og
udvise Sandheden af Kirkens Lærebegreb. Denne Forstands-
philosophi havde sin Modsatning i Mystiken eller en Stræ-
ben efter gennem fromme Hølelser alene uden Grublen at
fordybe sig i Gud. Den berømte Mystiker Bernhard af
Clairvaux satte det høieste Liv i Kjærlighed til Gud og i
Foragt og Ligegyldighed for Verdens Lustfisker og Kristelser.
Hans høje Hølelser udtalte sig gennem hans Prebiken, mægtig
til at omvende Kjætttere og til at vende Christenhedens
Lanke til det hellige Lands Udelsær.

Skriftsproget var Latin, mere eller mindre barbarisk; thi Studiet af Oldtidens Høftattere var uddød; dog affstreves de klassiske Værker i Klosterne af Munke med mechanistisk lidt og Noiagtighed; de skulde foretage sig et Haandarbeide og valgte dette ligesaa godt som ethvert andet. Men fra det 14de Aarhundrede begyndte Sanden for Videnskabelighed at stige; de engelske og bohemiske Kjættterier valgte Frihedens Land, der er Videnskaben nødvendig, og udvandrede græsste Lærde, især fra Konstantinopels Crobring, udbredte Sanden for Oldtidens Sprøg og Kunst. Det første nye europeiske Sprøg, der dannede sig til et Skriftsprøg, var det italienske. Dante Alighieri († 1321) strev sin "guddommelige Ro-
moevie," en digterisk Vandring gennem Himmel, Skjærsild og Helvede, der indeholder hele Datidens Dannelse i et op-
højet digterisk Foredrag. I samme Sprøg digtede Petrarcha († 1374) sine lyriske Sange; hans Samtidige Boccaccio dannede den italieniske Prosa i sine hundrede Noveller (Decamerone). Efter det italieniske udbannede sig de øvrige ro-
manske Sprøg og det engelske med sin Sammensætning af normannisk-franske og oldnordiske Bestanddele, senere de tydiske og de skandinaviske Sprøg. Saaledes var et

Middel givet, hvorved det var den Lærde og Dannede muligt at sætte sig i Forbindelse med Folket. ogsaa Kunsten, navnlig Maleriet, opblomstrede paa samme Tid i Italien.

Men denne Dannelsens Udbredelse, der blev fremmet ved den tiltagende Velstand i Borgerklasserne, blev mægtigt hævet ved Bogtrykkerkunstens Opfindelse 1436. Man havde allerede udstaaret Tresnit og afstrykket dem, undertiden med Vaakstrister. Siden blev hele Sider udstaarde og af-
strykte, men de bevægelige Letre og altsaa Bogtrykker-
kunsten opfandt Johan Guttenberg fra Mainz. Han traadte af Pengemangel i Forbindelse med den rige Johan Faust, og de forenede sig med Peter Schöffer, der strev en meget smuk Haand. Denne opfandt Bogtrykkersorten og Letrenes Stosning, hvorved Afstryklets Negelmæssighed og Lydelighed vandt overordentligt. Ved denne store Opfindelse blev Boger og Skrifter almindelige haade paa Grund af deres billige Pris og de mangfoldige Afstryk, der hurtigt kunde leveres; Dannelsen blev altsaa ikke længere den Lærdes eller Riges udelukkende Ejendom, og en offentlig Mening funde uddanne sig, et mægtigt Baaben mod Overtro og Ubi-
denhed, mod Geistlighedens og Adelens og senere mod Kon-
gernes Overmagt.